Kur'ân Okuma Sanatı

Tecvid

Dr. Alican Dağdeviren

Kur'ân
Okuma Sanatı

TECVİD

Kur'ân
Okuma Sanatı
Tecvid

Dr. Alican DAĞDEVİREN

KUR'ÂN OKUMA SANATI TECVİD

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6079-25-6

Yayın Numarası
22

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Nisan 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademiyayinlari.com

İçindekiler

İkinci Bölüm
KUR'ÂN OKUMA KURALLARI

Üçüncü Bölüm
KUR'ÂN OKUMA ŞEKİLLERİ VE
İLGİLİ BAZI HUSUSLAR

SUNUŞ

Kur'ân, yeryüzüne göklerin yıldızlarının yere ağması gibi rahmet sağanakları hâlinde inmeye başlayınca dünyada bir gulgule koptu. Çünkü o, En Büyük'ten gelen en büyük haberdir (en-Nebeü'l-Azîm). Bugüne kadar Müslümanlar yâd yerlerde çok dolaşıp, çok yorulup boşuna zaman harcadılar. Artık ümmetin Kur'ân muhitine dönme zamanı geldi.

Bugün Müslümanların yapacağı nedir? Kendilerine Yaratıcıları tarafından lûtfen ve keremen; hidayet, rahmet, müjde ve şifa olarak gönderilen Kur'ân'a dönmektir. Bu dönüş, elbetteki onu okumayı öğrenmekle başlar. Bütün kitaplar arasında –semavî kitaplar da dahil– sadece bizim kitabımız Kur'ân adını almıştır. Yeryüzünde o kadar çok okuyucusu var ki sanki okunan kitap manasına geldiği halde sanki okuma denince "Kur'ân" akla gelir. Onu okuyan bu ümmetin en iyileri olmaya lâyıktır.

Peki Kur'ân'ı okuyan bizler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) okuduğu şekilde nasıl okuyabiliriz? Yani onu nasıl okursak, doğru okumuş oluruz. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Kur'ân okumayı öğrenen sahabe, ondan tabiîn ve tebe-i tâbiîn nesillerinin içerisindeki seçkin Kur'ân okuyucusu hafız ve kurranın okuduğu gibi okursak o zaman, Kur'ân kendisine indirilen Hz. Peygamber (s.a.s.) gibi Kur'ân okumuş oluruz. Çünkü yanlış okununca mana değişir,

doğru manayı vermez, mana bozulur, dolayısıyla bu yanlış okuma namazda olursa namaz da bozulur. Onun için Kur'ân okuma tâ başlangıçtan günümüze hep bir "fem-i muhsin"den yani Kur'ân okuma usul, kural ve tatbikatını yani tecvid ve kıraatini bilen bir ehil, iyi ve güzel okuyan ağızdan alınıp öğrenile gelmiştir. Bugün de yapacağımız aynı şeydir. Bu maksatla tecvid ilmi ihdas edilmiştir. Çünkü kendi kendine öğrenilen Kur'ân ve tecvid okumalarında yanlışlar çıkmaktadır.

Değerli kardeşimiz, Kur'ân hocası ve tefsir doktoru Dr. Alican Dağdeviren bu tecvid kitabını işte bu maksatla hazırlamıştır. Kendisini tebrik ediyor, tecvidinin faydalı olmasını diliyorum.

Bu münasebetle okuyuculara, okumasını öğrendikleri Kur'ân'ın manalarını öğrenmeye, anlamaya ve öğrendikleriyle amel etmelerini öğütlüyorum. Çünkü onda öyle yüklü manalar varki, Kur'ân eğer bir dağa indirilseydi, onun sorumluluğunu yüklenmek korkusundan dağ parça parça olurdu. Bu Kur'ân'la arz parçalanır, dağlar yerinden oynar, yürütülür, ölüler konuşturulurdu. Sorumluluklarımızı bilmek için okuyucular, Kur'ân'ın manasına da yönelmelidirler.

09.09.2005

Prof. Dr. Veli ULUTÜRK
SAÜ İlâhiyat Fakültesi
Tefsir Ana Bilim Dalı Başkanı

ÖNSÖZ

Kur'ân, ilk asırlardan günümüze; elden ele, dilden dile, gönülden gönüle aktarılarak gelmiştir. Onun, asırlar ve nesiller boyu vahyedildiği şekliyle muhafazasında en büyük rol, hiç şüphesiz Resûlullah'tan tevatüren nakledildiği şekliyle okunmasına aittir. Bu uğurda nice zahmetler çekilmiş, gayretler gösterilmiş, emekler harcanmıştır. Kur'ân'ın hatasız olarak okunmasına yönelik kuralları içeren sayısız eserlerin yazılması da bu takdire şayan gayretlerin ürünüdür.

Biz bu sahada eser verenleri şükran ve takdirle anarken, yaptığımız bu çalışmayla, Kur'ân'ın hatasız ve güzel okunmasına dair bilgileri yeni bir metot ve anlatımla bir araya getirmeye çalıştık. Çalışmayı ana ve alt başlıklarla ele aldık. Konuların anlatımında bol örnek vermek suretiyle ve konu sonlarında anlatılan konuyu özetleyici şema ve örnekler sunarak, Kur'ân'ın okunmasına dair kuralları daha anlaşılır kılmak istedik. Bunu yaparken de, okuyucunun, gerekli bilgiye en hızlı ve en rahat şekilde ulaşmasını hedefledik. Konuların mümkün olduğunca özünü vermeye çalışırken, lüzumlu bilgileri ihmal etmemeye; inceliklerini aktarmaya çalışırken de aşırılığa kaçacak şekilde konuları teferruatlandırmamaya gayret ettik.

Kitabımız, girişten sonra üç bölümden meydana gelmekte-

dir. Girişte, tecvidin tanımı, konusu, gayesi ve hükmü kısaca ele alınmıştır. Birinci bölümde ise Kur'ân harfleri, harflerin okunuşları, harflerin çeşitleri, çıkış yerleri ve sıfatları incelenmiştir.

İkinci bölüm, Kur'ân okuma kurallarının incelendiği bölümdür. Bu bölümde harflerin uzatılması; karşılaşan harflerin izhâr, idğâm, ihfâ, iklâb ve sekte ile okunmaları; harflerin kalın, ince ve vurgulu okunuşları incelenmiştir.

Kur'ân okuma şekilleri ve ilgili hususların ele alındığı üçüncü bölümde ise Kur'ân-ı Kerim'i okuma şekilleri, istiaze ve besmelenin okunuşu, tekbir, tilâvet secdesi, vakıf ve ibtida, vasıl ve kuralları, temsilî tilâvet ve Kur'ân okuma esnasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar üzerinde yoğunlaşılmıştır.

Bu vesile ile her zaman yönlendirici ve ufuk açıcı tavsiyelerinden istifade ettiğim muhterem hocalarım Prof. Dr. Veli Ulutürk ve Prof. Dr. Abdullah Aydınlı Beyler'e şükranlarımı sunmayı bir vazife addediyorum. Bu çalışmanın, Kur'ân'ı hakkıyla okumak isteyenlere ışık tutmasını, Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Dr. Alican Dağdeviren
Adapazarı - 2005
alicand@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

TECVİDİN TANIMI, KONUSU, GAYESİ VE HÜKMÜ

I. Tecvidin Tanımı

Tecvid, "اَلْجَوْدَةُ : el-cevdetü" kökünden türemiş olup, tef'il vezninde ve "bir şeyi güzel yapmak" ve "süslemek" mânâsındadır.[1] Bu kelime, Kur'ân'ı adab ve erkânına uygun okumayı öğreten ilmin adı olmuştur.[2] Bu ilim, ıstılahta birçok şekilde tanımlanmıştır.[3] Birbirine çok benzeyen bu tanımlardan biri şu şekildedir:

"اَلتَّجْوِيدُ؛ هُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنَ الصِّفَاتِ وَ مُسْتَحَقَّهَا"

"Tecvid, sıfatları yönünden harflerin hakkını ve müstehakkını vermektir." Kur'ân kıraatinin ana dinamiğini oluşturan harflere ve harflerin doğru telaffuzuna vurgu yapılan bu tanımda, harflerin incelik, kalınlık, ses ve nefes akışı gibi tüm yapısal özellikleri üzerinde odaklanılmıştır.[4]

---

1 Mütercim Asım, Ebu'l-Kemâl Ahmed, *Kâmus Tercümesi Okyânus*, Cemâl Efendi Matbaası, İstanbul-1305/1887, I, 1110.

2 Sağman, Ali Rıza, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, Bahar Yay., 5.Baskı, İst.-1958, s. 5.

3 Bkz. Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul-ts., s. 173-175.

4 Aliyyü'l-Kârî, *el-Minehu'l-Fikriyye Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladihi, Mısır-1327/1948, s. 21; Muhammed

II. Tecvidin Konusu

Tecvidin konusu, Kur'ân harfleridir. Bu ilim, Kur'ân harflerini zat ve sıfatlarına uygun, ihfâ, izhâr, iklâb ve idğâmlara riayet ederek okumanın yanında; kelimeleri medlûl ve mânâlarına yaraşır bir tarzda, kelimelerin müstakil hüviyetlerini belirterek, cümle ve âyetleri mefhumlarına uygun olarak okumayı da kendine konu edinir.[5]

III. Tecvidin Gayesi

Tecvidin gayesi, Kur'ân kelimelerini, Hz. Peygamber'den (s.a.s) alındığı şekliyle muhafaza etmek ve Kur'ân tilâvetinde hata yapılmasını önlemektir.[6]

IV. Tecvidin Hükmü

Tecvid, ilim olarak farz-ı kifâye, uygulama olarak Kur'ân okuyan kişilere "farz-ı ayın"dır. Yani harflerin mahreç ve sıfatlarının ve tecvidin sair hükümlerinin, Müslümanların bazıları tarafından bilinmesi, diğerlerinden bu sorumluluğu kaldırır. Fakat mükellef olan her Müslümanın, Kur'ân-ı Kerim'i veya en azından namaz sûrelerini tecvid kurallarına göre okuması farzdır.[7]

Mekkî, Nasr, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd fî İlmi't-Tecvîd*, Thk. Ali Muhammed ed-Dabbâğ, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1349/1970, s. 11.

5 Sağman, *Tecvid*, s. 5.

6 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 13; Ebû Rîme, Muhammed el-Mahmûd, *Hidâyetü'l-Müstefîd fî İlmi't-Tecvîd,* Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 3. Baskı, Beyrut-1409/1989, s. 9.

7 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 7; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 9; Mollazade, M. Tevfik, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, Aksiseda Matbaası, İstanbul-1970, s. 5; el-Kabbânî, Muhammed Arabî, *Kifâyetü'l-Müstefîd fî İlmi'l-Kırââti ve't-Tecvîd,* Dâru'l-Hayr, 1. Baskı, Beyrut-1991, s. 14; Ğavsânî, Yahya Abdürrezzak, *İlmü't-Tecvid,* 1. Baskı, Dımeşk-1417/1996, s. 11.

Birinci Bölüm

KUR'ÂN HARFLERİ VE ÖZELLİKLERİ

I. HARFLER

Sözlerin en güzeli olan Kur'ân'ı[1] ona layık bir güzellikte okuyabilmenin olmazsa olmaz ilk şartı Kur'ân harflerini kendilerine özgü yapılarına ve niteliklerine uygun telaffuz etmektir. Arapça nazil olan Kur'ân'ın[2] harflerinin, o dilin fonetiğine uygun seslendirilmesi son derece önemlidir ve her harfin özenle telaffuz edilmesi kıraatin ana dinamiklerindendir. Kur'ân'ın lafız güzelliğini ortaya koyan, icazını sergileyen bu özellik, "her harfi özenle ve tane tane"[3] telaffuz eden Hz. Peygamber'in tilâvetinde de dikkatleri çekmektedir. Kıraatte Arap dili fonetiğine uygun telaffuz, hiç şüphe yok ki teorik bilgi yanında bir "fem-i muhsin" öğretimi ve gözetimini zorunlu kılar.

Araplar, önceleri Güney Arabistan'da geliştirilen Müsned/Himyeri denilen bir harf sistemini,[4] sonraları[5] ise Ârâmî yazısından geliştirilmiş olan Nabat harflerini kullanmaya başlamışlardır. Zamanla yirmi iki harfi bulunan Nabat alfabesine, kendi dillerine özgü "ث: sâ", "خ: ha", "ذ: zâl", "ض: dad", "ظ: za" ve "غ: ğayn" harflerini ekleyerek yirmi sekiz harften oluşan alfabelerini

1 Bkz. Zümer, 39/23.
2 Bkz. Yûsuf, 11/2.
3 Bkz. en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul-1413/1992, "İftitah", Tezyînü'l-Kurâni bi's-Savt, 1012.
4 Mehmet Ali Sarı, "Harf", DİA, İstanbul-1997, XVI, 161.
5 Milâdî III. yüzyılın sonlarından itibaren.

meydana getirmişlerdir.[6] "Buna göre Arap harfleri, Nabatî ve Ârâmî alfabeleri yoluyla, dünya alfabelerinin çoğunun dayandığı Fenike alfabesine, oradan da Mısır hiyerogliflerine ulaşır."[7]

A. HARFİN TANIMI

Harf, Arap dilinde, "bir nesnenin ucu, kenarı, keskin ve sivri kısmı" demektir.[8] Harfin çoğul kipi "hiref", "hurûf" ve "ahruh"tur.[9] Tecvid ilminde ise "bir mahrece temas ederek çıkan sese harf" denir.[10]

B. HARFLERİN İSİMLERİ

Kur'ân harfleri olması vesilesiyle yaygınlaşan ve "elifbâ" ismi verilen Arap alfabesi, birbirine benzeyen harflerin art arda sıralandığı bugünkü düzenine, I. yüzyılın sonlarına doğru Nasr b. Âsım (ö. 89/707) ile Yahya b. Ya'mer (ö.129/747) tarafından getirilmiştir.[11] Elifbâ, ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ى şeklinde tanınan yirmi sekiz harften oluşmaktadır. Bu harflerin bir kısmı; Latin alfabesinde de olduğu gibi harfe isim olan kelimenin ilk hecesine uzatan elif ilavesiyle, diğer kısmı ise eski tarihi ve orijinal isimleriyle tanınır[12] ve müsemmaları ile şöyle anılırlar:

---

6 Ertem Rekin, "Elifbâ", DİA, İstanbul-1995, XI, 40.

7 Sarı, "Harf", XVI, 161.

8 er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 666/1267), *Muhtâru's-Sıhah*, Dâru'l-Kütübi-'l-Arabiyye, Beyrut-ts, s. 131; el-Yesûî, Luis Ma'lûf, *el-Müncid fî'l-Luğa ve'l-A'lâm*, Daru'l-Meşrık, 33. Baskı, Beyrut-1992, s. 126.

9 Yesûî, *a.g.e.*, s. 126,128.

10 Aliyyü'l Kârî (ö. 1014/1606), *el-Minehu'l-Fikriyye Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladihi, Mısır-1327/1948, s. 9; el-Husarî, Mahmûd Halîl, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Beşâir, Dımeşk-1389/1970, s. 33.

11 en-Neccâr, Ahmed Şevki, *el-Ebcediyyetü'l-Arabiyye*, ed-Dâre, Riyâd-1976, s. 161; Mustafa Uzun, "Ebced", DİA, İstanbul-1995, X, 68; Ertem, "Elifbâ", DİA, XI, 40; Sarı, "Harf", DİA, XVI, 162.

12 Sarı, "Harf", DİA, XVI, 161.

اَلِفْ بَا تَا ثَا جِيمْ حَا خَا دَالْ ذَالْ رَا زَا سِينْ شِينْ صَادْ
ضَادْ طَا ظَا عَيْنْ غَيْنْ فَا قَافْ كَافْ لاَمْ مِيمْ نُونْ وَاوْ هَا يَا

C. HARFLERİN OKUNUŞU

Bir dilde harfler, ya ünlü/sesli harflerle ya da ünsüz/sessiz harflerin üstüne veya altına konulan işaretlerle okunurlar. Elifbâdaki bütün harfler ünsüz olduğundan, bunlar ya uzun ünlüler denilen med harfleriyle (vav, ya, elif), ya da kısa ünlüler denilen üstün, esre ve ötre ile okunurlar.[13] Önceleri noktasız ve harekesiz olan Arap harfleri, Ebû'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688) tarafından Kur'ân metninin farklı mürekkep ve nokta şeklindeki harekelerle harekelenmesinden[14] ve Halil b. Ahmed (ö. 175/791) tarafından bugün bilinen üstün, esre, ötre vb. işaretlerin[15] konulmasından sonra çok daha kolay ve hatasız okunabilen bir hüviyet kazanmıştır.

Kur'ân harflerini, en doğru şekilde telaffuz edebilmek için harf cezimli veya şeddeli kılınır, başına da harekeli bir hemze getirilir[16] ve sesin harf olarak biçimlendiği yer, harfin telaffuzu için en uygun yer olarak tespit edilir.[17] Harfin telaffuz yerini doğru tespit için harfin sükûnlu hali harekeli haline tercih edilmelidir. Çünkü hareke, harfi mahrecinden süratli bir şekilde

---

13 Ertem, "Elifbâ", DİA, XI, 40.

14 Bkz. Zerkeşî, Bedruddin (ö. 794/1392), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır-ts, I, 250; es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlim, 17. Baskı, Beyrut-1988, s. 91-92.

15 Ertem, "Elifbâ", DİA, XI, 41.

16 İbn Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr*, Thk. Ali Muhammed ed-Debbâğ, Matbaatü Mustafa Muhammed, Mısır-ts., I, 199; Suyûtî, Celâleddin (ö. 911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, 2. Baskı, Dımeşk-1414/1993, I, 315.

17 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 9; Mollazade, M. Tevfik, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, Aksiseda Matbaası, İstanbul-1970, s. 43; el-Kabbânî, Muhammed Arabî, *Kifâyetü-'l-Müstefîd fî İlmi'l-Kırââti ve't-Tecvîd*, Dâru'l-Hayr, 1. Baskı, Beyrut-1991, s. 51.

ayırıp kendi ses doğrultusuna doğru yönlendirmektedir. Sükûn ise harfi, mahrecinde daha uzun bir süre, harf belirgin olarak telaffuz edilinceye kadar tutmaktadır.

1. Harekeler

Arap dilinde adına hareke[18] denilen ve "harfleri kendi sesleri doğrultusunda okumaya yönlendiren" üç işaret bulunmaktadır: Üstün, esre ve ötre.[19]

Harfleri kendi sesleri doğrultusunda okutan harekelerin seslendirilmesi; harfin doğru ya da yanlış okunmasına sebep olur. Dolayısıyla, hareke eksik olursa, harf de eksik olur.[20] Harekeleri ve kendilerine ait sesleri şu şekilde ele alabiliriz:

a) Üstün (َ-)

Bu hareke üzerinde bulunduğu ince harfleri "e", kalın harfleri "a" sesiyle okutur.[21] Bu harekeye Arapçada fetha[22] denir.

وَ صَدَقَ الْمُرْسَلُونَ (Yâsin, 36/52) âyetinde ince harflerden olan "و: vâv", "د: dâl" ve "س: sîn" harfleri üstün hareke ile "وَ: ve", "دَ: de", "سَ: se" şeklinde "e" sesiyle; kalın harflerden olan "ص: sad" ve "ق: kaf" harfleri ise "صَ: sa" ve "قَ: ka" şeklinde "a" sesiyle okunmaktadır.

b) Esre (ِ-)

Arap alfabesinde, bir harfin "i" sesiyle okunacağını gösteren bu harekeye kesre[23] de denir.

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً (Tevbe, 9/40) âyetinde "إ: hemze", "ف: fâ",

18 Bkz. Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 132; Yesûî, *Müncid*, s. 128.
19 Bkz. Sağman, *Tecvid*, s. 20-22.
20 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 23.
21 Kalın ve ince harfler için bkz. bu çalışma s. 48-50.
22 Bkz. Yesûî, *a.g.e.*, s. 567.
23 Bkz. Yesûî, *a.g.e.*, s. 685.

"خ: ha", "ث: sâ" harfleri "i" sesiyle; "إِ: i", "فِ: fi", "خِ: hi" ve "ثِ: si" şeklinde okunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus daha bulunmaktadır. O da kalın harflerden biri olan "خِ: hi" harfinin esresinin sesinin, harf tam anlamıyla kalın olarak telaffuz edildikten sonra verilmesidir. Diğer kalın harflerin tamamında da durum aynıdır.

c) Ötre (ـُ)

Bu hareke, üzerinde bulunduğu harfi, kalın harflerde kalın bir "u" sesiyle, ince harflerde "u ile ü arası" şeklinde nitelendirilebilen ince bir "u" sesiyle okutur. Bu harekeye de Arapçada damme[24] denir.

اَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا (Furkan, 25/23) âyetindeki "بُ: bâ" "رُ: ra" ve "مُ: mîm" harflerindeki ötreler; "بُ: bâ" ve "مُ: mîm" harflerinde "u-ü" arası ince bir "u" sesi verirken, "رُ: ra" harfini kalın bir "u" sesiyle okutur. Ötre, burada ra harfinde olduğu gibi diğer kalın harfleri de kalın bir "u" sesiyle okutur.

Kur'ân-ı Kerim'de ı, o, ö ve ü sesi bulunmadığından yukarıda bahsi geçen üstün, esre ve ötreyi kendine ait seslerle okumak doğru telaffuz için son derece önemlidir.

d) Tenvin (ـٌ ,ـٍ ,ـً)

Tenvin "nunlamak" demektir. Tecvid ilminde "ismin sonunu nunlu okumak" diye tarif edilir.[25] Tenvin bazı kelime sonlarında bulunan "iki üstün: ـً ", "iki esre: ـٍ " ve "iki ötre: ـٌ " dir.[26]

İki üstün, üzerine geldiği harfi kalın harflerde "an", ince harflerde "en" sesiyle okutur: "سًا: sen ", "صًا: san".

---

24 Bkz. Yesûî, *Müncid*, s. 454.

25 Bkz. Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 687.

26 Zihni, Mehmed, *el-Kavlü'l-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd*, Dâru't-Tıbâati'l-Âmire, 1. Baskı, İstanbul-1316, s. 24-25.

İki esre, bulunduğu harfi "in" sesiyle okutur: "سٍ: sin ", "صٍ: sin".

İki ötre, üzerine geldiği kalın harfi kalın bir "un" sesiyle, ince harfi "un-ün" arası ince bir "un" sesiyle okutur: "سٌ: sun", "صٌ: sun".

Tenvin, isimlere mahsustur, isimlerin sonuna gelir.[27] Kur'ân-ı Kerim'de sadece لَنَسْفَعًا (Alak, 96/15) ve وَلَيَكُونًا (Yusuf, 12/32) kelimeleri fiil olduğu halde tenvinlidir.[28]

Tenvin, vasıl halinde okunur, vakıf halinde okunmaz.[29] İki üstün ve iki ötre vakıf halinde cezimli okunurken, tâ-i tenis dışındaki iki üstün "â" sesi ile med edilerek okunur:[30]

﴿عَلِيمٌ › عَلِيمْ﴾ ﴿خَبِيرٍ › خَبِيرْ﴾ ﴿رَحِيماً › رَحِيمَا﴾

﴿بِنَآءً﴾ ﴿مَآءً﴾ ve benzeri iki üstünlü kelimelerin mukadder bir "elif-i maksure" (ى) üzerine yazıldığı kabul edildiğinden bu kelimelerin vakıf halinde مَآءا (mâââ â) ve بِنَآءا (binâââ â) şeklinde sonlarının uzatılarak okunmasına dikkat edilmelidir.

2. Cezim (ْ)

Cezim, harflerin üzerine konan ve üzerinde bulunduğu harfi sakin okutan bir işarettir.[31] İki harfi birbirine tutturmaya, birlikte okutmaya yarar.[32]

---

27 Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ (ö. 1117/1705), *İthâfü Füdalâi'l-Beşer bi'l-Kırââti'l-Erbeate Aşer*, Thk. Şaban Muhammed İsmail, Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut-1407/1987, I, 317; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 116; Zihni, *Kavlü's-Sedîd*, s. 25.

28 Dimyâtî, *İthâf*, I, 317.

29 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 46; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 317; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 116-117.

30 Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 317.

31 Bkz. Yesûî, *Müncid*, s. 342.

32 Bu konu için bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 165.

D. HARFLERİN ÇEŞİTLERİ

Kur'ân harflerini iki grup halinde sınıflandırmak mümkündür:

1. Aslî Harfler

Arap diline ait harfler, Halil b. Ahmed (ö. 175/791) ve talebesi Sibeveyh (180/796) tarafından 29 olarak benimsenmiştir.[33] Her ikisi de bu harfleri sırasıyla boğaz, dil ve dudak şeklindeki mahreclerini dikkate alarak tanzim etmişlerdir. Halil b. Ahmed ve Sibeveyh med harfi olan elifi, asli harflere ilave etmek suretiyle harflerin sayısının 29 olduğunu ileri sürmüştür. Oysaki elif; boğaz, dil ve dudak bölgelerinden değil de "cevf: ağız ve boğaz boşluğu"ndan çıkmaktadır. Eğer elif, muhakkak mahrece ilave edilmeli ise o zaman diğer med harfleri olan "vâv" ve "yâ" harfleri de bu sayıya ilave edilmelidir. Dolayısıyla elif de diğer iki med harfi gibi takdiri mahrec olan "cevf" bölgesinden çıktığı için hakiki mahrecden çıkan 28 harf arasında sayılmamalıdır.

Aslî harfler, ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ى şeklinde tanınan yirmi sekiz harftir.

2. Fer'î Harfler

Aslî harflerden başka Kur'ân-ı Kerim'de bazı fer'î harfler de bulunmaktadır:

a) Teshil ile Okunan Hemze[34](اَلْهَمْزَةُ الْمُسَهَّلَةُ)

Teshil, sözlükte "kolaylaştırmak" anlamındadır.[35] Kıraat ıstılahında ise, "birbirini takip eden iki hemzeden ikincisini,

---

33 Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahman el-Ferâhîdî (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, Thk. Mehdî el-Mehzûmî-İbrahim es-Sâmirâî, Beyrut-1408/1988, I, 58; Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman (ö. 194/809), *el-Kitâb*, Mısır-1316/1898, II, 404.

34 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 29.

35 Yesûî, *Müncid*, s. 360.

hemze ile elif, hemze ile vâv veya hemze ile yâ arası bir sesle okumak" demektir.[36] Bu üç çeşit teshilli okumaya aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür:

"Hemze" ile "elif" arası bir sesle okunan "hemze" için "ءَ أَعْجَمِيٌّ" (Fussilet, 41/44) âyetindeki ikinci "hemze"nin okunuşunu,

"Hemze" ile "yâ" arası bir sesle okunan "hemze" için "أَئِنَّكُمْ" (En'âm, 6/19) âyetindeki ikinci "hemze"nin okunuşunu,

"Hemze" ile "vâv" arası bir sesle okunan "hemze" için "أَؤُنَبِّئُكُمْ" (Âl-i İmrân, 3/15) âyetindeki ikinci "hemze"nin okunuşunu örnek gösterebiliriz.[37]

Âsım (ö. 127/744) kıraatinde, sadece birinci gruptaki teshil uygulanmaktadır.[38]

b) İmâle ile Okunan Elif[39] (اَلْاَلِفُ الْمُمَالَةُ)

İmâle, sözlükte "bir şeyi bir şeye meylettirmek" demektir.[40] Kıraat ıstılahında ise, "med harfi olan elifi, elif ile yâ arası bir sesle", bir başka deyişle "üstün harekeyi esreye doğru meyilli okumaya" denir.[41] İmâle ile okuyuşun Âsım kıraatindeki tek örneği "مَجْرَيهَا" (Hûd, 11/41) âyetidir.[42] Bu âyette "ra" harfinin harekesi olan üstün, esreye meylettirilerek okunacağından "ra" harfi de ince okunur.

---

36 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 34.

37 Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 29.

38 Husarî, *a.g.e.*, s. 317.

39 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 10; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 29.

40 Yesûî, *Müncid*, s. 782.

41 Bkz. el-Kurtubî, Muhammed b. Abdilvehhab (ö. 463/1071), *el-Miftâh fi'l-Kırâati-'s-Sebati'l-Müsemmîne bi'l-Meşhurîn*, Thk. Hâtim Salih ed-Dâmin, Dâru'l-Beşâir, 1. Baskı, Dımeşk-1427/2006, s. 90; Mekkî b. Ebî Talib (ö. 437/1045), Ebû Muhammed, *el-Keşf an Vücûhi'l-Kırââti's-Seb' ve İlelihâ ve Hicecihâ*, Thk. Muhiddin Ramazan, Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut-1401/1981, I, 168; İbn Bâziş, Ebû Cafer Ahmed b. Ali (ö. 540/1145), *Kitâbü'l-İknâ' fi'l-Kırââti's-Seb'*, Thk. Abdülmecîd Katamiş, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut-1403/1982, I, 268; Suyûtî, *İtkân*, I, 247.

42 Mekkî, *a.g.e.*, I, 528; Dimyâtî, *İthâf*, I, 259; Husarî, *a.g.e.*, s. 317.

c) İşmam ile Okunan Sâd [43](اَلصَّادُ الْمُشَمَّمَةُ)

Bu işmam çeşidi; "ص: sad" harfinin, "ص: sad" ile "ز: zâ" harflerinin karışımından meydana gelen bir harf şeklinde okunmasıdır.[44] Âsım kıraatinde bu tür bir işmamlı okuyuş bulunmamaktadır.[45]

"Sad" harfinin kendi özgün sesi dışında, bu iki harfin karışımıyla ortaya çıkan farklı bir sesle okunuşuna dair örneklere kıraat ilminde sıkça rastlanmaktadır. Özellikle Hamza (ö. 156/772), Kisâî (ö. 189/804), Hallâd (ö. 220/835), Halef (ö. 229/843) ve Ruveys (ö. 238/85)'in okuyuşlarında "sad" harfinin işmamlı telaffuzu yer almaktadır. Meselâ, Halef Kur'ân-ı Kerim'deki bütün "صِرَاطَ" ve "الصِّرَاطَ" kelimelerindeki, Hallâd ise sadece Fatiha Sûresi'ndeki "الصِّرَاطَ" (Fatiha, 1/5) kelimesindeki "sad" harfini işmam ile okur.[46] Ayrıca Hamza, Kisâî, Halef ve Ruveys kendisinden sonra harekeli "dâl" harfi gelen sakin "sad" harfini de işmam ile okumaktadır. "تَصْدِيقَ" (Yunus, 10/37), "يُصْدِرَ" (Kasas, 28/23) ve "قَصْدُ" (Nahl, 16/9) kelimeleri bu kurala uygun örneklerdendir.[47]

Âsım kıraatinde "لاَ تَأْمَنَّا" (Yusuf, 12/11) âyetinde bir başka işmam çeşidi yapılmaktadır ki bu da âyetteki idğâmlı nun harfinin okunması esnasında, dudakların ötreyi gösterecek şekilde, sessizce ileri uzatılıp geri çekilmesi şeklinde uygulanır.[48]

---

43 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 29.

44 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202.

45 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 35.

46 Bkz. ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd (ö. 444/1052), *et-Tehzîb limâ Teferrade bihî Küllü Vâhidin minel-Kırâeti's-Seb'ati*, Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dâru Neynevâ, 1. Baskı, Dımeşk-1426/2005, s.146-147.

47 Bkz. el-Kirmânî, Muhammed b Ebî Nasr (ö. 563/1165), *Kırâeti'l-Kisâî*, Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dâru Neynevâ, 1. Baskı, Dımeşk-1426/2005, s. 47, 94; İbn Cezerî, *a.g.e.*, II, 250.

48 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 535. Bu âyet Âsım kıraatine göre revm ile de okunabilmektedir. Diğer kıraat ekollerinde de bu âyet işmam ve revm vecihleri ile okunurken Ebû Cafer kıraatinde işmam ya da revm yapmaksızın sadece idğam ile okunur

d) Tefhim ile Okunan Lâm (اَللاَّمُ الْمُفَخَّمَةُ)

Tefhîm, "ل: lâm" harfinin kalın okunması demektir. Bu kural, sakin veya üstün harekeli "ص: sad", "ط: ta" ve "ظ: za" harflerinden sonra gelen "ل: lâm" harfini kalın okumak şeklinde uygulanır. "اَلصَّلٰوةَ" (Bakara, 2/3), "اَظْلَمَ" (Bakara, 2/20) ve "اَلطَّلاَقُ" (Bakara, 2/229) kelimeleri bu kurala uygun örneklerdendir. Âsım kıraatinde yer almayan bu tarz okuyuş Medine kıraat ekolünün ravilerinden Verş (ö. 197/812)'e aittir.[49]

e) İhfâ ile Okunan Nûn [50](اَلنُّونُ الْمُخْفَاةُ)

"ن: Nûn" harfinin ihfâ yapılarak okunması halinde, bu harfin zatının yok olması, ğunnesinin baki kalması söz konusudur. Meselâ "غَنِيٌّ كَرِيمٌ" (Neml, 27/40) âyetinde zatı yok olan "ن: nûn" fer'î bir harfe dönüşmektedir.

İhfâ harflerinden önce gelmesi halinde kıraat imamlarının tamamı, bu "nûn" harfinde dil ucunu üst ön diş etlerine değdirmeksizin ğunne yapmak konusunda hem fikirdirler. Dolayısıyla böylesi durumlarda bu harfi ihfa ile okumak vaciptir.[51]

Fer'î harflerle ilgili olarak şu hususun altını çizmek uygun olacaktır: Kur'ân harflerinin tümü bir "fem-i muhsin" öğretimi ve gözetimini gerektirirken, özellikle sadece uzmanından öğrenmekle doğru uygulanması mümkün olan fer'î harfler için bu öğretim ve gözetim daha da önem taşımaktadır.

(Bkz. İbn Cezerî, *Neşr*, I, 303-304).

49 Dânî, Tehzîb, s. 43; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 339; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 35-36.

50 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 29.

51 Bkz. bu çalışma, s. 107.

II. HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİ "MAHREC"

A. MAHRECİN TANIMI

Mahreç, Arapçada, "mef'al" vezninde mekân ismi olarak ve "çıkış yeri" anlamında kullanılan bir kelimedir.[52] Bu kelimenin çoğul kipi "mehâric"dir.[53] Mahrec, tecvid kavramı olarak "harfin çıkış yeri" anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla "mehâricü'l-hurûf" tabiri de "harflerin çıkış yerleri" demektir.[54]

Mahrec sayısı ile ilgili olarak üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Halil b. Ahmed gibi ilk nahivcilere ve İbn Cezerî başta olmak üzere kıraat imamlarının çoğuna göre harflerin çıkış yeri 17'dir. Sibeveyh,[55] Ebû Amr ed-Dânî ve Şâtıbi'ye göre ise bu sayı 16'dır.[56] Ferra, İbn Keysan ve Kutrub ise bu sayıyı 14'e kadar indirmektedir.[57]

---

52 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 171; Yesûî, *Müncid*, s. 172.

53 Yesûî, *a.g.e.*, s. 172-173.

54 Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 27.

55 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 171.

56 Onlar "cevf" (ağız ve boğaz boşluğunu) mahrec bölgesi saymamakta ve med harflerinden elifi, hemzenin mahrecinden, "vav" ile "ya"yı ise bu harflerin harekeli iken çıktıkları yerlere izafe etmektedirler (Bkz. İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 171; Suyûtî, *İtkân*, I, 315; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 30-31).

57 Mahrec sayısını 14 olarak kabul edenler de "cevf"i bir mahrec bölgesi olarak

Şu tespit mahrec sayılarına dair görüşleri netleştirecektir; Kur'ân alfabesinde yer alan yirmi sekiz harfin her biri kendine ait özel bir mahrecden çıkmaktadır. Bu harflerden hiçbiri diğer harfin çıktığı yerden çıkmamaktadır. Ancak bir genellemeye gidilerek mahrecleri birbirine çok yakın olan harfler arasında bir gruplandırma yapılmıştır. Bu yaklaşımla mahrec sayısı 17 olarak kabul görmüştür.[58]

B. MAHRECİN KISIMLARI

On yedi mahrecden çıkan harfler, hakiki veya takdiri mahrec olarak iki ana grupta toplanmıştır.

1. Hakiki Mahrec

Harfler, bir mahrece temas ederek çıkıyorsa, o yere "hakiki mahrec" denir. Yirmi sekiz harfin tamamının da çıkış yeri olan "boğaz" (اَلْحَلْقُ), "dil" (اَللِّسَانُ) ve "dudak" (اَلشَّفَتَانِ) hakiki mahrec bölgeleridir. Bu mahrec bölgelerini ve harflerin bu bölgelerden çıkışını şu şekilde ele almamız mümkündür:[59]

---

kabul etmemektedirler. Ayrıca "ra", "lâm" ve "nûn" harflerinin tek mahrecden çıktığını ileri sürmektedirler (Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 171; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 198-199; Suyûtî, *İtkân*, I, 315; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 30-31).

58 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 198-199; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 315.

59 Harflerin mahrecleri için ayrıca bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 171-173; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 199-202; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 315-316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 27-41; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 31-36; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 37-52; Zihni, *Kavlü'l-Sedîd*, s. 22; Mollazâde, *Mollazâde Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, s. 40-43; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 204-212; Ünlü, Demirhan, *Kur'ân-ı Kerim'in Tecvidi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara-1993, s. 47-53; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 51-54; Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul-ts., s. 31-41; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 54-78.

a) Boğaz (اَلْحَلْقُ)

Boğazda üç mahrecden[60] altı harf[61] çıkar. Boğazın sonu, ortası ve başı:

1- Boğazın Sonu: Boğazın göğse bitiştiği bu yerden "أ: hemze" ve "ه: hê" harfleri çıkar.[62]

2- Boğazın Ortası: Boğazın ortasının hafifçe sıkılmasıyla "ع: ayn" ve "ح: hâ" harfleri çıkar.[63]

3- Boğazın Başı: Bu bölge, boğazın ağza en yakın kısmı olup, boğazın ağza açıldığı yerdir. Buradan da "غ: ğayn" ve "خ: ha" harfleri çıkar.[64]

Çıkış yerlerine nispetle bu altı harfe "boğaz harfleri" (اَلْحُرُوفُ الْحَلْقِيَّةُ)[65] *denilmiştir.*

b) Dil (اَللِّسَانُ)

Dilde, on sekiz harfin[66] çıktığı on farklı mahrec bulunmaktadır:

1- Dilin kökü/sonu ile karşısındaki üst damaktan "ق: kaf" harfi çıkar.[67]

---

60 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 171.
61 Mekkî, *Keşf*, I, 139.
62 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 199.
63 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 171; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 199; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 32-33.
64 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 171; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 199; Suyûtî, *İtkân*, I, 315; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 33.
65 Bkz. Mekkî, *a.g.e.*, I, 161; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 12, 46; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 40, 117; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 35.
66 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139.
67 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 171; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 199; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 34.

2- Dil kökünün biraz altı (ağıza doğru) ve karşısındaki üst damaktan "ك: kâf" harfi çıkar.[68]

"ق: kaf" ve "ك: kâf" *harflerine, küçük dil ile olan yakınlıklarından dolayı "küçük dil harfleri"* (اَلْحُرُوفُ اللَّهَوِيَّةُ) *denir.*[69]

3- Dilin ortası ile üst damağın ortasından "ج: cîm", "ش: şîn" ve -med için olmayan- "ي: yâ" harfleri çıkar.[70] "ج: cîm" harfinde dil ortası, üst damağa temas ederken "ش: şîn" ve "ي: yâ" harflerinde dil ortası, üst damağa temas etmez, harfler bu mahrecin arasından çıkar. Türkçemizdeki "c" ve "ş" harflerinin dil ucuna yakın bir yerden telaffuz edilmelerinin verdiği alışkanlık, mahreci dil ortası olan "ج: cîm" ve "ش: şîn" harflerinin telaffuzu anında daha dikkatli olmayı zorunlu kılmaktadır.

"ج: *cîm*", "ش: *şîn*" ve "ي: *yâ*" *harflerine "çene ortası harfleri"* (اَلْحُرُوفُ الشَّجْرِيَّةُ) *denir.*[71]

4- Dilin sağ veya sol kenarı ile karşılarındaki üst azı dişlerinden "ض: dad" harfi çıkar.[72] Bu harfin aynı anda hem sağ hem sol taraftan birlikte çıkarılması da mümkündür. Fakat dilin sol tarafından çıkarılması daha kolaydır ve çoğunlukla tercih edilen de budur.

5- Dilin sağ ve sol kenarı ile birlikte ucu ve üst damağın başlangıcından "ل: lâm" harfi çıkar.[73]

---

68 Mekkî, *Keşf*, I, 139; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 171; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 200; Suyûtî, *İtkân*, I, 316; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 34.

69 Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 58; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 41.

70 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 172; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 34.

71 Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, I, 58; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 34, 41.

72 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 172; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 34.

73 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 172; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 35.

6- Dil ucu ile damağın üst ön dişlere yakın kısmından "ر: ra" harfi çıkar. Bu harfin ince okunması esnasında, dil ucu üst ön diş etlerine temas ederken; kalın okunması esnasında dil ucunun bir miktar gerisi, üst damağın başlangıcına temas eder.[74]

7- Dilin ucu ile üst iki ön dişin etlerinden "ن: nûn" harfi *çıkar*.[75]

"ل: *lâm*", "ر: *ra*" ve "ن: *nûn*" *harflerinin telaffuzunda, dilin ucu ve kenarlarının rolü sebebiyle bu harflere "dil ucu harfleri"* (اَلْحُرُوفُ الذَّلَقِيَّةُ) *denilmiştir*.[76]

8- Dilin ucu ile üst ön dişlerden "ط: ta", "د: dâl" ve "ت: tâ" harfleri çıkar.[77] Dilin ucu ile üst ön dişlerin kökünden "ط: ta", bu dişlerin ortasından "د: dâl" ve ucundan da "ت: tâ" harfleri çıkar. Bu harflerin telaffuzunda dil ucu, ön dişlere temas etmektedir.

"ط: ta", "د: *dâl*" *ve* "ت: *tâ*" *harflerine de "üst damak harfleri"* (اَلْحُرُوفُ النِّطْعِيَّةُ) *denilmektedir*.[78]

9- Dil ucu ile alt ön dişlerin içlerinden "ص: sad", "س: sîn" ve "ز: zâ" harfleri çıkar.[79] Dil ucu ile alt ön dişlerin yarısına doğru kısmından "ص: sad", ucuna doğru kısmından "س: sîn" ve bu dişlerin ucundan "ز: zâ" harfleri çıkar. Bu harfleri telaffuz ederken dil ucu, dişlere temas etmez. Dil ile dişler arasındaki

---

74 Bkz. İbn Cezerî, *Neşr*, I, 200.

75 Mekkî, *Keşf*, I, 139; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 172; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Suyûtî, *İtkân*, I, 316; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 35.

76 Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 58; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 36, 41.

77 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 173; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 36.

78 Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, I, 58; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 201; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 41.

79 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 173; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 36.

mesafe "ص: sad" harfinde daha çok, "س: sîn" de biraz daha az, "ز: zâ" harfinde ise en azdır.

"ص: sad", "س: sîn" ve "ز: zâ" harflerinin telaffuzundaki rolü sebebiyle bu harflere "dil ucu harfleri" (اَلْحُرُوفُ الْأَسَلِيَّةُ) denilmiştir.[80]

10- Dilin ucu ile üst ön dişlerin uçlarından "ث: sâ", "ذ: zâl" ve "ظ: za" harfleri çıkar.[81] Bu harfleri telaffuz ederken dil ucunun yukarı yüzü, diş uçlarına temas ederek dişlerden biraz dışarı çıkar. "ث: sâ" harfinde dil daha çok dışarıdayken "ذ: zâl" harfinde biraz daha az, "ظ: za" harfinde ise çok az dışarıdadır.

"ث: sâ", "ذ: *zâl" ve "ظ: za" harflerine "diş eti harfleri"* (اَلْحُرُوفُ اللِّثَوِيَّةُ) *denilmiştir.*[82]

c) Dudak (اَلشَّفَتَانِ)

İki dudakta bulunan dört harf, bu mahrecin iki farklı bölgesinden çıkarılır:[83]

1- Alt dudağın içi ile üst ön dişlerin uçlarından "ف: fâ" harfi çıkar.[84]

2- İki dudağın arasından "ب: bâ", "م: mîm" ve "و: vâv" harfleri çıkar.[85] Bu harflerden "ب: bâ", dudak uçlarının birbirine kuvvetlice kapatılmasıyla, "م: mîm" dudakların dışa doğru hafifçe kapatılmasıyla, "و: vâv" ise dudakların büzülerek öne doğru açılmasıyla çıkarılır.[86]

---

80 Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 58; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 201; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 36, 41.

81 Mekkî, *Keşf*, I, 139; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 173; Suyûtî, *İtkân*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 36-37.

82 Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, I, 58; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 37, 41.

83 Mekkî, *a.g.e.*, I, 139.

84 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 173; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 201; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 37.

85 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 173; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 201; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 316.

86 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 37.

Dudaktan çıkan bu harflere de "dudak harfleri" (اَلْحُرُوفُ الشَّفَهِيَّةُ / اَلْحُرُوفُ الشَّفَوِيَّةُ) *denilmektedir.*[87]

2. Takdirî Mahrec

Harf herhangi bir mahrece temas etmeden çıkıyorsa, buna "takdiri mahrec" denir. Takdiri mahrec bölgelerini aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz:

a) Geniz (اَلْخَيْشُومُ)

Geniz, ihfâ halinde veya ğunneli idğâm halinde olan sakin "ن: nûn" ve "م: mîm" harflerine ait ğunnenin mahrecidir.[88]

b) Ağız ve Boğaz Boşluğu (اَلْجَوْفُ)

Ağız ve boğaz boşluğundan med harfleri olan "و: vâv", "ى: yâ" ve "ا: elif" çıkar.[89]

Ağız ve boğaz boşluğundan çıktığı için bu harflere "اَلْحُرُوفُ الْجَوْفِيَّةُ" *denilmektedir.*[90]

Kur'ân harflerinin telaffuz edilişleri hakkında son olarak şunları söylemek faydalı olacaktır: Türkçemizde karşılığı bulunmayan "ث: sâ", "ح: hâ", "خ: ha", "ذ: zâl", "ض: dad", "ظ: za" ve "ع: ayn" gibi ya da fonetik yapılarında bazı farklılıklar bulunan "ج: cîm", "ش: şîn", "ط: ta", "ق: kaf" "ك: kâf" ve "و: vâv" gibi harfler özel bir dikkat gerektirmektedir.

Mahrec bölgelerini ve bu mahreclerden çıkan harfleri şu şekilde bir şema ile sunmamız konuyu özetlemesi açısından uygun olacaktır:

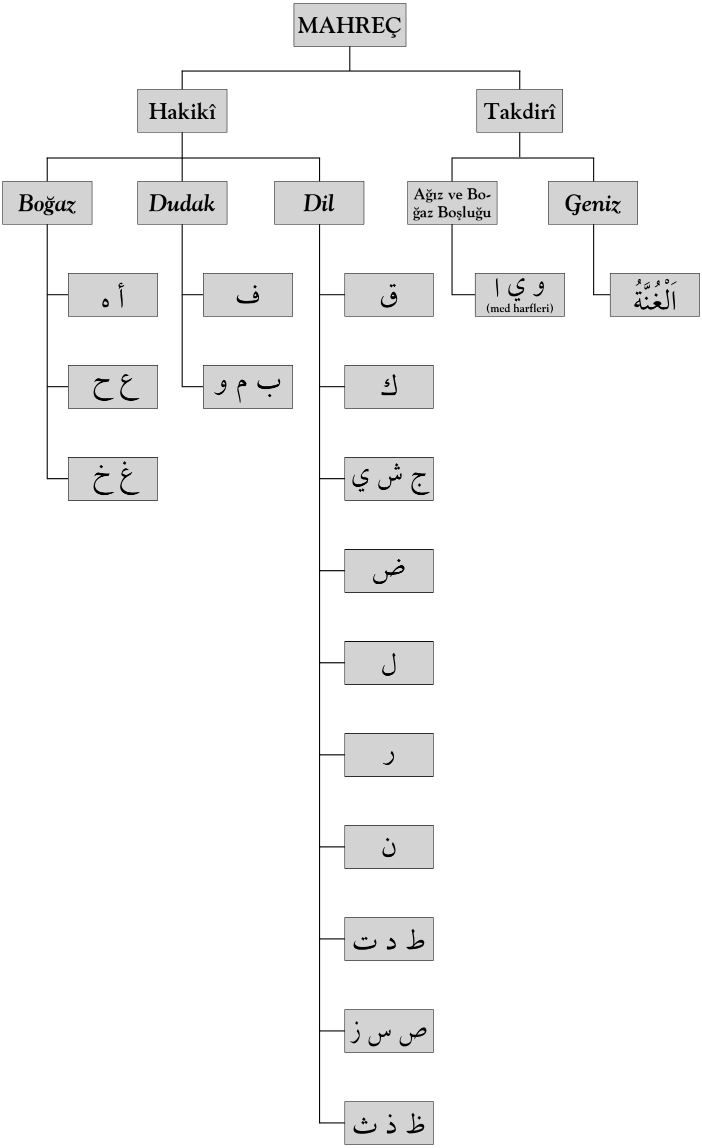
87 Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 51, 58; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 201; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 37, 41.

88 Bkz. Kirmânî, *Kıraeti'l-Kisâî*, s. 103; Suyûtî, *İtkân*, I, 316; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 201; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 37.

89 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 315; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 199; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 32.

90 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 199; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 32.

C. MAHREC ŞEMASI

III. HARFLERİN SIFATLARI

A. SIFATIN TANIMI

Sıfat sözlükte "niteleme", "belirtme" gibi anlamlar taşır.[91] Bu kelime, "sıfât" şeklinde çoğul olarak kullanılır.[92] Tecvid kavramı olarak "harfin, mahrecinden telaffuzu esnasında aldığı keyfiyete sıfat" denir.[93]

Sesin "harf oluşum" aşaması mahrecle başlamakla birlikte, belirli bir harf fonetiği kazanması, kendine özgü bir tınıya erişmesi sıfatıyla da ilgilidir. Ayrıca farklı birkaç sıfata sahip olması sebebiyle her harfin fonetik yapılanması, benzer bir sıfata sahip diğer harflerden farklı tını vermesi sonucunu doğurur. Bu sebeple harflere ait tüm sıfatların bilinmesi doğru telaffuz açısından kaçınılmazdır.

B. SIFATIN KISIMLARI

Gerek ele alınış biçimleri, gerek sayıları konusunda farklı yaklaşımlarla ele alınan sıfatlar, "mahrec" ve "hareket" ilişkisine bağlı olarak kuvvetli-zayıf, sert-yumuşak, "harf" ve "harfin

---

91 Yesûî, *Müncid*, s. 903.

92 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 42.

93 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 43.

niteliklerinin sürekli bulunması ya da geçici olması" durumuna bağlı olarak lâzımî-arızî, zıtları bulunup bulunmaması açısından mütezâd ve ğayri mütezâd vb. şekillerde farklı açılardan incelenmişlerdir:[94]

1. Kuvvet Açısından Sıfatlar

a) Kuvvetli Sıfatlar

Cehr, inhirâf, ismât, isti'la, istitâle, itbâk, kalkale, safir, şiddet, tefeşşî ve tekrîr gibi sıfatlar kuvvetli sıfatlardır.[95]

Bu sıfatlar arasında da kuvvetli ve daha kuvvetli şeklinde sıralama bulunmaktadır. Şöyle ki, kalkale bu sıfatlar arasında en güçlü sıfattır. Şiddet de cehrden daha kuvvetlidir. Bunların her üçü de tefeşşî ve safirden daha kuvvetlidir. İtbâk da isti'lâdan daha kuvvetli bir sıfattır.[96]

b) Zayıf Sıfatlar

Beyniyye, hems, infitâh, istifâl, izlâk, lin ve rihvet[97] gibi sıfatlar zayıf sıfatlardır.[98] Zayıf sıfatlardan olan hems ve rihvet aynı harfte bir araya geldiği harfi en zayıf harf yapar. Bu sebeple "fâ" ve "hê" harfleri en zayıf iki harftir.[99]

---

94 Harflerin sıfatları için bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 137-138; İbn Baziş, *İknâ'*, I, 174-176; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202-205; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 15-18; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 41-91; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 36-38; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 61-104; Mollazade, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, s. 46-52; Karakılıç, Celâleddin, *Tecvid İlmi*, 3. Baskı, Ankara-1977, s. 34-80; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 213-249; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, s. 37-46; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 54-60; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 42-51; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 79-97.

95 Mekkî, *a.g.e.*, I, 137; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 62.

96 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 62.

97 Mekkî, *a.g.e.*, I, 137.

98 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 62.

99 Mekkî, *a.g.e.*, I, 137.

Bir harfin kuvvet sıralamasındaki yeri, hem harfin kuvvetli sıfatları kendi bünyesinde barındırmadaki fazlalığı, hem de zayıf sıfatlardan uzaklığı esas alınarak tespit edilir.[100]

Harfleri, bu sıfatlarını da göz önünde bulundurarak, kuvvet sırasına göre şu şekilde sıralamamız mümkündür:

"ط: Ta": Kalkale, şiddet, cehr, itbâk, isti'lâ ve ismât gibi kuvvetli sıfatlar kendisinde en çok bir arada bulunan harftir. Bu harfte zayıf sıfatlardan hiçbiri de bulunmadığı için en kuvvetli harf niteliği taşımaktadır.

"ض: Dad": Cehr, itbâk, isti'lâ, istitâle, ismât, rihvet.

"ظ: Za": Cehr, itbâk, isti'lâ, ismât, rihvet.

"ق: Kaf": Kalkale, şiddet, cehr, isti'lâ, ismât, infitâh.

"ج: Cîm": Kalkale, şiddet, cehr, ismât, istifâl, infitâh.

"د: Dâl": Kalkale, şiddet, cehr, ismât, istifâl, infitâh.

"ص: Sâd": İtbâk, isti'lâ, safir, ismât, hems, rihvet.

"غ: Ğayn": İsti'la, ismât, cehr, rihvet, infitâh.

"ر: Ra": Cehr, tekrir, beyniyye, isti'lâ (istifâl), izlâk, infitâh.

"ز: Zâ": Cehr, safir, ismât, rihvet, istifâl, infitâh.

"ا: Hemze": Şiddet, cehr, istifâl, ismât, infitâh.

"ب: Bâ": Kalkale, şiddet, cehr, istifâl, izlâk, infitâh.

"ت: Tâ": Şiddet, hems, istifâl, ismât, infitâh.

"خ: Ha": İsti'la, ismât, hems, rihvet, infitâh.

"ذ: Zâl": Cehr, ismât, rihvet, istifâl, infitâh.

"ع: Ayn": Cehr, beyniyye, ismât, istifâl, infitâh.

"ك: Kâf": Şiddet, ismât, hems, istifâl, infitâh.

"س: Sîn": Safir, ismât, hems, rihvet, istifâl, infitâh.

"ش: Şîn": Tefeşşî, ismât, hems, rihvet, istifâl, infitâh.

---

[100] Bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 137-138.

"ل: Lâm": Cehr, beyniyye, istifâl, izlâk, infitâh.

"و: Vâv": Cehr, rihvet, istifâl, izlâk, infitâh.

"ى: Yâ": Cehr, ismât, rihvet, istifâl, infitâh.

"ث: Sâ": İsmât, hems, rihvet, istifâl, infitâh.

"ح: Hâ": İsmât, hems, rihvet, istifâl, infitâh.

"ن: Nûn": Cehr, ğunne, beyniyye, istifâl, izlâk, infitâh.

"م: Mîm": Cehr, ğunne, beyniyye, istifâl, izlâk, infitâh.

"ف: Fâ": Hems, rihvet, istifâl, izlâk, infitâh.

"ه: Hê": Hems, rihvet, istifâl, ismât, infitâh.[101]

2. Devamlılık Açısından Sıfatlar

a) Lâzimî Sıfatlar

Harfin fonetik oluşumunda yer alan ve harften ayrılmayan sıfatlara "lâzımî sıfat" denir. Bu oluşumda sıfat, harfin ayrılmaz bir unsurudur ve onun eksikliği ya da değişime uğraması söz konusu değildir.

Her harfin yapısal özelliğinden kaynaklanan dolayısıyla da kendisinden ayrılmayan sıfatlar; cehr, hems, rihvet, şiddet, vb. sıfatlardır.

b) Ârizî Sıfatlar

Harfin fonetik yapılanmasında yer alması ya da harflerden ayrılması mümkün olan sıfatlara "ârızî sıfat" denir.

Harfin bünyesinde süreklilik göstermeyen, bazı hallerde bulunan, bazı hallerde harften ayrılması mümkün olan; lîn, kalkale, ihfa vb sıfatlardır.

Biz sıfatları zıtları bulunan ve bulunmayanlar açısından bir tasnife tabi tutarak ve kısaca ele almaya çalışacağız:

---

101 Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 63-64.

3. Zıtlık Açısından Sıfatlar

Sıfatlar, zıtlık açısından; birbirine zıt olan (mütezâd) ve zıt olmayan (ğayr-i mütezâd) sıfatlar şeklinde iki başlık altında ele alınabilir:

a) Zıddı Bulunan Sıfatlar

Bir harfte, aynı anda farklı birkaç sıfatın bir arada bulunması mümkündür. Ancak bunlar arasında birbirine zıt iki sıfat bulunamaz. Bir harfte birbirine zıt olan; cehr-hems, şiddet-rihvet / beyniyye, isti'lâ-istifâl, itbâk-infitâh ve ismât-izlâk gibi sıfatlardan ancak birer tanesi bulunabilir.[102] Meselâ, "ت: tâ" harfinde bu sıfatlardan; hems, şiddet, istifâl, infitâh ve ismât sıfatları bulunmaktadır.

Birbirine zıt sıfatları kısaca şu şekilde ele almak mümkündür:

1- Nefes Akışı Açısından

"Mahrec" ve "nefes akışı"na bağlı olarak; nefesin harf üzerindeki etkisini yansıtan birbirine zıt iki sıfat, "cehr" ve "hems" sıfatlarıdır. Nefes akışı harfin mahrecine teması zayıflatırken, nefesin hapsedilmesi mahrece teması kuvvetli yapar. Dolayısıyla temasın zayıf ya da kuvveti olması; harfin sesine güçlü ya da zayıf olma yönünde bir nitelik kazandırır.

a. Cehr (اَلْجَهْرُ)

Sözlükte, "ilan etmek", "açıkça söylemek", "sesi yükseltmek" ve "kuvvetli ses" gibi anlamlar taşır.[103] Tecvid ıstılahında, harfin telaffuz edilmesi esnasında, "nefesin akmaması" sebebiyle harfin çıkış yerine temasın kuvvetli olması dolayısıyla da "harfin sesinin açık olması"na denir.[104]

---

102 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 44.
103 Bkz. Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 115.
104 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 44.

Cehr sıfatına sahip olan harfler ظِلُّ قَوٍ رَبْضٌ إِذْ غَزَا جُنْدٌ مُطِيعٌ ibaresinde yer alan şu 19 harftir:[105]

ء ا ب ج د ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ى[106]

Sesin harf olarak nitelik kazanma sürecinde nefes önemli bir unsurdur. Ancak bazı harflerin sesi, nefese az ihtiyaç duyarken, bazıları nefesi daha çok kullanır. Cehr sıfatı bulunan harfler, telaffuz edilirken nefes akışı kesilir ve ses; mahrece yapılan basınç dolayısıyla kuvvetli bir harf niteliği kazanır.

Cehr sıfatının zıddı "hems"tir.[107]

b. Hems (اَلْهَمْسُ)

Sözlükte, "sesi gizlemek",[108] "gizlice söylemek", "fısıldamak" ve "zayıf ses" demektir.[109] Istılahta, harfin telaffuzu anında mahrece temasın zayıflığı sebebiyle "harfin sesi ile beraber nefesin akması"na denir.[110]

Bu sıfata sahip olan harfler on tane olup[111] فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتَ şeklindeki sözde toplanmıştır:[112]

---

105 Tecvid kitaplarında, genel bir yaklaşımla bazı kurallara ait harfler, kolay hatırlanabilmeleri için anlamlı kelimeler halinde bir bütün olarak verilmektedir. Biz de takip edilen bu faydalı metodu benimsediğimizden; bu harflerin oluşturduğu kelimelerin anlamlarını ilgili yerlerin dipnotlarında sunmaya çalıştık. Ancak her kurala ait belirli harfleri kullanarak anlamlı kelimeler oluşturma zorluğu, bazen kelime ya da cümlenin anlamının yoruma açık olması sonucunu doğurmaktadır. Böylesi durumlarda yaklaşık anlam ve kişisel bazı yorumlarda bulunarak işaret edilen anlamı ifade etmeye çalıştık. Cehr sıfatına sahip harflerin oluşturduğu yukarıdaki cümleyi "İtaatkâr bir asker savaştığında en iyi koruma, siper almaktır." şeklinde anlamamız mümkündür.

106 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 174.

107 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 44.

108 Yesûî, *Müncid*, s. 873.

109 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 699; Yesûî, *a.g.e.*, s. 873.

110 Bkz. İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 202; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 45.

111 "Susan kişi onu harekete geçirdi."

112 Mekkî, *Keşf*, I, 137; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 174; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 45.

ت ث ح خ س ش ص ف ك ه

Nefes akışının öne çıktığı bir sıfat olan hems, mahrece temasın zayıf olması sebebiyle "nefes akışının, harfin özel tınısı ile telaffuz edilişine kadar devam ettiği" bir sıfattır.

Hems sıfatına sahip olan harfler, sükûnlu olduklarında bu sıfat açıkça fark edilir; "عَهْدَ" "نَسْتَعِينُ" "اَلرَّحْمٰنِ" kelimelerindeki "هْ" "سْ" "حْ"harflerinde olduğu gibi. Ancak sükûnlu olduklarındaki belirginliğe ulaşamasa da, hems harfleri harekeli olduklarında da yine bu sıfata sahiptirler.

Hems sıfatı; mahrece kuvvetli basınç yapmak sebebiyle aşırılığa kaçacak bir şekilde uygulanmamalıdır. Nitekim bu sıfatta mübalağa yapmak, harfi cehr sıfatıyla telaffuz etmeye yol açar ki; جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا âyetindeki "ت: tâ" harflerinde, mahreci aşırı zorlama, bu harfin cehr sıfatı ile okunup "د: dâl" harfine dönüşmesine yol açar.

2- Ses Akışı Açısından

"Mahrec" ve "temas miktarı"na bağlı olarak; harfin sesinin akıp akmamasını gösteren, "şiddet" ve "rihvet" sıfatlarıdır. Bu iki sıfat, harfin sesine akıp akmama yönünde nitelik kazandırır.

a. Şiddet (اَلشِّدَّةُ)

Şiddet, sözlükte "kuvvet",[113] "kudret" ve "sertlik"[114] anlamları taşır. Istılahta, harf sakin olarak okunduğunda "sesinin akmamasını"na denir.[115]

Şiddet harfleri,[116] أَجِدْ قَطٍ بَكَتَ cümlesinde yer alan şu 8 harftir:

---

113 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 332.
114 Yesûî, *Müncid*, s. 378.
115 Bkz. İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 45.
116 "Sadece azarlamaya muhatap oluyorum."

ء ب ت ج د ط ق[117]

Şiddet sıfatı, harfin çıkış noktasında sarsıntı meydana getirecek kuvvetli bir temas ile harfi telaffuz etmeyi gerektirir.

Şiddet harfleri, harekeli olduklarında da aynı sıfata sahiptirler. Ancak şiddet sıfatına sahip olan harf sükûnlu iken bu sıfat daha belirgin olarak ortaya çıkar.[118] Nitekim harfin sükûnlu ve harekeli olması arasındaki fark; "حَبْلٌ" kelimesinde sükûnlu okunan "ب: bâ" harfi ile "عَابِدُونَ" kelimesinde harekeli okunan "ب: bâ" harfinin telaffuzları arasında oldukça belirgindir.

Harflerin mahrecine temasın kuvvetli ya da zayıf olması; her harfe farklı bir ton ile seslendirilme keyfiyeti kazandırır.[119] Nitekim istifâl, infitâh ve izlâk sıfatlarında ortak olan "ب: bâ" ve "م: mîm" harfleri, mahrecleri de aynı olmalarına rağmen farklı ses tonundadırlar. Bu ton farkı, -ortak sıfatlar dışında- kendisinde kalkale ve şiddet sıfatları da bulunan "ب: bâ" harfinde daha fazladır. "ب: bâ" harfinden farklı olarak kendisinde cehr sıfatı bulunsa da "م: mîm" harfinde tonajlı bir ses yoktur. "ب: bâ" harfindeki bu ton farkını sadece kendisinde bulunan kalkale sıfatına bağlamak mümkün değildir. Kalkalenin, harfin sükûnlu halinde belirginleşen bir sıfat olduğunu hesaba katarsak, iki harf arasında her şekilde ortada olan ton farkı için şiddet sıfatı da yeterli bir unsur olarak gösterilebilir.

Her ikisi de kuvvetli sıfatlardan olmalarına rağmen cehr ve şiddet sıfatları arasında farklılık vardır. Bu farkın sunumuna bir örnek olarak; "ق: kaf" ve "غ: ğayn" harflerinin telaffuzu dikkat çekici olabilir. Şöyle ki, "ق: kaf" harfinde şiddet sıfatı bulunduğu için ses akmaz, "غ: ğayn" harfinde ise ses tamamen akar, çünkü

117 Mekkî, *Keşf*, I, 137; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 174; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 46.
118 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 46.
119 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 45-46.

bu harfte her ne kadar cehr sıfatı bulunsa da sese akış veren ve şiddetin zıddı olan rihvet sıfatı bulunmaktadır. Bu sebepledir ki şiddet sıfatını uygulamayanların "ق: kaf" harfleri, "غ: ğayn" harfini andırır bir gevşeklik gösterir.

Şiddet sıfatının zıddı "rihvet"tir.[120]

b. Rihvet (اَلرِّخْوَةُ)

Sözlükte, "yumuşaklık",[121] "gevşeklik" ve "kolaylık"[122] anlamlarında kullanılır. Istılahta, harfin sükûn ile okunması esnasında, "sesin tamamen akması"na denir.[123]

Rihvet sıfatı taşıyan harfler خَسُّ حَظٍّ شَصٌّ هَزٍّ وَ ضَغْثٍ يَافَذْ[124] cümlesinde yer alan 15 harftir:

ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف و ه ى

Şiddet ve rihvet sıfatları arasında yer almayan diğer beş harf de "beyniyye" sıfatıyla nitelendirilmektedir:

Beyniyye: Sözlükte, "arada olmak", "ortada olmak" ve "iki şeyin arasında bulunmak" gibi anlamlara gelmektedir.[125] Tecvid ilminde, harfin sakin olarak okunması esnasında, "ses ve nefesinin ne tamamen akması nede tamamen akmaması hali"ne denir.[126]

Beyniyye sıfatına sahip olan harfler[127] لِنْ عُمَرُ sözünde bir arada bulunan aşağıdaki 5 harftir:[128]

ر ع ل م ن

Beyniyye harfleri, harekeli olduklarında da aynı niteliğe

---

120 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 44.
121 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 239.
122 Râzî, *a.g.e.*, s. 239; Yesûî, *Müncid*, s. 254.
123 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 46.
124 "Ey yalnız adam! Az şans oltayı atıp çekmeye benzer."
125 Râzî, *a.g.e.*, 72.
126 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 47.
127 "Mülayim ol! Ey Ömer."
128 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 202; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 47.

sahiptirler. Ancak gerek bu harflerin sükûnlu durumlarında niteliklerinin daha belirgin algılanabilmesi gerek sesin akma dozunun iyi ayarlanabilmesi açısından sükûnlu durumları daha yoğun bir dikkat gerektirmektedir.

Beyniyye sıfatı, sesin akması; kendisinde tekrîr sıfatı da bulunan "ra" harfinde ve ğunne sıfatı bulunan "nûn" ve "mîm" harflerinde; "ayn" ve "lâm"da olduğundan daha fazladır. Ancak "ayn" ve "lâm" harflerinde de bu niteliği; şiddet sıfatını andırır, yetersiz bir ses akışına düşürmemeye dikkat edilmelidir.

3- Dilin Hareketi Açısından

Harfi telaffuz ederken "dil kökünün", harfi telaffuz için yukarı ya da aşağı doğru "hareket"ine bağlı olarak birbirine zıt iki sıfat, "isti'lâ" ve "istifâl" sıfatlarıdır. Bu sıfatların gereği olarak harfin sesi kalın ya da ince olarak telaffuz edilir:

a. İsti'lâ (اَلْإِسْتِعْلَاءُ)

Sözlükte "yükselmek" ve "bir şeyi kaldırmak" demektir.[129] Istılahta ise, harfin okunuşu esnasında, "dil kökünün üst damağa doğru yükselmesine" denir.[130]

İsti'lâ harfleri خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ[131] cümlesindeki şu 7 harftir:[132]

خ ص ض ط ظ غ ق[133]

İsti'lâ, bu sıfata sahip olan harflerin kalın okunmasını gerektiren bir sıfattır. Bu sıfatın gereği olarak harflerin kalın okunması "tefhîm" kelimesi ile ifade edilir. Tefhîmi aşağıdaki şekilde ele almamız mümkündür:

---

[129] Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 453; Yesûî, *Müncid*, s. 527-528.
[130] Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 49.
[131] "Başını sokacak bir ev yap."
[132] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 49.
[133] Kurtubî, *Miftâh*, s. 90; Mekkî, *Keşf*, I, 137; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 175.

Tefhîm (اَلتَّفْخِيمُ): Sözlükte "bir şeyi yüceltmek", "saygı göstermek"[134] ve "kalın yapmak"[135] gibi anlamlar taşımaktadır. Tecvid ıstılahında ise dil kökünün üst damağa yükselmesi sebebiyle ağız içinin sesle dolması ve "harfin kalın okunması" demektir.[136]

Tefhîm ile okunan harfler (اَلْحُرُوفُ التَّفْخِيمُ) şunlardır:

– İsti'lâ harflerinin tamamı خ ص ض ط ظ غ ق[137]

– Öncesinde üstünlü veya ötreli bir harf bulunan "lafza-i Celâl"in lâmı: "اَللّٰهُ" "هُوَ اللّٰهُ" "نَصْرُ اللّٰهِ"

– Kalın okunduğu yerlerde "ra" harfi: "اَعُوذُ بِرَبِّ" "وَاَرْسَلَ" "نَارُ اللّٰهِ"[138]

– Kalın harflerden sonra gelen ve med harfi olan "vâv" ve "elif" harfleri: "فَيَقُولُ" "لَيَطْغٰى" "مِثْقَالَ"[139]

İsti'lâ sıfatının zıddı "istifâl"dir.[140]

b. İstifâl (اَلْإِسْتِفَالُ)

Sözlükte "inmek", "dibe çökmek"[141] ve "alçalmak"[142] demektir. Istılahta ise, harf telaffuz edilirken, "dil kökünün aşağıya

---

134 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 493; Yesûî, *Müncid*, s. 571-572.

135 Yesûî, *a.g.e.*, s. 571-572.

136 Bkz. Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 100-103.

137 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 202.

138 Mekkî, *Keşf*, I, 137.

139 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 94.Tefhim çeşitli şekillerde derecelendirilmiştir. Üst mertebeden aşağı doğru sıralama şu şekildedir: Tefhim harfi, üstünlü olup sonrasında da med harfi bulunması (ابْتِغَآءَ), tefhim harfinin üstünlü olması (صَدَّقَ), tefhim harfinin ötreli olması (قُتِلَ), tefhim harfinin sakin olması (خَلَقْنَا), tefhim harfinin esreli olması (قِيلَ), (Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 100).

140 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 202; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 44; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 100.

141 Yesûî, *a.g.e.*, s. 338.

142 Râzî, *a.g.e.*, s. 302.

doğru inmesine, alçalması"na denir.[143] Bu sıfat inhifâd diye de isimlendirilir.

İstifâl sıfatı taşıyan harfler اُنْشُرْ حَدِيثَ عِلْمِكَ سَوْفَ تَجْهُزْ بِذَا[144] cümlesinde yer alan aşağıdaki şu 21 harftir:

ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ى

İstifâl, isti'lâ sıfatının zıddı olduğundan bu sıfata sahip olan harfler de ince okunmaktadır. İstifâl harflerinin ince okunması bu sıfatın bir gereğidir ve harflerin ince okunması "terkîk" kelimesi ile ifade edilir. Terkîki aşağıdaki şekilde ele almamız mümkündür:

Terkîk (اَلتَّرْقِيقُ): Sözlükte "bir şeyi inceltmek" ve "yumuşatmak"[145] gibi anlamlar taşımaktadır. Tecvid ıstılahında ise dil kökünün aşağıda kalması sebebiyle harfin, ağız içini tamamen sesle dolduramaması ve "harfin ince okunması" demektir.[146]

Terkîk ile okunan harfler (اَلْحُرُوفُ التَّرْقِيقُ) şunlardır:

– İstifâl harflerinin tamamı olan 21 harf "ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ى"

– Öncesinde esreli bir harf bulunan "lafza-i Celal"in lâmı: "بِسْمِ اللّٰهِ"

– İnce okunduğu yerlerde râ harfi "رِحْلَةَ الشِّتَآءِ"

– Med harfi olan yâ "فَالْمُغيِرَاتِ" "لَشَهِيدٌ"

– İnce harflerden sonra gelen ve med harfi olan vâv ve elif harfleri: "الْاِنْسَانُ" "الصُّدُورِ"

4- Mahrecin Açılıp Kapanması Açısından

Sıfatlar, "mahrecin" "açılıp-kapanma" biçimine bağlı olarak

143 Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 50.

144 "Yeni öğrendiğin şeyleri başkalarına aktarırsan donanımlı hale gelirsin." Yukarıda istifâl harflerini bir arada bulunduran cümlenin sonunda 22. harf olarak yer alan elif, anlamı tamamlamak amacıyla kullanılmıştır.

145 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 253.

146 Bkz. Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 102-103.

birbirine zıt iki nitelik taşırlar; "itbâk" ve "infitâh". Bu sıfatların gereği olarak harfler ya dil ile üst damağın kapanması sonucu sıkışma ile ya da dil ile üst damak arasındaki açılma ile çıkarlar.

a. İtbâk (اَلْإِطْبَاقُ)

Sözlükte "yapışmak", "uyuşmak" ve "ulaşmak" gibi anlamlar taşır.[147] Tecvid ıstılahında, dilin üst damağa "paralel kapanması"na denir.[148]

İtbâk harfleri "ص: sad", "ض: dad", "ط: ta" ve "ظ: za"dır.[149]

"ط: ta" harfi, dilin karşısındaki üst damağa kapanıp yapışması en uygun harf olduğundan, itbâk sıfatı en kuvvetli harf olarak kabul edilmektedir. "ص: sad" ve "ض: dad" harflerinde bulunan rihvet sıfatı dolayısıyla bu kapanma daha az, "ظ: za" harfinde ise en azdır.

Dilin üst damağa doğru kapanması, isti'lâ sıfatını gerektirir. Yani her itbâk harfi, dil kökü üst damağa doğru yükselerek telaffuz edildiğinden aynı zamanda isti'lâ sıfatına sahiptir. Ancak her isti'lâ harfinin itbâk sıfatı taşıdığını söylemek mümkün değildir. İtbâk sıfatı, isti'lâ sıfatından daha mübalağalıdır ve diğer isti'la harflerinde bu mübalağa yapılmamaktadır.[150]

İtbâkın zıddı "infitâh"dır.[151]

b. İnfitâh (اَلْإِنْفِتَاحُ)

Sözlükte "açılmak"[152] ve "ayrılmak"[153] demektir. Istılah-

---

[147] Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 388; Yesûî, *Müncid*, s. 460.
[148] Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 50-51.
[149] Mekkî, *Keşf*, I, 137; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 175; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 203; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 50-51.
[150] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 51.
[151] İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 203; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 44.
[152] Râzî, *a.g.e.*, s. 489.
[153] Yesûî, *a.g.e.*, s. 567.

ta ise, harfin telaffuzu esnasında "dil ile üst damağın birbirinden ayrılması"na denir.[154]

İnfitâh sıfatı[155] مَنْ أَخَذَ وُجْدَ سَعَةٍ فَزَكَا حَقٌّ لَهُ شُرْبُ غَيْثٍ cümlesinde yer alan şu 24 harfte bulunmaktadır:

ء ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م ن و ه ى

5- "Harfin Çıkışı" ve "Mahrece Ulaşım" Açısından

Harfler, gerek mahrecin konumu, gerek telaffuz keyfiyeti açısından "kolay" ya da "zor" şeklinde nitelendirilebilirler. Mahrecine süratlice ulaşılabilen ya da telaffuzunda güçlük bulunmayan harfler kolay, mahrecine ulaşımı ve telaffuzu güç olan harfler zor olarak tavsif edilirler. Bu açıdan birbirine zıt iki sıfat, izlâk ve ismâttır:

a. İzlâk (اَلْإِذْلَاقُ)

Sözlükte "süratli olmak", "kolay olmak"[156] ve "bir şeyin ucu"[157] demektir. Istılahta ise, telaffuz anında "harfin çabuk ve kolay söylenebilir olması"na denir.

İzlâk sıfatı taşıyan harfler[158] فَرَّ مِنْ لُبٍّ cümlesinde yer alan şu 6 harftir:[159]

ب ر ف ل م ن[160]

Bu harflerden üçü dudaklardan (ب ف م), diğer üçü ise dil ucundan (ر ل ن) yani kolay ve çabuk telaffuz edilebilen mahrec-

[154] Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 51.
[155] "Kim bir an muhasebe imkânı bulup nefsini arındırırsa, kendisine rahmet kapıları açılır."
[156] Yesûî, *Müncid*, s. 237.
[157] Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 223.
[158] "Akıldan uzaklaştı."
[159] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 52.
[160] Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 51.

lerden çıkmaktadır. Bu sebeple bu harfler, en kolay ve en hafif harfler olarak nitelendirilirler.[161]

İzlâkın zıddı "ismât"tır:[162]

b. İsmât (اَلْإِصْمَاتُ)

Sözlükte "engel olmak", "mahrum etmek" ve "susturmak"[163] gibi anlamlar taşır. Tecvid ıstılahında, telaffuz anında "harfin zorluk ve ağırlıkla söylenebilir olması"na denir.[164]

İsmât harfleri جُزَّ غِشّ سَاخِط صَدُّ ثِقَةٍ اِذْ وَعْظُهُ يَحُضُّكَ[165] cümlesini oluşturan 22 harftir:[166]

ا ت ث ج ح خ د ذ ز س ش ص ض ط ظ ع غ ق ك و ه ى

c) Zıddı Bulunmayan Sıfatlar

1- İstitâle (اَلإِسْتِطَالَة)

İstitâle sözlükte, "sündürülüp yayılmak" ve "uzamak"[167] demektir. Tecvid ilminde, "ض: dad" harfinin telaffuzunda; dilin kenarından "lâm"ın mahrecine kadar "sesin uzaması"na denir.

İstitâle sadece "ض: dad" harfine ait,[168] kuvvetli[169] bir sıfattır. "ض: dad" harfi kendisinde bulunan cehr, itbâk, isti'lâ, istitâle, ismât gibi kuvvetli sıfatları sebebiyle "ط: ta" harfinden sonra ikinci en kuvvetli harftir.

---

161 Bkz. Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 51-52; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 52.
162 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 44.
163 Yesûî, *Müncid*, s. 435.
164 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 52-53.
165 "Konuşması seni iyiliğe yöneltiyorsa, kızgın kişinin içinde olanın aksini haykırmasını, güvenilir kişinin feryadı olarak kabul et." Bu cümlede سَاخِط kelimesinde bulunan elif, anlamı tamamlamak amacıyla kullanılmıştır.
166 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 53.
167 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 401.
168 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 176; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 205; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 60.
169 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 205.

"ض: dad" harfi gerek mahrec gerekse sahip olduğu kendine özgü istitâle sıfatı bakımından elifbâ harfleri arasında telaffuzu en zor harftir.[170]

2- İnhirâf (اَلإِنْحِرَافُ)

Sözlükte "meyletme", "aşağı doğru kayma", "sapma" ve "bir şeyden dönme" gibi anlamlar taşımaktadır.[171] Istılahta ise, harf mahrecinden telaffuz edilirken dilin "başka mahrece doğru dönmesine" denir.[172]

İnhirâf, "ل: lâm" ve "ر: ra" harflerine ait bir sıfattır.[173]

"ل: lâm" harfinde dil ucuna, "ر: ra" harfinde ise dilin üst kısmına doğru bir dönme söz konusudur.[174]

3- Kalkale (اَلْقَلْقَلَةُ)

Kalkale, sözlükte "sarsmak", "sallamak" ve "kımıldatmak" manaları taşır.[175] Istılahta ise "kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin sarsılması"[176] şeklinde tanımlanır.

Kalkale sıfatına sahip harfler قُطْبُ جَدٍ ibaresinde toplanmış olan şu beş harftir:[177]

ب ج د ط ق

Kalkale, bu harflerin sükûnlu hallerinde belirginleşen bir niteliktir.[178] Bu harflerin sükûnunun, aslî veya ârızî olması fark etmez, harf vurgulu bir şekilde okunur. Meselâ, "نَجْعَلْ" kelime-

---

170 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 35.
171 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 131; Yesûî, *Müncid*, s. 126, 128.
172 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 204; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 56.
173 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 176; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 204; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 56.
174 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 56.
175 Râzî, *a.g.e.*, s. 549; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 18.
176 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 18; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 54.
177 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 203; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 18; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 54; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 31.
178 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 203; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 55; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 31.

sinde kalkale harfi olan "cim" aslî bir sükûn ile geldiği halde, "اَحَدْ" kelimesindeki sükûn ârızî olarak gelmiştir.[179]

4- Lîn (اَللِّينُ)

Sözlükte, "yumuşak olmak" demektir.[180] Tecvid kavramı olarak lîn, telaffuzu esnasında dilin zorlanmaması sebebiyle harfin "yumuşak okunması" anlamındadır.[181]

Lin harfleri, "kendisi sakin, kendinden önceki üstünlü olan ـَوْ: vâv" ya da "ـَيْ: yâ"-harfleridir.[182]

Kur'ân-ı Kerim'de lîn harfleri âyet sonu veya vakıf işareti bulunan yerlerde sükûnlu bulunur. Bu şekilde dile ağır gelmeyen ve kolaylıkla uzatmayı kabul eden bir okuyuş ortaya çıkar.[183]

5- Safir (اَلصَّفِيرُ)

Sözlükte, "ıslık" ve "kuş sesine benzer ses"[184] demektir. Tecvid ilminde, harf telaffuz edilirken "iki dudak arasından keskin bir ses çıkması"na denir.[185]

Safir harfleri," "ز: zâ", "س: sîn" ve "ص: sad" olmak üzere üç tanedir.[186]

"س: sîn" harfi, bu üç harf arasında, safir sıfatı en keskin ve en belirgin olan harftir. Daha sonra sırasıyla "ز: zâ" ve "ص: sad" harfleri gelir.[187]

---

179 Lîn ile ilgili geniş bilgi için bkz. bu çalışma, s. 82-83.

180 Mütercim Âsım, *Kamus Tercümesi Okyanus*, IV, 755.

181 Bkz. Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 56; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 84.

182 Mekkî, *Keşf*, I, 45; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 204; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 10, 50; Dimyâtî, *İthâf*, I, 157, 169; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 26; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 41.

183 Kalkale ile ilgili geniş bilgi için bkz. bu çalışma, s. 125-126.

184 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 365.

185 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 53.

186 Mekkî, *a.g.e.*, I, 137; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 175; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 200, 203; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 36, 53.

187 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 53.

6- *Tefeşşî* (اَلتَّفَشِّي)

Sözlükte "çoğalıp yayılmak" ve "genişlemek" demektir. Istılahta, "ش: şîn" harfini telaffuz ederken "harfin ağızda yayılması"na denir.[188]

Tefeşşî, "ش: şîn" harfine özgü bir sıfattır.[189]

"ش: şîn" harfindeki bu tefeşşî, harfin sesinin ağzın ön tarafına doğru uzaması şeklinde olur.[190] "ش: şîn" harfinin sesine ait bu özel ve belirgin yayılma, kendisinde hems, rihvet ve istifâl gibi zayıf sıfatlar bulunan bu harfi keskin sesli yapmaktadır.

7- *Tekrîr* (اَلتَّكْرِيرُ)

Sözlükte "bir şeyi tekrar etmek" demektir.[191] Istılahta ise, harfi telaffuz ederken, dil ucunun titretilerek "dilin sürttürülmesi"ne denir.[192]

Tekrîr, "ر: ra" harfine özgü,[193] kuvvetli[194] ve bu harfin telaffuzunda sürekli yer alan bir sıfattır.[195]

Tekrîr, titremenin yeni bir harf olarak algılanmasına imkân tanımayan ve sese özel bir akış niteliği kazandıran hassas bir sıfattır. Dolayısıyla harfin fonetik yapılanması tamamlanıncaya kadar, dilin ucuna yakın kısmı ile üst damak arasında ayrılma olmaksızın bir akış olmalıdır.[196]

---

188 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 58.
189 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 176; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 205; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 58.
190 Bkz. İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 205; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 58.
191 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 567.
192 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 57.
193 Mekkî, *Keşf*, I, 137; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 176; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 204.
194 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 204.
195 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 204; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 57.
196 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 57.

C. SIFATLARI BİLMENİN FAYDALARI

1. Mahreçleri aynı olan harfler, sıfatlarıyla birbirlerinden ayırt edilirler.[197] Üstelik bu harfler çoğu sıfatta ortak olup bir iki sıfat ile farklılık gösterebilirler: Meselâ kalkale, şiddet, cehr ve ismât gibi dört sıfatta ortak olan "ط: ta" ve "د: dâl" harfleri sadece itbâk-infitâh ve isti'lâ-istifâl gibi iki sıfatta farklılık gösterir. Benzer şekilde cehr, rihvet ve ismât sıfatlarında ortak olan "ظ: za" ile "ذ: zâl"; itbâk-infitâh ve isti'lâ-istifâl gibi sıfatlarda birbirlerinden farklı yapıdadırlar. Aynı şekilde safir, ismât, hems ve rihvet sıfatlarında ortak olan "ص: sad" ile "س: sîn" harfleri de itbâk-infitah, isti'lâ-istifâl sıfatlarıyla birbirlerinden ayırt edilmektedir.

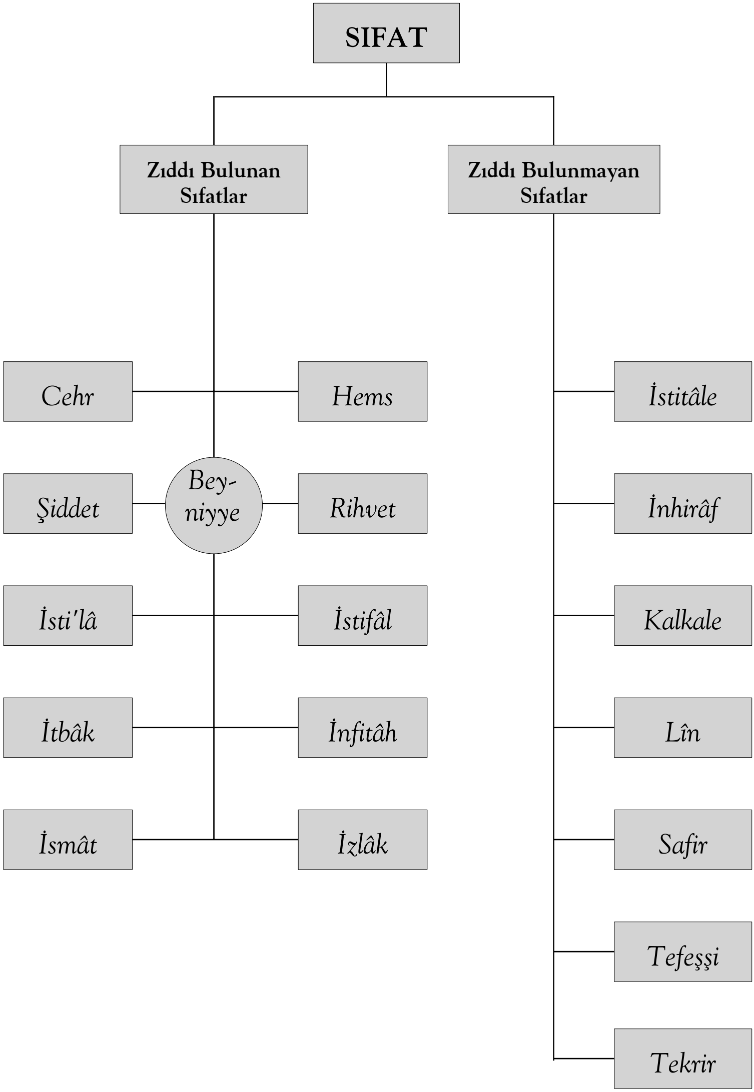
2. Kuvvetli harfi zayıfından ayırt edebilme sıfatları bilmekle mümkündür. Bu özellik de idğam açısından bilinmesi zorunludur.[198]

3. Harfleri güzel telaffuz etme de yine sıfatları bilmekle mümkündür.[199]

4. Makam yapmaya uygun harfler, sıfatları bilmekle tespit edilir. Nefes akışının öne çıktığı harflerde nağme/makam yapılamaz. Nefes, oktavdaki perdeleri gösteremeyeceğinden; perdelerden mürekkep olan nağmeyi yapamaz.[200] Dolayısıyla cehr ve rihvet sıfatı taşıyan harflerde makam yapmak mümkündür. Ancak nefes akışının öne çıktığı bir sıfat olan hems sıfatı taşıyan ت ث ح خ س ش ص ف ك ه harflerden birinde ya da harfin sesinin akmadığı şiddet harflerinde ا ب ت ج د ط ق ك buna imkân yoktur.

Harflerin sıfatları ile ilgili olarak şu şekilde bir şema sunabiliriz:

[197] Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 42.
[198] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 42.
[199] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 42.
[200] Sağman, *Tecvid*, s. 20.

SIFAT
Zıddı Bulunan Sıfatlar
Zıddı Bulunmayan Sıfatlar
Cehr
Hems
Şiddet
Bey-niyye
Rihvet
İsti'lâ
İstifâl
İtbâk
İnfitâh
İsmât
İzlâk
İstitâle
İnhirâf
Kalkale
Lîn
Safir
Tefeşşi
Tekrir

IV. TERKİP HALİNDEKİ HARFLERİN TELAFFUZU

Her harf başlı başına, müstakil olarak doğru bir şekilde telaffuz edildikten sonra aynı dikkat ve başarı terkip halindeki harflerde de gösterilmelidir. Nitekim harflerin bir arada bulunup terkip halinde okunmaları, münferit bulunmalarından daha karmaşık ve zordur. Art arda gelen harflerin birbirine yakın telaffuz özelliğine sahip olmaları, kuvvetli-zayıf, kalın ve ince oluşları dolayısıyla da birbirleriyle etkileşimleri ya da farklı yapıdaki harfler arasındaki geçişler telaffuzu gerçekten güçleştirir.

Harfler okunmak üzere yan yana geldiklerinde okunuşlarında bazı kurallara dikkat edilmelidir:

A. ART ARDA GELEN HAREKELİ İKİ HARFİN TELAFFUZU

Art arda gelen harekeli iki harfin, her ikisinin de kalın, her ikisinin de ince ya da birinin kalın diğerinin ince olması halinde genel kurallar geçerlidir. Yani ince harf ince, kalın harf kalın olarak telaffuz edilir ve her iki harf de birbirinden etkilenmez. Meselâ, tamamı kalın olan "قَصَصْ" kelimesinin bütün harfleri kalın okunurken, ince harflerin bir arada bulunduğu "هُوَ" kelimesi ince okunur. İlk iki harfi ince, son harfi kalın olan "كَفَرَ"

kelimesindeki "ك: kâf" ve "ف: fâ" ince, "ر: ra" harfi ise kalın okunur. Bu örneklerdeki harfler birbirinden etkilenmez ve her harf kendi fonetiğine uygun okunur. Art arda gelen harekeli iki harf her ne kadar birbirinden etkilenmese de bazı harflerin telaffuz edilmeleri özel bir dikkat ister:

1. Art arda gelen aynı iki harfin birbirinden ayırt edilerek okunmasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde ya benzer harflerden birinin telaffuzu ihmal edilebilir ya da kelimelerin müstakil yapıları zarar görebilir:

﴿وُجُوهُهُمْ﴾ ﴿تَقَعَ عَلَى﴾ ﴿جَاءَ اَمْرُنَا﴾ ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ﴾

2. Çıkış yerleri birbirine yakın olan harflerin art arda gelmeleri halinde de iki farklı mahreci özenle birbirinden ayırt etmek gerekir:

﴿زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ﴾

3. Elifbâ'nın en zor harfi olan "ض: dad" harfinden sonra "ظ: za" harfi gelmesi durumunda yine son derece dikkatli bir telaffuz gerekir:

﴿اَلَّذِيٓ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ﴾

B. BİRİNCİSİ HAREKELİ İKİNCİSİ SAKİN İKİ HARFİN TELAFFUZU

Art arda gelen iki harften ilkinin harekeli, ikincisinin sakin olması halinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalarda başarılı olmak ve en güzel telaffuzu yapmak gerçek anlamda sanatsal bir beceri ister. Bu da uzman bir ağızdan ciddi bir öğrenim ve sıkı disiplin içinde uygulama ve çok tekrar ile mümkündür. Farklı okuyuş gerektiren durumları aşağıdaki şekillerde ele alabiliriz:

1. Kalın bir harften sonra gelen kalın harf, sükûnu ile birlikte

kalın okunur. Meselâ "مَرْصُوصٌ" kelimesindeki ötreli "ص: sad" harfi kalın okunduğu gibi, sükûnlu olan ikinci "ص: sad" harfi de kalın okunur. Yine "الْغَرُورْ" kelimesindeki üstünlü "ر: ra" harfi kalın okunduğu gibi sükûnlu ikinci "ر: ra" harfi de kalın okunur.

2. İnce bir harften sonra gelen ince harf sükûnu ile birlikte ince okunur. Meselâ"يَصِفُونْ" kelimesindeki ötreli "ف: fâ" harfi ince okunduğu gibi kelimenin son harfi olan "ن: nûn" da sükûnu ile birlikte ince okunur. Yine "يَعْلَمُونْ" kelimesindeki ötreli "م: mîm" harfi ince okunduğu gibi, kelimenin son harfi olan "ن: nûn" da sükûnu ile birlikte ince okunur.

3. İnce bir harften sonra gelen kalın harfin sükûnun icrası dikkat gerektirir. Bu durumda, ince harfi telaffuz eder etmez süratlice kalın harfin sükûnuna geçilir ve bu harf kalın okunur. Meselâ, "تَقْوَى" kelimesindeki "ت: tâ" harfi ince, sonrasındaki sakin olan "ق: kaf" harfi kalın, "تَرْمِيهِمْ" kelimesindeki "ت: tâ" harfi ince, sakin olan "ر: ra" harfi kalın, "فَوَسَطْنَ" kelimesindeki "س: sîn" harfi ince, sakin olan "ط: ta" harfi kalın okunmalıdır.

4. Kalın bir harften sonra ince harfin sükûnuna geçiş de uygulama da dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Bu harflerde geçiş de şu şekilde yapılır; kalın harf kalın bir sesle okunur okunmaz ince harfin sükûnuna süratlice geçilir ve bu ince harf sükûnuyla birlikte ince okunur: Meselâ "فَارْغَبْ" kelimesindeki "غ: ğayn" kalın, sonrasındaki "ب: bâ" harfi ince, "وَتَوَاصَوْا" kelimesindeki "ص: sad" harfi kalın, "و: vâv" harfi ince, "صَرَفْنَا" kelimesindeki "ر: ra" harfi kalın, "ف: fâ" harfi ince okunmalıdır.[201]

Tüm bu teorik bilgilerle birlikte, Arap dili fonetiğiyle okunması gereken harflerin öğretiminde en verimli yöntem, "fem-i muhsin" kavramı ile ifade edilen öğretici merkezli ve telaffuza dayalı yöntemdir.

---

201 Bkz. Sağman, *Tecvid*, s. 45-47.

İkinci Bölüm

KUR'ÂN OKUMA KURALLARI

I. HARFLERİN UZATILMASI "MED"

A. MED VE ÇEŞİTLERİ

1. Meddin Tanımı

Meddin sözlük anlamı "uzatmak ve ziyade etmek"tir.[1] Istılahta, "med harflerinden biri sebebiyle sesin uzatılması"na denir.[2] Bu uzatma harfin kendisinde değil, üstün, esre ve ötre denilen harflerin ses doğrultularında yapılır. Şu halde "قُولُوا" kelimesinde çekilen "ق: kaf" veya "ل: lâm" değil, bu harflerin ötreleridir. Bundan dolayı "ق: kaf" veya "ل: lâm" harfini "çek!" tabirleri mecaz olarak kullanılır.

2. Med Harfleri

Kendisinden önceki harfin sesini uzatan harfe "med harfi" denir.

Med harfleri üç tanedir; "و: vâv" , "ي: yâ", "ا: elif." Bu harfler telaffuz edilmezler, kendilerinden önceki harflerin ses doğrul-

1 Yesûî, *Müncid*, s. 751; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 20; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 23.

2 Mekkî, *Keşf*, I, 45; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 50; Muhammed Mekkî, Nihâye, s. 129; Ebû Rîme, a.g.e., s. 20; Kabbânî, a.g.e., s. 23; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 38.

tuları olan harekeleri uzatırlar.[3] Med harflerini şu şekilde ele almamız mümkündür:

a) "و: Vâv": Med harfi olabilmesi için "و: vâv"ın sakin, makablinin (kendinden önceki harfin) madmum (ötreli) olması gerekir:

﴿ غَفُورٌ ﴾ ﴿ يَصِلُونَ ﴾ ﴿يُوقِنُونَ ﴾ ﴿ يُؤْمِنُونَ ﴾ ﴿ تَصُومُوا ﴾

b) "ي: Yâ" : Med harfi olabilmesi için "yâ: ي"nın sakin, kendinden önceki harfin, meksur (esreli) olması gerekir:

﴿ شَهِيدٌ ﴾ ﴿ اَلنَّعِيمُ ﴾

﴿ مُنْذِرِينَ ﴾ ﴿ اَلْحَكِيمُ ﴾ ﴿ تَهْدِي ﴾ ﴿ يَمِينِهِ ﴾

c) "ا: Elif" : Elif daima sakin olup, kendinden önceki harf, meftuh (üstünlü) olduğunda med harfi olur:[4]

﴿ اَلْبَلَاغُ ﴾ ﴿ شَفَا ﴾ ﴿ جَاهَدَاكَ ﴾ ﴿ زِلْزَالَهَا ﴾ ﴿ اَلْجِبَالُ ﴾

Hatt-ı Osmanî'ye uyma sebebiyle; elif bazen "elif-i maksûre" bazen "yâ" (ى), bazen de "vâv" (و) şeklinde yazılır:[5]

﴿ سَيَصْلٰى ﴾ ﴿ سُكَارٰى ﴾ ﴿ مُوسٰى ﴾ ﴿ كَفٰى ﴾

﴿ مَنٰوةَ ﴾ ﴿ زَكٰوةً ﴾ ﴿ صَلٰوةٌ ﴾ ﴿ حَيٰوةً ﴾

Med harfleri, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi yazıda bulunarak mezkûr olabilecekleri gibi, yazıda bulunmayıp mukadder de olabilirler:

﴿ اَلرَّحْمٰنُ ﴾ ﴿ لَهُ ﴾ ﴿ ذٰلِكَ ﴾

---

3 Ebû Şâme, Abdurrahman b. İsmail, *İbrâzü'l-Meânî min Hırzi'l-Emânî fi'l-Kırââti's-Seb' li'l-İmâmi'ş-Şâtıbî*, Thk. Mahmûd b. Abdilhâlik Muhammed Câdû, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine-1413/1993, I, 320; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 50; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 130; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 23; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 38.

4 Mekkî, *Keşf*, I, 45; Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 320-321; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10, 50; Dimyâtî, *İthâf*, I, 157; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 130; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 21; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 23, 26; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 23; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 38.

5 Zihni, *a.g.e.*, s. 26.

3. Med Sebepleri

Aslî medden fazla uzatmayı gerekli kılan sebeplere, "sebeb-i med" denir. Sebeb-i med, "hemze" ve "sükûn" olmak üzere iki tanedir:[6]

a) Hemze

Boğazın en dibindeki "hakikî mahreç"den çıkar. Hemze-i katı' ve hemze-i vasıl olmak üzere ikiye ayrılır:

Hemze-i Katı': Yazıda ve okunuşta bulunan dolayısıyla da med sebebi olan hemzedir:

﴿ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعِي ﴾ ﴿ يَٓا اَيُّهَا ﴾

Hemze-i Vasıl: Vasıl halinde (geçilirken) okunmayan dolayısıyla da med sebebi olamayan hemzedir:[7]

﴿ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ ﴿ اِذَا الشَّمْسُ ﴾

b) Sükûn

Sükûn, "harekesizlik"tir ve alameti cezimdir. Sükûn-i lâzım ve sükûn-i ârız olmak üzere ikiye ayrılır:[8]

Sükûn-i Lâzım: Lâzım, "gerekli olmak" ve "bir şeyden ayrılması mümkün olmamak" anlamlarına gelir.[9] Sükûn-i lâzım da, vakıf halinde (durulurken) de vasıl halinde (geçilirken) de

---

6 Mekkî, *Keşf,* I, 45; Suyûtî, *İtkân,* I, 302; Dimyâtî, *İthâf,* I, 157.

7 İstifham hemzeleri, edatların başında bulunan hemzeler, mütekellim vahde fiilinin hemzesi, if'al babının hemzesi, taaccüb fiilinin hemzesi, ism-i tafdil hemzesi ve sıfatı müşebbehe olarak kullanılan ef'al veznindeki hemzeler katı' hemzesidir. Sülâsi fiilerin emr-i hazırlarının hemzeleri, if'al babı dışındaki üç ve dört harfli fiillere harf ilâve edilerek yapılan kalıpların hemzeleri ise vasıl hemzesidir. Hemze ile ilgili geniş bilgi için bkz. Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 302-315; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd,* s. 12-14; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi,* s. 58-64.

8 Zihni, *a.g.e.,* s. 24.

9 el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât,* ts., s. 127-128; Mütercim Asım, *Kâmus Tercümesi*, III, 557.

değişmeyen, mevcut sükûndur.[10] Yani "vakfen ve vaslen sabit olan sükûn"dur:[11]

"ق: Kâf" (قَافْ), "ص: sâd" (صَادْ) ve "ن: nûn" (نُونْ) harflerinin sükûnları, sükûn-i lâzımdır.

Sükûn-i Ârız: Sözlükte ârız, "sonradan olan şey"e denir. Istılahta ise, kelimenin aslında olmayıp vakıf sebebiyle ortaya çıkan,[12] vasıl halinde ise düşen sükûna denir.[13] Yani bu sükûn, "vakfen sabit, vaslen sâkıt olan sükûn"dur:[14]

﴿ نَسْتَعِينُ ﴾ ﴿ اَلرَّحِيمِ ﴾ ﴿ اَلْعَالَمِينَ ﴾ kelimelerinde, vakıf yapıldığında ortaya çıkan sükûnlar, sükûn-i ârızdır.

Med sebepleri olan hemze ve sükûnun, aslî medden fazla uzatabilmeleri için, med harflerinden sonra gelmeleri gerekir.

4. Med Çeşitleri

Kur'ân tilâvetinin ana dinamiklerinden biri de sesin uzatılması, yani meddir. Med, aslî med ve fer'î med olmak üzere ikiye ayrılır:[15]

a) Aslî Med

Harfin sesini uzatmak için hemze veya sükûna ihtiyaç duyulmayan medde "aslî med" denir. Aslî med; medd-i tabiî ve zamir (hâ-i kinaye) olmak üzere iki başlık altında incelenebilir:

---

10 Suyûtî, *İtkân*, I, 303 Dimyâtî, *İthâf*, I, 165; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 24; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 46.

11 Karabaşî, Şeyh Abdurrahman, *Tecvid*, Şirket-i Sahafiyye-i Osmanî Matbaası, İstanbul-1309/1891, s. 7.

12 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 303; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 165; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 46.

13 Zihni, *a.g.e.*, s. 24.

14 Karabâşî, *a.g.e.*, s. 8.

15 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 129; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 20; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 23; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 38; Nelson, *The Art of Reciting The Qur'an*, s. 19.

1- Medd-i Tabiî

Harf-i med bulunur, sebeb-i med bulunmazsa "medd-i tabiî" olur:[16]

﴿ لَهُمُ الْبُشْرٰى ﴾ ﴿ فِي الْحَيٰوةِ ﴾ ﴿ الدُّنْيَا ﴾ ﴿ وَفِي الْاٰخِرَةِ ﴾
﴿ اُوتِينَا ﴾ ﴿ نُوحِيهَا ﴾

Medd-i tabiî, zâtî med ve kasr diye de isimlendirilir.[17] Bu medde, "zâtî med" denilmesi; onun, hemze ya da sükûna bağlı olmaksızın sadece med harfinin bulunması sebebiyle uzatılabildiği içindir.[18]

Medd-i tabiîye "kasr" da denir. Kasr sözlükte, "hapsetmek" ve "kısmak" demektir.[19] Istılahta ise "bir kelimede harf-i meddin kaldırılması"[20] veya buradaki anlamıyla "harf-i meddin ziyadesiz olarak isbat edilmesi, fer'î meddin terki" olarak tarif edilir.[21]

Medd-i tabiîye, art arda gelen birincisi harekeli, ikincisi sakin olan iki hemzeden, ikincisinin med harfine dönüştürülmesi sebebiyle "medd-i bedel" de denir. "مُتَّكِئِين", "اُوتِى" ve "اٰدم" kelimeleri medd-i bedele örnek gösterilebilir. Ayrıca "عَفُوًّا", "رَحِيمًا" ve "شَكُورًا" kelimelerinde olduğu gibi iki üstünlü bir kelimede vakıf yapılması durumunda tenvin yerine elif okunması da medd-i ıvad olarak isimlendirilir.

Tabiî meddi, bir elif miktarı uzatmak vaciptir.[22] Bir elif

16 Karabâşî, *Tecvid*, s. 5; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 39.
17 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 10, 50; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 43.
18 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 130; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 23; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 38.
19 ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *Esâsü'l-Belâğâ*, Kahire-1960, s. 770.
20 Dimyâtî, *İthâf*, I, 157.
21 Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 320; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 313; Suyûtî, *İtkân*, I, 302; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 50-51; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 129.
22 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 199.

miktarı, sesi iki hareke okuyacak kadar uzatmak demektir ki, bu da bir saniye kadar bir süredir.[23] Bu ölçü; elif diyecek kadar, elif yazacak kadar ya da bir parmak kaldırıp indirecek kadar zaman, şeklinde de tarif edilmişse de bunlar yaklaşık ölçülerdir. İşin kesin sınırı, bizzat üstadından öğrenmek (müşafehe) ve çok tekrar etmekle bilinir.[24]

2- Zamir

Aslî meddin bir diğeri de zamirdir. Zamir, ismin yerini tutan bir kelime türüdür ve birçok çeşidi vardır. Tecvid ilminde zamirden kastedilen, "müfred, müzekker, gaib zamiri" olan "ـهُ: hû" "muttasıl zamiri"dir.[25] Bu zamire, tekil şahıstan kinaye olduğu için "hâ-i kinaye" de denmiştir.[26]

Zamirde aslolan ötreli olmasıdır. Kendinden önceki harfin esreli bir harf olması (بِهِ) ya da sakin bir "yâ" harfi (فِيهِ) olması hâlinde zamir esreli de olur.[27] Ancak عَلَيْهُ اللّٰهَ (Fetih, 48/10)[28] ve اَنْسَانِيهُ (Kehf, 18/63)[29] âyetlerinde olduğu gibi zamir bu kurala uymayarak ötreli de olabilir.

Kıraat ilminde, zamirin med ile (uzatılarak) okunuşuna "sıla",[30] med yapmaksızın okunuşuna da "adem-i sıla" denir:[31]

---

23 Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları,* s. 74.
24 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh,* s. 54.
25 Ebû Şâme, *İbrâz,* I, 303; İbn Cezerî, *Neşr,* I, 304; Muhaysin, Muhammed b. Sâlim, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşri ve Tevcîhihâ min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr,* Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, Kâhire-1969, I, 37; Muhammed Mekkî, *Nihâye,* s. 149.
26 Bkz. İbn Bâziş, *İknâ',* I, 495; İbn Cezerî, *a.g.e.,* I, 304.
27 İbn Bâziş, *a.g.e.,* I, 496; Muhammed Mekkî, *a.g.e.,* s. 148; Muhaysin, *a.g.e.,* I, 37.
28 Dânî, *Tehzîb,* s. 125; İbn Bâziş, *a.g.e.,* I, 498; Muhaysin, *a.g.e.,* I, 37.
29 Dânî, *a.g.e.,* s. 125; İbn Bâziş, *a.g.e.,* I, 498.
30 Bkz. İbn Bâziş, *a.g.e.,* I, 496.
31 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.,* s. 149.

Med (sıla) ile Okunuşu

1- Zamirin sıla ile okunabilmesi için, zamirden önceki harfin harekeli olması gerekir.[32] Şâyet zamir, ötreli ise kendinden sonra mukadder bir "vâv" ile esreli ise, mukadder bir "yâ"[33] ile aslî meddin hükmüne uygun olarak bir elif miktarı uzatılır:[34]

﴿ وَلاَ يَؤُدُهُ ⇦ وَلاَ يَؤُدُهُو ﴾ ﴿ بِهِ ⇦ بِهِي ﴾ ﴿ حُكْمُهُ ⇦ حُكْمُهُو ﴾

2- Şâyet med yapılarak okunan zamirden sonra hemze gelmiş ise, o zaman medd-i munfasıl yapılır, buna da "sıla-i kübra" denir:

﴿ وَ رَسُولُهُۥٓ اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ ﴾ ﴿ يُؤَدِّهِۦٓ اِلَيْكَ ﴾ ﴿ اَنْ لَمْ يَرَهُۥٓ اَحَدٌ ﴾

3- İsm-i işaret olan "هٰذِهِ" kelimesinin sonundaki "ه" de, zamir hükmünde olduğundan, mukadder bir "yâ" ile uzatılır:[35]

﴿ قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي ﴾

Medsiz (adem-i sıla ile) Okunuşu

1- Zamirin adem-i sıla ile okunması için zamirden önceki harfin sakin olması gerekir:[36]

﴿ عَنْهُ ﴾ ﴿ عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ ﴾ ﴿ فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصٰيهُ ﴾

﴿ اِجْتَبٰيهُ وَهَدَاهُ ﴾ ﴿ مِنْهُ ﴾

Ancak, فِيهِ مُهَانًا (Furkan, 25/69) âyetindeki zamir bu kuralın istisnasıdır. Uzatılmaması gereken bu zamir, "âyetteki dehşetli azaba tenbih" ve "boğaz harfi olan 'hê'nin esresinden, dudak har-

---

32 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 496; Şâtıbî, Ebû Muhammed Kâsım, *Hırzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî*, Thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bi, Dâru'l-Matbûâti'l-Hadîsiyye, 2. Baskı, Cidde-1410/1990, s. 13; Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 304; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 148-149.

33 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 496; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 304; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 148-149.

34 Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 25.

35 Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 305.

36 Şâtıbî, *a.g.e.*, s. 13; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 304; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 27.

fi olan mîm'in ötresine süratle ve kolaylıkla geçişi sağlamak"[37] için çekilir. Bunu bir illet/sebep değil, bir izah olarak düşünmek gerekir. Zira kıraat imamımız Âsım ve Mekke kıraat ekolü imamı İbn Kesîr, Resûlullah'tan kendilerine ulaşan isnatla, âyeti bu şekilde öğrenmişlerdir.[38]

2- Zamir, vakf halinde uzatılmaksızın okunur:[39]

﴿ مَوَازِينُهُ ﴾ ﴿ اَخْلَدَهُ ﴾ ﴿ وَامْرَاَتُهُ ﴾ ﴿ شَرًّا يَرَهُ ﴾ ﴿ اَوِ اجْهَرُوا بِهِ ﴾

3- Zamirden sonraki harf sakin ise vasıl halinde med yapılmaz:[40]

﴿ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴾ ﴿ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ ﴾ ﴿ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ ﴾
﴿ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ﴾ ﴿ لَهُ الْخَلْقُ ﴾

4- Zümer Sûresi'nin 7. âyetinde يَرْضَهُ lafzındaki zamir, fiilde hazfedilen elif-i maksûre (يَرْضٰيهُ), hükmen mevcut kabul edilerek, çekilmeden[41] ihtilas[42] ile okunur.

5- Zamire benzedikleri halde, kelimenin aslından olan "he" harfleri, zamirle karıştırılmamalıdır. Bunlar da zamir olmadıkları için uzatılmadan okunurlar:[43]

﴿ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا ﴾ ﴿ فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ ﴾ ﴿ وَلَمَّا تَوَجَّهَ ﴾

---

37 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 363.

38 Dânî, *Tehzîb*, s. 48; Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 306-307; Dimyâtî, *İthâf*, s. 330.

39 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 496; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 305-306; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 149.

40 Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 304; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 37; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 27; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 25.

41 Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 309; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 149; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 25; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 42. Ancak burada ihtilas, "işbâ' " (uzatmak) kavramının zıddı olarak yani "med yapmamak" anlamındadır (eş-Şenkîtî, Semlâlî, *Tahsîlü'l-Menâfi' alâ Kitâbi'd-Düreri'l-Levâmi'*, Mektebetü't-Tevbe, 1. Baskı, Riyad-1422/2001, s. 284).

42 Harekenin sesisini zayıflatarak, harfin harekesini üçte iki oranında bir sesle okumaya denir (Muhaysin, *a.g.e.*, I, 56).

43 Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 305; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 149.

b) Fer'î Med

Hemze veya sükûn[44] sebebiyle aslî meddin bir eliften daha fazla uzatılması sonucu ortaya çıkan medde "fer'î med" denir.[45] Bu med, "medd-i mezîd" veya "medd-i medîd" diye de isimlendirilir.[46]

Fer'î med, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn olmak üzere beş kısma ayrılır:

1- Medd-i Muttasıl

Med harfinden sonra, sebeb-i med olan hemzenin de aynı kelimede bulunmasından meydana gelen medde "medd-i muttasıl" denir.[47] Bu medde "muttasıl" isminin verilmesi, harf-i med ve sebeb-i meddin "bitişik" olarak aynı kelimede bulunmasındandır:[48]

﴿ اُولٰٓئِكَ ﴾ ﴿ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ ﴾ ﴿ وَجَٓاءَ ﴾ ﴿ اَلْبَلَٓاءُ ﴾

﴿ وَجِيٓءَ ﴾ ﴿ وَالصَّٓائِمِينَ ﴾ ﴿ يُضِٓيءُ ﴾

Medd-i muttasıla; hemzenin mahrecinden çıkarılması bu uzatma sebebiyle daha kolay olduğu için "اَلْمَدُّ الْمُمَكِّنُ",[49] harf-i med iki hemze arasında bulunduğu için " اَلْمَدُّ الْمُتَوَسِّطُ",[50] harfi med ve

44 Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 320; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 21; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 48; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 27; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd* s. 38.

45 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 50; Dimyâtî, *İthâf*, I, 158; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 130; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 21.

46 Zihni, *a.g.e.*, s. 48.

47 Ebû Şâme, *a.g.e.*, I, 324; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 313; Suyûtî, *İtkân*, I, 303; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 52; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 50; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 39; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 22; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 27; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 44.

48 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 52-53; Zihni, *a.g.e.*, s. 50.

49 Bkz. Suyûtî, *a.g.e.*, I, 306 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 145-146. Buna örnek اُولٰٓئِكَ kelimesidir.

50 Bkz. Suyûtî, *a.g.e.*, I, 307; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 146. Buna örnek رِئَٓاءَ ve اْلاَنْبِيَٓاءَ kelimeleridir.

sebeb-i med kelimenin aslından olduğu için "اَلْمَدُّ الْأَصْلُ"[51] ve bir eliften daha fazla uzatılması hususunda bütün kıraat imamları icma ettikleri için " اَلْمَدُّ الوَاجِبُ "[52] de denir.

Medd-i muttasılın hükmü, aslî medden fazla uzatılmasında ittifak,[53] bu uzatmanın miktarında ihtilaf[54] bulunduğu için iki bölümde incelenir; ittifak (vacip) mahalli ve ihtilaf (caiz) mahalli:[55]

İttifak Mahalli: Kıraat imamlarının hepsi, medd-i muttasılın okunuşunda, medd-i tabiî üzerine ilave yapmakta görüş birliğine (müttefekun aleyh)[56] varmışlar ve bu meddi iki eliften az olmamak üzere çekerek okumuşlardır. Şu halde medd-i muttasılı, en az iki elif miktarı çekerek okumak vaciptir.[57]

İhtilaf Mahalli: Kıraat imamlarının, aslî med üzerine yapılan ilavenin miktarında görüş ayrılığı (muhtelefun fih) vardır. Bu ihtilaf, medd-i muttasılın iki ile beş elif miktarı arasında çekilerek okunması hususunda olmuştur. Bu da ihtilaf (caiz) mahallidir.[58]

Kıraat imamımız Âsım Hazretleri, medd-i muttasılı dört elif miktarı çekerek okumuştur.[59]

---

51 Bkz. Suyûtî, *İtkân,* I, 307 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 145. Buna örnek وَجَآءَ kelimesidir.

52 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 133; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 202-203.

53 Bkz. el-Hemezânî, Ebu'l-Alâ el-Hasen b. Ahmed, *Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kırââti'l-Aşereti Eimmeti'l-Emsâr,* Thk. Eşref Muhammed Fuad Talat,1. Baskı, Cidde-1414/1994, I, 261; İbn Cezerî, *Neşr,* I, 314-316; Dimyâtî, *İthâf,* I, 158; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 132.

54 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 314-316; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 158; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 132.

55 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh,* s. 53; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 132-133.

56 Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd,* s. 27.

57 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 132-133; Muhaysin, *Mühezzeb,* I, 39.

58 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 132-133.

59 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 133; Karabâşî, *Tecvid,* s. 6. Bu meddi, tedvir ile okuyuşta üç, hadr ile okuyuşta iki elif çekmek yeterlidir (Bkz. bu çalışma, s. 131).

Medd-i muttasıl ile ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz: Vakıf yapılması halinde, bazı kelimelerde medd-i muttasıl ile medd-i ârız aynı kelimede bir arada bulunabilir:

﴿ تَفِيٓءَ ﴾ ﴿ وَالسُّوٓءُ ﴾ ﴿ نَشَٓاءُ ﴾ ﴿ دَكَّٓاءَ ﴾

Böyle durumlarda, güçlü sebep (hüküm), zayıfına tercih edilerek[60] bu kelimelerde medd-i muttasıl yapılır. Medd-i muttasılın iki eliften daha az çekilememesi -ki bu vaciptir-, medd-i ârızın bir elif çekilebilir olması -ki bu da caizdir- bu tercihi zorunlu kılmaktadır.

2- Medd-i Munfasıl

Med harfinden sonra, sebeb-i med olan hemzenin, ayrı ayrı kelimelerde yan yana bulunmasından meydana gelen medde "medd-i munfasıl" denir.[61] "Ayrılmış med" anlamına gelen medd-i munfasıl, bu ismini med harfi ve hemzenin ayrı kelimelerde yer almasındaki konumundan almıştır:[62]

﴿ يَا بَنِيٓ اٰدَمَ ﴾ ﴿ قُوٓا اَنْفُسَكُمْ ﴾ ﴿ قَالُوٓا اٰمَنَّا ﴾ ﴿ اِلاَّ الَّذِيٓ اٰمَنَتْ بِهِ ﴾
﴿ رَبَّنَٓا اِنَّكَ ﴾ ﴿ فِيٓ اُمِّهَا رَسُولاً ﴾ ﴿ اُولِيٓ اَجْنِحَةٍ ﴾

Bu medde, harf-i med birinci kelimenin sonunda, sebeb-i med ikinci kelimenin başında bulunduğundan;[63] birinci kelimenin sonunda (harf-i med üzerinde) vakıf yapılacak olursa, sebeb-i med okunmamış olacağından, sadece medd-i tabiî yapılır.[64]

---

60 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 143.

61 Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 324; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 313; Suyûtî, *İtkân*, I, 303; Aliyyü-'l-Kârî, *Mineh*, s. 54; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 50; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 38; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 20.

62 Zihni, *a.g.e.*, s. 50.

63 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 463; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 303; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 54; Dimyâtî, *İthâf*, I, 159-160; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 134; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 22; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 27; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 45.

64 Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 161.

Medd-i munfasıldaki med harfi bazen takdirî olur ve yazıda görünmez. Bu durum genellikle takdirî bir "vâv" veya takdirî bir "yâ" ile uzatılan zamirde veya ismi işarette ortaya çıkar ki,[65] buna sıla-i kübra da denir:[66]

﴿ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهُٓ اِلَّا قَل۪يلٌ ﴾ ﴿ اِنْ اَوْلِيَاؤُهُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ ﴾
﴿ اَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ ﴾ ﴿ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا ﴾ ﴿ عِنْدَهُٓ اِلَّا ﴾

Medd-i munfasıla; iki kelimeyi birbirinden ayırdığı için "اَلْمَدُّ الْفَصْلُ" veya "اَلْمَدُّ الْبَسْطُ", aslî med üzerine ziyade edildiği için "اَلْمَدُّ الزَّائِدُ", aralarında uzatma bulunan iki kelime, tek kelime olarak kabul edildiği için "اَلْمَدُّ الْإِعْتِبَارُ", bir eliften daha fazla uzatılarak okunup okunmamasında ihtilaf olduğu için "اَلْمَدُّ الْجَائِزُ" de denir.[67]

Kıraat imamları medd-i munfasılda, "aslî med üzerine ilave edip etmemekte" ve "bu ilavenin miktarında" ihtilaf etmişlerdir.[68] Bu sebeple medd-i munfasılın meddi "caiz"dir.[69]

Medd-i munfasılı, kıraat imamımız Âsım Hazretleri, dört elif miktarı çekerek okumuştur.[70]

Pratik bir yol olması açısından, medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl, harf-i medden sonra sebeb-i med olarak gelen hemzenin şekline/yazımına bakılarak birbirinden ayırt edilebilir. Birkaç istisna ile medd-i muttasıl, genellikle ayın başına ben-

---

65 Bkz. Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 50.

66 Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 28; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 42.

67 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 319; Suyûtî, *İtkân*, I, 304.

68 Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 463-471; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 319-320; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 54; Dimyâtî, *İthâf*, I, 160-161; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 134; Kabbânî, *a.g.e*, s. 28.

69 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 319; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 54; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 134; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 28.

70 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 134; Karabâşî, *Tecvid*, s. 7. Medd-i munfasılı, tedvir ile okuyuşta üç, hadr ile okuyuşta bir elif çekmek yeterlidir (Bkz. bu çalışma, 131).

zeyen hemze "ء" ile medd-i munfasıl ise uzun hemze " أ " ile yazılır.[71]

3- Medd-i Lâzım

Med harflerinden biri ve sebeb-i medden de sükûn-i lâzım aynı kelimede yan yana bulunursa "medd-i lâzım" olur:[72]

﴿ لاَ تُضَآرَّ ﴾ ﴿ صَوَآفَّ ﴾ ﴿ وَلاَ الضَّآلّٖينَ ﴾ ﴿ اَلدَّوَآبِّ ﴾
﴿ وَلاَ تَتَّبِعَآنِّ ﴾ ﴿ شَآقُّوا ﴾ ﴿ اَلصَّآفُّونَ ﴾ ﴿ وَ اِذْ يَتَحَآجُّونَ ﴾

Med harfi ile sükûn-i lâzım ayrı kelimelerde olurlarsa medd-i lâzım olmaz. Yani, harf-i med bir kelimenin sonunda, sebeb-i med ikinci kelimenin başında olursa vasıl kuralları gereğince harf-i med hazfedilir:[73]

﴿ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ ﴿ وَالْمُقٖيمِي الصَّلٰوةِ ﴾ ﴿ اِذَا الشَّمْسُ ﴾

Medd-i lâzıma; harekeye denk tutulduğu için[74] ya da kıraat imamlarına göre med miktarı eşit olduğundan [75]"اَلْمَدُّ الْعِدْلُ", soru ile haberi ayırdığı için de "اَلْمَدُّ الْفَرْقُ" denilmiştir.[76]

Medd-i lâzım kelimede ve harfte icra olunur.[77] *Kelimede* meydana gelen medd-i lâzım, şeddeli (idğâmlı) ve şeddesiz (idğâmsız) olmak üzere iki şekilde görülür:

---

71 Kur'ân-ı Kerim'de medd-i muttasıl görünümlü medd-i munfasıllar için bkz. Âl-i İmrân, 3/66; Nisa, 4/109; Yûsuf, 12/90; İsra, 17/ 49, 98; Enbiya, 21/62; Mü'minûn, 23/82; Neml, 27/40, 67; Zuhruf, 43/58; Muhammed, 47/38. âyetler. Meddi munfasıl görünümlü meddi muttasıllar için bkz. Mâide, 5/29; Rûm, 30/10; Nûh, 71/25.

72 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 51; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 51; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 29.

73 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 137.

74 Hemezânî, *Ğâye*, I, 264; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 146.

75 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 146.

76 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 146; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 28.

77 Kabbânî, *a.g.e.*, s. 30.

Medd-i Lâzım Kelime-i Müsakkale: Harf-i medden sonra sebeb-i med olan sükûn-i lâzım, idğâmlı/şeddeli olarak bulunursa buna "ağırlaştırılmış kelime" anlamına gelen medd-i lâzım kelime-i müsakkale denmiştir.[78] Zira her idğâmda bir ağırlık söz konusudur:[79]

﴿ حَآدَّ ﴾ ﴿ اَلصَّآخَّةُ ﴾ ﴿ مُدْهَآمَّتَانِ ﴾ ﴿ اَلطَّآمَّةُ ﴾

﴿ يُوَآدُّونَ ﴾ ﴿ يَتَمَآسَّا ﴾ ﴿ وَلاَ جَآنٌّ ﴾

Medd-i Lâzım Kelime-i Muhaffefe: Harf-i medden sonra sebeb-i med olan sükûn-i lâzım, idğâmsız olarak bulunursa buna "hafifleştirilmiş kelime" anlamına gelen, medd-i lâzım kelime-i muhaffefe denmiştir. Çünkü sükûn, idğâmdan daha hafiftir. Bunun örneği sadece Yunus Sûresi'nin 51. ve 91. âyetlerinde geçen آٰلْاٰنَ lafzıdır.[80] Bu kelimesinin aslı, ءَ اَلْاٰنَ dir. Buradaki ilk hemze soru hemzesi, ikinci hemze ise kelimenin aslından olan hemzedir. İkinci hemze, elife çevrilerek med harfi olmuştur. *Harfte* meydana gelen medd-i lâzım sadece hurûf-u mukattaada görülür;[81] idğâmlı ve idğâmsız olmak üzere iki türlü kelimede icra olunur:

Medd-i Lâzım Harf-i Müsakkale: Harf-i medden sonra, sebeb-i med olan sükûn-i lâzım, idğâmlı olarak bulunursa, buna medd-i lâzım harf-i müsakkale denir:

"الٓمٓ: اَلِفْ لاَمْ مِيمْ" âyetindeki "lâm: ل" ve

"طٰسٓمٓ : طَاسِينْ مِيمْ" âyetindeki "sîn: س" gibi.

---

78 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 136-137; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 30; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 46.

79 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 137.

80 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 137; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 30.

81 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 138.

Medd-i Lâzım Harf-i Muhaffefe: Harf-i medden sonra, sebeb-i med olan sükûn-i lâzım, idğâmsız olarak bulunursa buna medd-i lâzım harf-i muhaffefe denir:[82]

"الٓمٓ : اَلِفْ لاَمْ مِيمْ" âyetindeki "م: mîm";
"طٰسٓمٓ : طَاسِينْ مِيمْ" âyetindeki "م: mîm";
"نٓ : نُونْ", "صٓ : صَادْ", "قٓ : قَافْ" âyetleri gibi.

Medd-i lâzımın hükmü, kıraat imamlarının bu meddin okunuşunda; aslî med üzerine ziyadedeki ittifakları ve bu ziyadenin miktarı hususundaki ittifakları sebebiyle "vacip"tir. Âsım kıraatinde medd-i lâzım dört elif miktarı çekilerek okunur.[83]

4- Medd-i Ârız

Med harflerinin birinden sonra, sebeb-i med olan ârız sükûn gelirse "medd-i ârız" olur:[84]

﴿ اِلٰهِ النَّاسِ ﴾ ﴿ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴾
﴿اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ ﴿كِتَابٌ مَرْقُومٌ﴾ ﴿ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ﴾
﴿ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ ﴾ ﴿ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴾

Haddi zatında örnek olarak yazılan bu âyetlerde, harekeli olan son harfler, vakıf sebebiyle cezim ile okunur. Hareke üzere vakıf yapmamak, Arap dilinin gereklerindendir. Bu sebeple bu âyetlerde, sükûn üzere vakıf yapılır.[85] Bu kelimeler, vasıl ile okunarak sonraki âyete geçilecek olsa, o zaman vakıf sebebiyle ortaya çıkan bu sükûnlar, yerlerini harflerin asıl harekesine bıra-

---

82 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 138; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 30-32.
83 Karabâşî, *Tecvid*, s. 8. Medd-i lâzım, tedvir ile okuyuşta yine dört elif, hadr ile okuyuşta ise iki buçuk-üç elif çekilir (Bkz. bu çalışma, s. 131).
84 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 52.
85 Suyûtî, *İtkân*, I, 276.

kır. Bu durumda sebeb-i med olan sükûn düşeceğinden, medd-i ârız yapılmaz, medd-i tabiî yapılır.[86]

Vakıf sebebiyle ortaya çıktığı için medd-i ârıza, "durak uzatması" anlamına gelen "اَلْمَدُّ الْوَقْفِيُّ" denilmiştir.[87]

Medd-i ârız yapıldığında vakıf sebebiyle ortaya çıkan sükûn, yerine geçtiği harfin asıl harekesine göre çeşitli tarzlarda okunur. Harfin asıl harekesi üstün ise üç vecih, esre ise dört vecih, ötre ise yedi vecih okumak caiz olur:[88]

اَلْعَالَمِينَ	اَلرَّحِيمِ	نَسْتَعِينُ
Üstün: 3 vecih	**Esre**: 4 vecih	**Ötre**: 7 vecih
1. Tul: 4 elif	1. Tul: 4 elif	1. Tul: 4 elif
2. Tevassut: 2-3	2. Tevassut: 2-3	2. Tevassut: 2-3 elif
3. Kasr: 1 elif	3. Kasr: 1 elif	3. Kasr: 1 elif
	4. Kasr ile revm	4. Tul ile işmam
		5.Tevassut ile işmam
		6. Kasr ile işmam
		7. Kasr ile revm

Revm

Harekenin bir kısmını telaffuz etmek anlamına gelen revm,[89] tecvit literatüründeki yaygın kullanımıyla şu şekilde tarif edilmiştir:

"اَلرَّوْمُ؛ طَلَبُ الْحَرَكَةِ بِصَوْتٍ خَفِيٍّ"[90]

"Revm, hafif bir sesle harekeyi belirtmektir." Tanımdaki harekeyi belirtmekten kasıt, harekenin üçte birinin telaffuz edil-

86 Bkz. Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 23; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 50.

87 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 52.

88 Kıraat ilminde bir kelimeyi farklı şekillerde okumaya "vecih" denir. Dimyâtî, *İthâf*, I, 316-317; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 141-142; Zihni, *a.g.e.*, s. 53-54.

89 Suyûtî, *İtkân*, I, 276; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 314.

90 Karabâşî, *Tecvid*, s. 9.

mesidir. Ayrıca revm hareke hükmünde olduğundan,[91] sadece kasır vechiyle yapılır.[92]

Göremeyenlere harekeyi duyurmak maksadına yönelik yapılan revm;[93] vakıf halinde ötre ve esrede yapılır, üstünde yapılmaz.[94] Üstünün telaffuzunda bölünme olamayacağı, bir kısmı telaffuz edildiğinde diğer kısmının kendiliğinden telaffuz edilmiş olacağı kabul edilir.[95]

İşmam

" اَلْاِشْمَامُ؛ اِنْضِمَامُ الشَّفَتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ[96] إِشَارَةً إِلَى الضَّمِّ"[97]

"İşmam, sükûndan sonra ötreye işaret etmek üzere dudakları önde yummaktır." Dolayısıyla işmam sadece ötrede yapılır.[98] İşmamda ses yoktur,[99] ancak dudaklarda ötre hareketi görülür.[100] Harekeyi duyma imkânına sahip olamayanlar, işmamdaki dudak hareketi sayesinde harekeyi anlama imkânı elde ederler.[101]

Gerek revm, gerekse de işmam yapmada maksat, vakıf yapılan kelimenin son harfinin harekesini belirtmek olduğundan,[102] kendi kendine Kur'ân okuyan kişinin revm ve işmam yapmasına gerek yoktur.[103]

---

91 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 509.
92 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 141.
93 Dimyâtî, *İthâf*, I, 315
94 Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 314.
95 Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 197-198; Suyûtî, *İtkân*, I, 276.
96 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 219.
97 Karabâşî, *Tecvid*, s. 9.
98 Mekkî, *Keşf*, I, 122; Ebû Şâme, *a.g.e.*, II, 198; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 80; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 315.
99 Mekkî, *a.g.e.*, I, 122; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 505; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 80; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 314.
100 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 505; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 315.
101 Mekkî, *a.g.e.*, I, 122; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 276; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 80.
102 Mekkî, *a.g.e.*, I, 122; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 276; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 81; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 219.
103 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 220.

Revm ve İşmam Yapılmayan Yerler

1- Sonu tenvinli kelimelerde عَظِيمًا - يَوْمَئِذٍ - قَدِيرٌ[104]

2- Ârızî harekelerde اَنْذِرِ النَّاسَ - وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ - لَهُمُ الْحَقُّ[105]

3- Müenneslik 'te'lerinde اَلْقِبْلَةُ - بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ - شَجَرَةً[106]

4- Cemi mîmlerinde مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ - لَهُمُ الْبُشْرٰى - هُمُ الَّذِينَ revm ve işmam yapılmaz.[107]

5- Medd-i Lîn

Lîn harfleri, "kendisi sakin, makabli meftuh وْ-َ: vâv" ve "kendisi sakin makabli meftuh يْ-َ: yâ"dır.[108]

Lîn harflerinden sonra, sebeb-i med olan ârız veya lâzım sükûn bulunursa, "medd-i lîn" olur:[109]

﴿ لاَ تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ﴾ ﴿ وَلاَ نَوْمٌ ﴾

﴿ مِنْ خَوْفٍ ﴾ ﴿ رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴾ ﴿ لِايلَافِ قُرَيْشٍ ﴾

﴿ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ﴾ ﴿ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ﴾

Medd-i lîne örnek bu âyeti kerimeler, âyet sonu veya vakıf işareti bulunan yerlerde olduğu için son harfleri sükûn üzere okunur. Bu şekilde dile ağır gelmeyen ve kolaylıkla meddi kabul eden bir okuyuş ortaya çıkar. Bu sebeple de bu medde "yumuşak uzatma" anlamına gelen medd-i lîn denir.[110]

---

104 Dimyâtî, *İthâf,* I, 315-316.

105 Ebû Şâme, *İbrâz,* II, 202; Suyûtî, *İtkân* I, 276; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh,* s. 80; Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 315.

106 Ebû Şâme, *a.g.e.,* II, 200; Suyûtî, *a.g.e.,* I, 276; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.,* s. 80.

107 Ebû Şâme, *a.g.e.,* II, 200; Suyûtî, *a.g.e.,* I, 276; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.,* s. 80; Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 315.

108 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd,* s. 54.

109 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 84; Karakılıç, *Tecvid İlmi,* s. 88.

110 Mekkî, *Keşf,* I, 45; İbn Cezerî, *Neşr,* I, 204; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.,* s. 10, 50; Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 157, 169; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd,* s. 26; Muhaysin, *Mühezzeb,* I, 41.

Medd-i lîn iki bölümde incelenir:

Lâzım Sükûnlu Medd-i Lîn: Lâzım sükûn ile meydana gelen medd-i lîn Kur'ân-ı Kerim'de sadece Meryem Sûresi'nin ilk âyetindeki كٓهٰيٰعٓصٓ ve Şûra Sûresi'nin ikinci âyetindeki عٓسٓقٓ kelimelerinde yer alan "ع : عَيْن" harfinde geçmektedir. Bu şekilde medd-i lîne sebep olan sükûn lâzım sükûn olduğunda medd-i lîni; tul, tevassut ve kasr vecihlerinden birisiyle okumak caiz olur.[111]

Ârız Sükûnlu Medd-i Lîn: Kur'ân-ı Kerim'deki medd-i lînler çoğunlukla ârız sükûnla meydana gelmektedir. Medd-i lîne sebep olan sükûn, ârız sükûn olduğunda, medd-i lîn, medd-i ârızın hükmüne tabi olarak son harfinin harekesine göre üç, dört veya yedi vecih okunabilir.[112]

Medd-i Lîn'de Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1- Sonraki kelimeye vasıl yapıldığında, medd-i lîndeki ârız sükûn düşer. Bu durumda sebeb-i med olan sükûn ortadan kalkmış olacağından, med de ortadan kalkar.[113]

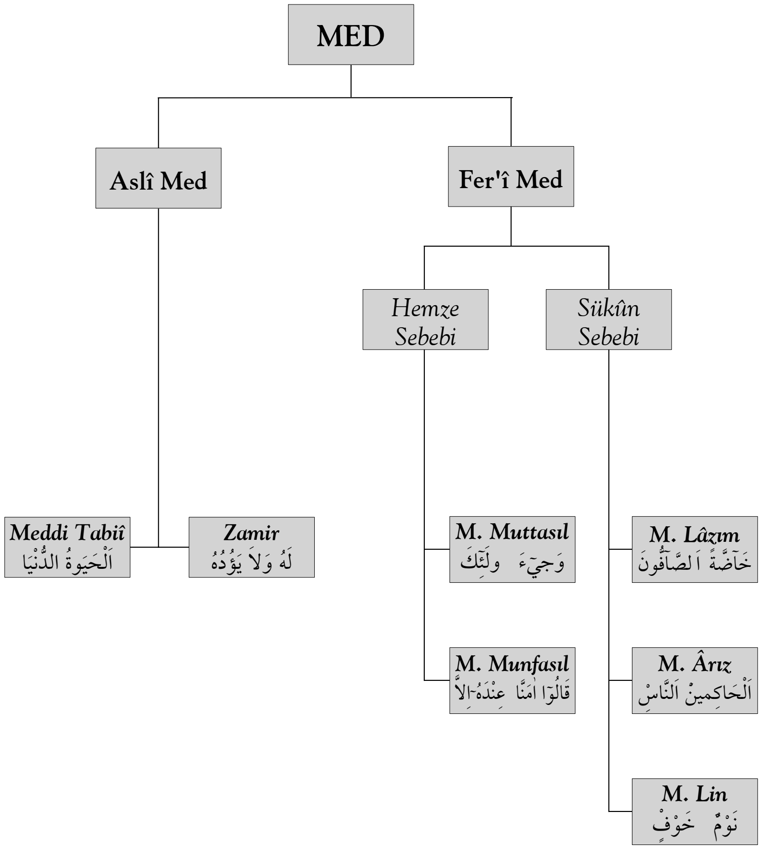
2- Medd-i lîndeki uzatma, diğer medlerde olduğu gibi harfin doğrultusunun uzatılması değil, bizzat lîn harfi olan "و: vâv" ve "ي: yâ"nın sükûnlarıyla birlikte uzatılmasıdır. Bu sebeple medd-i lîndeki tul üç elif, tevassut iki elif miktarı uzatılır.[114]

3- Medd-i lîn'in, sükûn-i lâzım ile meydana gelmesi halinde tevessut ya da tul vecihleriyle okunması tercih edilmelidir.[115]

---

111 Şenkîtî, *Tahsîl*, s. 133.
112 Bu vecihler için bkz. bu çalışma s. 80.
113 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 55.
114 Bkz. Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 62, 89.
115 Bkz. Şenkîtî, *a.g.e.*, s. 133; Zihni, *a.g.e.*, s. 54.

B. MED ŞEMASI

MED
Aslî Med
Fer'î Med
Hemze Sebebi
Sükûn Sebebi
Meddi Tabiî
اَلْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
Zamir
لَهُ وَلاَ يَؤُدُهُ
M. Muttasıl
وَجِيٓءَ وِلَئِكَ
M. Munfasıl
قَالُوٓا اٰمَنَّا عِنْدَهُۤ اِلاَّ
M. Lâzım
خَاۤضَّةً اَلصَّاۤفُّونَ
M. Ârız
اَلْحَاكِمِينْ اَلنَّاسْ
M. Lin
نَوْمٌ خَوْفٍ

II. KARŞILAŞAN HARFLERİN OKUNUŞLARI

Bazen harflerin uzatılması (med), bazen kalın (tefhim/tağliz), ince (terkik) ya da vurgulu okunması (kalkale) şeklinde uygulanan Kur'ân okuma kuralları; bazen de iki harfin karşılaşması sonucu farklı şekillerde karşımıza çıkar. İki harfin karşılaşmasında; ya harfler oldukları gibi, değişikliğe uğramadan (izhar), ya kendilerinden sonra gelen harfe katılarak (idğâm), ya zatları yok olup sıfatları kalarak (ihfâ) ya da başka bir harfe dönüşerek (iklâb) okunurlar. Kur'ân okumaya dair bu genel kuralları, şu şekilde ele almamız mümkündür:

A. İZHÂR

1. İzhârın Tanımı

İzhârın sözlük anlamı, "açıklamak, meydana koymak"tır.[116] Tecvid ilminde;

"اَلْإِظْهَارُ؛ هُوَ الْإِنْفِصَالُ تَبَاعُدًا بَيْنَ الْحَرْفَيْنِ"[117]

[116] Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 406; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 117; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 11.

[117] Karabâşî, *Tecvid*, s. 12.

"İzhâr, iki harfin birbirinden uzaklaşarak ayrılmasıdır" diye tarif edilir.

Harflerde aslolan, onları zat ve sıfatlarına riayet ederek, izhâr ile okumaktır. İzhâr yaparken her harf aslî mahrecinden, sıfatlarına uygun bir şekilde ve gunne yapmaksızın telaffuz edilir. Ancak art arda gelen bazı harfler sebebiyle idğâm, ihfâ, iklâb vb. tecvid kuralları yapılması gereken durumlarda izhâr yapılmaz.[118]

2. İzhârın Çeşitleri

İzhâr; sakin nûn ve tenvinin izhârı, sakin mîmin izhârı, kamerî izhâr ve kelime izhârı olmak üzere dörde ayrılır:

a) Sakin Nûn ve Tenvinin İzhârı

Sakin nûn veya tenvinden sonra boğaz harflerinden biri gelirse "izhâr" olur.[119]

Mahreci boğaz olduğu için "boğaz harfleri"[120] de denilen ve bu sebeple de "boğaz izhârı"[121]diye anılan izhârın harfleri altı tanedir. Bunlar, aşağıdaki kelimelerin ilk harflerinde görülür:[122]

﴿ اَللّٰهُ ﴾ ﴿ حَيٌّ ﴾ ﴿ خَالِقٌ ﴾ ﴿ عَدْلٌ ﴾﴿ غَنِيٌّ ﴾ ﴿ هَادِيًا ﴾

Sakin nûn veya tenvin ile izhâr harfleri, aynı kelimede de ayrı kelimede de bulunabilirler:[123]

---

118 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 117; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 11; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 150; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 35; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 22.

119 Mekkî, *Keşf*, I, 161; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 46; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 117; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 35.

120 Ebû Şâme, *İbrâz*, IV, 300; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 12.

121 Husarî, *a.g.e.*, s. 156.

122 Suyûtî, *İtkân*, I, 299; Karabâşî, *Tecvid*, s. 11.

123 Mekkî, *a.g.e.*, I, 161; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 253; Ebû Şâme, *a.g.e.*, II, 72; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 117-118. Husarî, *a.g.e.*, s. 156.

﴿وَ يَنْئَوْنَ﴾	﴿مَنْ اٰمَنَ﴾	﴿كُلٌّ اٰمَنَ﴾	ا
﴿وَانْحَرْ﴾	﴿مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ﴾	﴿نَارٌ حَامِيَةٌ﴾	ح
﴿وَالْمُنْخَنِقَةُ﴾	﴿مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ﴾	﴿يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ﴾	خ
﴿اَنْعَمْتَ﴾	﴿مِنْ عِلْمٍ﴾	﴿نَبَؤًا عَظِيمٌ﴾	ع
﴿فَسَيُنْغِضُونَ﴾	﴿مِنْ غِلٍّ﴾	﴿فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ﴾	غ
﴿مِنْهُ﴾	﴿مِنْ هَادٍ﴾	﴿جُرُفٍ هَارٍ﴾	ه

İzhâr yapılırken, sakin nûn veya tenvin açıkça okunur ve ğunne yapılmaz. "Nûn" harfinin mahreci dil ucu ile üst ön diş etleri, izhâr harflerinin mahreci boğaz olduğundan iki mahrec arasında idğâm söz konusu olamaz.[124] Bu harflerin mahreclerinin birbirinden uzak olması, izhâr yapmayı zorunlu kılar.[125]

Kıraat imamları arasında "أ: hemze", "ه: hê", "ح: hâ" ve "ع: ayn" harflerinde izhâr yapma konusunda görüş birliği (ittifak) bulunduğundan bu dört harfte izhâr yapmanın hükmü vacip, "خ: ha" ve "غ: ğayn" harflerinde görüş farklılığı (ihtilaf) bulunduğundan, bu iki harfte izhâr yapmanın hükmü de caizdir.[126]

b) Sakin Mîmin İzhârı

Sakin mîmden sonra "mîm" ve "bâ"nın dışındaki harflerden biri gelirse izhâr olur ve bu izhâra "izhâr-ı şefevî" de denir:[127]

---

124 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 116-117; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 156.

125 Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 72; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 116-117; Husarî, *a.g.e.*, s. 156; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 35; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 22.

126 Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 24. Ebû Cafer "ha: خ" ve "ğayn: غ" harfinde ihfâ yapmıştır (Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 118).

127 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 222; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 44; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 127; Ebû Rîme; *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s.16; Husarî, *a.g.e.*, s. 183; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 40; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 37.

﴿اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ﴾	﴿الظَّمْاٰنُ﴾[128]	ا
﴿رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾	﴿اَنْعَمْتَ﴾	ت
﴿عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ﴾	﴿اَمْثَالُكُمْ﴾	ث
﴿اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٌ﴾	مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾	ج
﴿اَمْ حَسِبْتُمْ﴾	﴿يَمْحَقُ اللّٰهُ﴾	ح
﴿اَهُمْ خَيْرٌ﴾	﴿لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا﴾	خ
﴿عَلَي صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾	﴿اَلْحَمْدُ﴾	د
﴿رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ﴾	﴿جَآءَكُمْ ذِكْرٌ﴾	ذ
﴿وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ﴾	﴿وَامْرَاَتُهُ﴾	ر
﴿اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ﴾	﴿اِلَّا رَمْزًا﴾	ز
﴿وَهُمْ سَالِمُونَ﴾	﴿يَمْسَسْهُمْ﴾	س
﴿فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ﴾	﴿يَمْشُونَ بِهَا﴾	ش
﴿عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ﴾	﴿خُذْ مِنْ اَمْوَا لِهِمْ صَدَقَةً﴾	ص
﴿اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا﴾	﴿وَامْضُوا﴾	ض
﴿عَلَيْهِمْ طَيْرًا﴾	﴿وَاَمْطَرْنَا﴾	ط
﴿وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾	﴿وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا﴾	ظ

[128] Sakin mîm ile aralarında izhar yapılması gereken 26 harf için verilen ikişer örnekten her biri; aynı kelimede, diğeri iki kelime arasındaki izhar örnekleridir. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de sakin mim ile aynı kelime içerisinde "cîm", "ha", zâl", "sad", "za", "ğayn", "fâ", "kaf" harflerinin izharlı örneği bulunmadığından bu harflere dair verilen ikinci örnekler de iki kelime arasındaki örneklerden verilmiştir.

﴿ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾	﴿ اَمْعَٓاءَهُمْ ﴾	ع
﴿ مَآؤُكُمْ غَوْرًا ﴾	﴿ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ﴾	غ
﴿ وَلَهُمْ ف۪يهَٓا اَزْوَاجٌ ﴾	﴿ وَهُمْ فَرِحُونَ ﴾	ف
﴿ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ ﴾	﴿ قُلُوبُهُمْ قَاسِيَةً ﴾	ق
﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ ﴾	﴿ يَمْكُرُونَ ﴾	ك
﴿ وَهُمْ لَهَا ﴾	﴿ حِمْلُ بَع۪يرٍ ﴾	ل
﴿ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴾	﴿ وَيَمْنَعُونَ ﴾	ن
﴿ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴾	﴿ اَمْوَاتٌ ﴾	و
﴿ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ ﴾	﴿ يَمْهَدُونَ ﴾	ه
﴿ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾	﴿ تَهْدِي الْعُمْيَ ﴾	ى

Mîm harfinin mahreci dudak, izhâr yapılan harflerin mahreçleri boğaz ve dilin farklı bölgeleridir. Ancak mîm, kendisiyle aynı bölgeden çıkan "vâv" ve "fâ" ile de izhâr ile okunmaktadır. Mahrecleri aynı olduğu için buradaki izhâra dikkat edilmelidir: Önce "mîm" cezimiyle birlikte telaffuz edilmeli, sonra "vâv" ve "fâ"nın mahrecine geçilmelidir:[129]

﴿ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْد۪يهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ ﴾

﴿ وَ يَمُدُّهُمْ ف۪ي طُغْيَانِهِمْ ﴾

Sakin "mîm"in, "mîm" ve "bâ"nın dışındaki harflerle karşılaştığında izhârlı okunması vaciptir.[130]

---

[129] İbn Cezerî, *Neşr*, I, 222-223; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 44; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 127-128; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 37.

[130] Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 127; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 40-41.

Sakin mîmin izhârına, izhâr yapılan mîm harfi dikkate alınarak dudak izhârı "izhâr-ı şefevî / izhâr-ı şefehî"; sakin nûnun izhârına ise; izhâr yapılan nûn harfi değil de sonrasındaki harfler dikkate alınarak boğaz izharı "izhâr-ı halkî" denilmektedir. Bunun sebebi; sakin mîmden sonra gelen harflerin mahrecinin farklı olması, sakin nûndan sonra gelen harflerin mahrecinin tek olmasıdır.[131]

c) Kamerî İzhâr

On dört kamerî harften birinden önce bulunan "lâm-ı tarif"in, sükûnu ile birlikte açık bir şekilde okunmasına "kamerî izhâr" denir.[132]

Kamerî harfler, إِبْغِ حَجَّكَ وَ خَفْ عَقِيمَهُ[133] cümlesinde bir arada bulunmaktadır.

Kamerî izhârın örneklerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

ا	﴿اَلْاٰخِرَةُ﴾	﴿اَلْاَمْرُ﴾	ف	﴿اَلْفَوْزُ﴾	﴿اَلْفُرْقَانُ﴾
ب	﴿اَلْبَاطِنُ﴾	﴿اَلْبَارِئُ﴾	ق	﴿اَلْقَرَارُ﴾	﴿اَلْقُدُّوسُ﴾
ج	﴿اَلْجَنَّةُ﴾	﴿اَلْجَاهِدُ﴾	ك	﴿اَلْكَوْثَرُ﴾	﴿اَلْكَرِيمُ﴾
ح	﴿اَلْحَسَنَةُ﴾	﴿اَلْحَمْدُ﴾	م	﴿اَلْمُتَكَبِّرُ﴾	﴿اَلْمُهَيْمِنُ﴾
خ	﴿اَلْخَبِيرُ﴾	﴿اَلْخَالِقُ﴾	و	﴿اَلْوَاسِعُ﴾	﴿اَلْوَكِيلُ﴾
ع	﴿اَلْعَرْشُ﴾	﴿اَلْعَلِيمُ﴾	ه	﴿اَلْهَادِي﴾	﴿اَلْهُدٰى﴾
غ	﴿اَلْغَفُورُ﴾	﴿اَلْغَنِيُّ﴾	ي	﴿اَلْيُسْرٰي﴾	﴿اَلْيَمِينُ﴾

131 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 182-183

132 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 222; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 46; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 103.

133 Karabâşî, *Tecvid*, s. 16; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 47.
Kamerî harfleri bir arada bulunduran bu beyitteki hac kelimesi ile ilim kastedildiğinden beyti şu şekilde anlamamız mümkündür: "İlmî araştırmalara talip ol! Ama onu akamete uğratmaktan, taçlandıramamaktan da kork!"

Kamerî izhârın hükmü vaciptir.[134]

Bazı kelimelerin başındaki "elif-lâm" takıları kelimenin aslından olduğu için, izhâr-ı kameriyye olarak adlandırılmaz:[135]

﴿ اَلْهٰيكُمُ ﴾ ﴿ وَالْتَفَّتِ ﴾ ﴿ اِلْتَقٰى ﴾ ﴿ اَلْقٰى ﴾

Bu arada marifelik takısı olan "el"den sonra kamerî harflerden olan hemze geldiği halde izhâr yapılmayan بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ (Hucurât, 49/11) âyetindeki الِاسْمُ kelimesinde; harekeli hemze, harekesini kendinden önceki sâkin harf olan "lâm"a bırakır ve bu kelime "bi'se lismül-füsûku" şeklinde nakil[136] ile okunur. Bu kelime gerek kamerî izhârın bir istisnası, gerek nakilin Âsım kıraatindeki tek örneği olması açısından önemlidir.

d) Kelime İzhârı

Sakin nûndan sonra "vâv" veya "yâ" harflerinden biri gelir ve bunlar aynı kelimede bulunursa izhâr yapılır.[137] Bu izhâra "kelime izhârı" denir.

Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de, ﴿اَلدُّنْيَا﴾ ﴿صِنْوَانٌ﴾ ﴿قِنْوَانٌ﴾ ﴿بُنْيَانٌ﴾ kelimelerinde görülür. Bu kelimelerdeki "nun: نْ" harfinin izharlı okunması konusunda kıraat imamları arasında ittifak bulunduğundan bu kelimeleri izharlı okumak vaciptir.[138]

---

[134] Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 187.

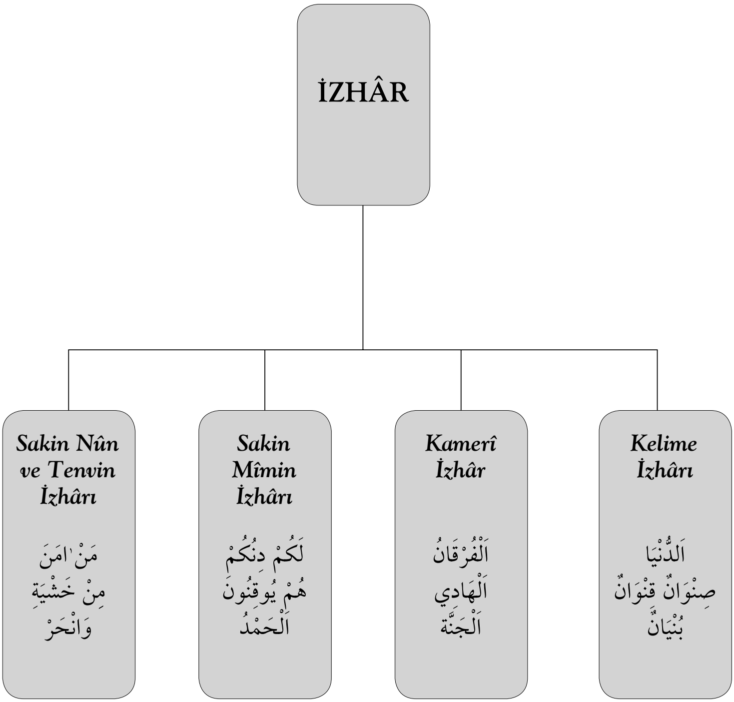
[135] Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 47.

[136] "الاسْمُ" kelimesinin nakil ile okunuşu; iki sakin harfin bir arada bulunması halinde ilk sakin harfin esre ile harekeleneceğine dair Arap dili kuralı ile izah edilebilir. Şöyle ki gerek "اسْمُ" kelimesinin hemzesi, gerek bu hemzeden önceki "ل" harfi sakindir. Dolayısıyla burada sakin olan ilk harf, yani "ل" harfi esreli olarak okunur.

[137] İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 249-250; Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 71-72; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 48; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 121; Ebû Rîme; *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s.13; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 70.

[138] Kurtubî, *Miftâh*, s. 41; Ebû Şâme, *a.g.e.*, II, 71-72; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 48; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 121; Zihni, *a.g.e.*, s. 70.

3. İzhâr Şeması

B. İDĞÂM

1. İdğâmın Tanımı

İdğâm sözlükte, "bir şeyi başka bir şeye katmak" anlamındadır.[139] Tecvid ıstılahında ise;

"اَلْإِدْغَامُ؛ هُوَ اِلْتِقَاءُ حَرْفٍ سَاكِنٍ بِمُتَحَرِّكٍ حَيْثُ يَصِيرَانِ حَرْفًا مُشَدَّدًا"

"İdğâm, sakin bir harfin harekeli bir harfle karşılaşması halinde şeddeli harfe dönüşmesidir" şeklinde tarif edilmiştir.[140]

2. İdğâmın Unsurları

İdğâm, müdğam ve müdğamün fîh olmak üzere iki unsurdan meydana gelir:

Müdğam: Kendinden sonraki harfin cinsine çevrilecek olan cezimli harftir.

Müdğamün Fîh: Bir önceki cezimli harfin katıldığı, harekeli ikinci harftir.[141]

"إِذْ ذَهَبَ" kelimesindeki "ذْ" harfi müdğam, "ذَ" harfi müdğamün fîhtir.

3. İdğâmın Şartları

Bir harfin diğer bir harfe idğâm edilebilmesi için;

a) Müdğam sakin, müdğamün fîh harekeli olmalıdır:[142]

---

139 Mekkî, *Keşf*, I, 143; Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 206.

140 Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 12-13.

141 Mekkî, *a.g.e.*, I, 143; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 57-58.

142 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 164; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 112; Zihni, *a.g.e.*, s. 58. Ebû Amr kıraatine göre idğam için müdğamın sakin olma şartı yoktur. Yani müdğam sakin olmasa da Ebû Amr'a göre idğam yapılır ve bu idğama "idğam-ı kebîr" denir. Hamza ve Rüveys de bazı yerlerde Ebû Amr'a iştirak etmiştir. Ancak ilk harf şeddeli olduğunda (اُحِلَّ لَكُمْ), ya da tenvinli olduğunda (اَنْصَارٍ رَبَّنَا), ya da ilk harf muhatab ta harfi olduğunda (كُنْتَ تَرْجُو) ve ilk harf illet harfi

﴿ وَاذْكُرْ رَبَّكَ ﴾ ﴿ يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ ﴾ ﴿أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ ﴾

b) Müdğam ile müdğamün fîh yanyana bulunmalıdır:[143]

﴿ قُلْتُمْ مَا نَدْرِي ﴾ ﴿ اِنْ نَحْنُ ﴾ ﴿ اَحَطْتُ ﴾

c) Sakin olan müdğam, med harfi olmamalıdır:[144]

﴿ اَلَّذِي يُوَسْوِسُ ﴾ ﴿ فَذَاقُوا وَبَالَ ﴾ ﴿ قَالُوا وَهُمْ ﴾

d) Müdğam ile müdğamün fîh arasında, sekte bulunmamalıdır:[145]

﴿ مَالِيَهْ هَلَكَ عَنِّي ﴾ ﴿ كَلاَّ بَلْ رَانَ ﴾

e) Mahreç ve sıfatı farklı olan harfler arasında idğâm yapılamaz.[146] Bu sebeple idğâm yapılacak harfler arasında misliyyet, cinsiyyet veya kurbiyyet gibi idğâm sebeplerinden biri bulunmalıdır.[147] Ya da sakin nûn veya tenvinden sonra gelen يَرْمُلُونَ cümlesinde yer alan ve idğâm sebebi sayılan harflerden biri bulunmalıdır.[148] İdğâm yapabilmek için, aralarında cinsiyyet ya da kurbiyyet bulunan harflerin, boğaz harfleri de olmaması gerekir. Zira mahreçleri ya da sıfatları birbirine yakın da olsa, bu harfler arasında idğâm yapmak zordur:[149]

﴿ أَفْرِغْ عَلَيْنَا ﴾ ﴿ فَسَبِّحْهُ ﴾ ﴿ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ ﴾

---

olduğunda Ebû Amr da idğam yapmaz. (Dâni, *Tehzîb*, s. 80; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 275-302)

143 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 104.

144 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 165; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 111; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 59.

145 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 111.

146 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 170.

147 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 104-105.

148 Bkz. bu çalışma, s. 96-98.

149 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 112.

4. İdğâmın Kısımları

İdğâm, tam ve nakıs olmak üzere iki kısma ayrılır:

Tam İdğâm: Birinci harfin zat ve sıfat olarak tamamen ikinci harfe dönüşmesine denir:

﴿ اَرَدْتُمْ ⇦ اَرَتُّمْ ﴾ ﴿ مَآ اَشْهَدْتُهُمْ ⇦ مَآ اَشْهَتُّهُمْ ﴾ ﴿ عَبَدْتُمْ ⇦ عَبَتُّمْ ﴾

Örneklerde de görüldüğü üzere sakin olan "د: dâl" harfi, kendinden sonra gelen "ت: tâ" harfine dönüşür. Böylelikle "د: dâl" harfinde kalkale de yapılmaz.

Nakıs İdğâm: Birinci harfin, ikinci harfe zat olarak dönüşüp sıfat olarak dönüşmemesine denir.[150]

Müdğam olması halinde "ط: ta" harfinin, isti'lâ ve itbâk sıfatı müdğamün fîh içinde hissedilir. Meselâ, bu durum اَحَطْتُ kelimesinde görülür. Bu kelimede müdğam olan "ط: ta" harfi, müdğamün fîhe tamamen dönüşmez ve nakıs idğâm yapılır. اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ âyetinde müdgam olan "ق: kaf" harfinin durumu da aynıdır. Bu kelimede de idğam sebebiyle "ق: kaf" harfinde kalkale yapılmaz. Ancak bu âyette tam idğam yapılması halinde "ق: kaf" tamamen "ك: kâf" harfine dönüşürken nakis idğam yapılması halinde bu harfin bazı sıfatları müdğamün fih olan "ك: kâf" içerisinde hissedilir.

5. İdğâm Çeşitleri

İdğâm; idğâm-ı mealğunne, idğâm-ı bilâgunne, idğâm-ı misleyn, idğâm-ı mütecaniseyn, idğâm-ı mütekaribeyn ve idğâm-ı şemsiyye olmak üzere altıya ayrılır:[151]

---

150 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 128.

151 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 60; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 43.

a) İdğâm-ı Mealğunne

Sakin nûn veya tenvinden sonra "يَمْنُو" harflerinden biri gelirse, "idğâm-ı mealğunne" olur:[152]

﴿ وَ بَرْقٍ يَجْعَلُونَ ﴾	﴿ مَنْ يَقُولُ ﴾	ي
﴿ مَثَلاً مَا ﴾	﴿ مِنْ مَالٍ ﴾	م
﴿ حِطَّةٌ نَغْفِرْ ﴾	﴿ عَنْ نَفْسٍ ﴾	ن
﴿ وَ رَعْدٌ وَ بَرْقٌ ﴾	﴿ مِنْ وَالٍ ﴾	و

İdğâm-ı mealğunnede, sakin nûn veya tenvin kendisinden sonra gelen bu harflerden birine idğâm edilerek şeddeli harf gibi okunur:[153]

﴿ وَ بَرْقٍ يَّجْعَلُونَ ﴾	﴿ مَن يَّقُولُ ﴾
﴿ مَثَلاً مَّا ﴾	﴿ مِن مَّالٍ ﴾
﴿ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ ﴾	﴿ عَن نَّفْسٍ ﴾
﴿ وَ رَعْدٌ وَّبَرْقٌ ﴾	﴿ مِن وَّالٍ ﴾

İdğâm-ı mealğunne yapılış bakımından ikiye ayrılır:

Ğunneli Tam İdğâm: Sakin nûn veya tenvinden sonra "ن: nûn " veya "م: mîm" geldiğinde, idğâm ğunneli ve tam olarak yapılır.[154] Çünkü burada hem müdğam, hem müdğmün fîh ğunne sıfatına sahiptir:[155]

﴿ وَمَنْ نُعَمِّرْهُ ﴾ ﴿ فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴾ ﴿ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ ﴾ ﴿ مِنْ مَآءٍ ﴾

Bütün kıraat imamları, sakin nûn veya tenvinden sonra

---

152 Suyûtî, *İtkân,* I, 299; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh,* s. 46; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd,* s. 70.

153 Sakar, Abdülbedî', *et-Tecvîd ve Ulûmu'l-Kur'ân,* el-Mektebetü'l-İslâmî, 10. Baskı, Beyrut-1412/1992, s. 139.

154 Mekkî, *Keşf,* I, 163; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.,* s. 50; Muhammed Mekkî, *Nihâye,* s. 119.

155 Muhammed Mekkî, *a.g.e.,* s. 119.

gelen "ن: nûn" ve "م: mîm" harflerinde idğâmı, ğunneli olarak yapmışlardır.[156] Şu halde bu iki harfi, ğunne ile birlikte sakin nûna veya tenvine idğâm etmek vaciptir.

Ğunneli Nakıs İdğâm: Sakin nûn veya tenvinden sonra "و: vâv" veya "ي: yâ" gelirse, idğâm ğunneli ve nakıs yapılır. Bu idğâmda sakin nûn veya tenvinin ğunnesi "و: vâv" veya "ي: yâ" içinde tamamen kaybolmayıp kendilerini hissettirir:[157]

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ ﴾ ﴿ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ ﴿ مِنْ وَرَآئِهِمْ ﴾
﴿ وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَ بَنِينَ ﴾

Bütün kıraat imamları, sakin nûn veya tenvinden sonra gelen "و: vâv" veya "ي: yâ" harflerindeki idğâmı ğunneli, Halef ise ğunnesiz yapmıştır.[158] Dolayısıyla bu iki harfin idğâmında ğunne yapılıp yapılmamasında ihtilaf olduğu için hükmü caizdir.

İdğâm-ı mealğunne, bir harften çok, iki harften az (harf-i vahidden ekser, harfeynden ekall) tutulur.[159]

Ğunneli nakıs idğâmda, sakin nûn ile "vâv" veya "yâ" ayrı kelimelerde bulunmalıdır. Sakin nûn ile bu iki harf aynı kelimede bulunduğunda izhâr yapılır.[160]

b) İdğâm-ı Bilâğunne

Sakin nûn veya tenvinden sonra "ل: lâm" veya "ر: ra" harflerinden biri gelirse, "idğâm-ı bilâğunne" olur:[161]

---

[156] Mekkî, *Keşf*, I, 163; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 249; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 24; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 47-48.

[157] Mekkî, *a.g.e.*, I, 163-164; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 249; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 49-50; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 120.

[158] Mekkî, *a.g.e.*, I, 164; Şâtıbî, *a.g.e.*, s. 24; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 47-48; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 119.

[159] Tebrîzî, Veliyyüddin Muhammed b. Abdillah, *Tecvid-i Edâiyye*, İstanbul-1280/1863, s. 48.

[160] Bkz. bu çalışma s. 91.

[161] Mekkî, *a.g.e.*, I, 161; Suyûtî, *İtkân*, I, 299; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 47; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 121; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 44.

﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ﴾ ﴿ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴾

﴿ مِنْ رَبِّهِمْ ﴾ ﴿ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ ﴿ ثَمَرَةٍ رِزْقًا ﴾

Bu idğâm tam ve ğunnesizdir.[162] Bu idğâmda sakin nûn veya tenvin, “lâm” veya “ra” harfine dönüşür, bu harfler de şeddeli olarak ve ğunnesiz okunur:[163]

﴿ مُحَمَّدُ رَّسُولُ اللّٰهِ ﴾ ﴿ هُدَى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾

﴿ مِن رَّبِّهِمْ ﴾ ﴿ غَفُورُ رَّحِيمٌ ﴾ ﴿ ثَمَرَةِ رِّزْقًا ﴾

İdğâm-ı bilâğunnede müdğam ve müdğamün fîh ayrı ayrı kelimelerde bulunur:[164]

﴿ بَشَرًا رَسُولاً ﴾ ﴿ مِنْ رَبِّكَ ﴾ ﴿ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ ﴾

Bütün kıraat imamları, sakin nûn veya tenvini, “lâm” veya “ra” harflerinden önce gelmesi halinde, ğunnesiz idğâm ile okumuşlardır.[165] Bu sebeple hükmü vacip olmuştur.

İdğâm-ı bilâğunnede “lâm” veya “ra”nın şeddeli olarak okunması dışında ayrıca özel bir tutma süresi yoktur.

c) İdğâm-ı Misleyn

Mahreçleri ve sıfatları aynı olan (misleyn) iki harften, sakin olan birincisinin, harekeli olan ikincisine idğâm edilerek okunmasına “idğâm-ı misleyn” denir:[166]

---

162 Mekkî, *Keşf*, I, 162; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 47; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 121; Muhaysin, *a.g.e.*, I, 44.

163 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 121.

164 Mekkî, *a.g.e.*, I, 161.

165 Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 24; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 47; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 121; Muhaysin, *a.g.e.*, I, 44.

166 Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 164; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 104.

﴿ وَاذْكُرْ رَبَّكَ ﴾ ﴿ اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ﴾

﴿ وَلاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ﴾

İdğâm-ı misleynde sakin olan birinci harfin, kendinden sonra gelen harfe katılması kaçınılmazdır.[167] Dolayısıyla bu tecvid kuralı, birinci harften eser kalmaması ve ikinci harfin şeddeli olarak okunması şeklinde uygulanır:[168]

﴿وَاذْكُر رَّبَّكَ﴾ ﴿اٰتٰيهُم مِّنْ فَضْلِهِ﴾ ﴿وَلاَ يَغْتَب بَّعْضُكُمْ بَعْضًا﴾

İdğâm-ı misleyn aynı kelimede veya ayrı ayrı kelimelerde olabilir:[169]

﴿ وَرَآءَهُمْ مَلِكٌ ﴾ ﴿ تَسْطِعْ عَلَيْهِ ﴾ ﴿ يُوَجِّهْهُ ﴾

İdğâm-ı misleyn iki bölümde incelenir:

İdğâm-ı Misleyn Mealğunne: Sakin nûnun, harekeli nûna,[170] sakin mîmin de harekeli mîme uğraması halinde yapılan idğâmdır:[171]

﴿ كَمْ مِنْ فِئَةٍ ﴾ ﴿ وَمَنْ نُعَمِّرْهُ ﴾ ﴿ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴾

Bu idğâm, ğunne sıfatı gösterilmek ve bir buçuk elif miktarınca tutulmak suretiyle icra edilir.[172]

İdğâm-ı Misleyn Bilâğunne: Nûn ve mîmin dışındaki harflerin birbirine idğâm edilmesine denir:

﴿ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ ﴾ ﴿ فَلاَ يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ ﴾ ﴿ فَقُلْ لَنْ ﴾

Bu idğâm, ğunne yapmaksızın ve tutma için özel bir zaman ayırmaksızın icra edilir.

---

167 Ebû Şâme, *İbrâz,* I, 258.

168 Ebû Şâme, *a.g.e.,* I, 274.

169 Ebû Şâme, *a.g.e.,* I, 274.

170 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd,* s. 69.

171 İbn Cezerî, *Neşr,* I, 222; Muhammed Mekkî, *Nihâye,* s. 127; Ebû Rîme; *Hidâyetü-'l-Müstefîd,* s.16; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd,* s. 40; Ğavsânî, *a.g.e.,* s. 36.

172 İdğamın süresi için bkz. Tebrîzî, *Tecvid-i Edâiyye,* s. 48.

İdğâm-ı misleynin hükmü vaciptir.[173]

d) İdğâm-ı Mütecaniseyn

Mahreçleri aynı, sıfatları farklı olan (mütecanis) iki harften, sakin olan birincisinin, harekeli olan ikincisine idğâm edilerek okunmasına "idğâm-ı mütecaniseyn" denir.[174]

﴿ فَلَمَّٓا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ ﴾ ﴿ فَاٰمَنَتْ طَٓائِفَةٌ ﴾ ﴿ اِذْ ظَلَمُوا ﴾

Âsım kıraatinde mahreçleri aynı olup sıfatları farklı olan sekiz harf vardır ve bu harfler üç grupta toplanmıştır:

1- "ط" "د" "ت" : ﴿ فَرَّطْتُ ﴾ ﴿ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ ﴾ ﴿ مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ ﴾

2- "ظ" "ذ" "ث" : ﴿ يَلْهَثْ ذٰلِكَ ﴾ ﴿ اِذْ ظَلَمُوا ﴾ ﴿ اِذْ ظَلَمْتُمْ ﴾

3- "م" "ب" : ﴿ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا ﴾

Birinci grup harflerden olan "ط: ta" harfinin, müdğam olması halinde, isti'lâ ve itbâk sıfatının idğâm esnasında baki kalması[175] sebebiyle bu harfte nakıs idğâm,[176] diğerlerinde ise tam idğâm yapılır.[177]

"ت: Tâ", "د: dâl" ve "ط: ta" harflerinin idğâmında, kıraat imamlarının ittifakı bulunduğu için bu gruptaki harflerin idğâmı vaciptir.[178]

İkinci gruptaki harflerin birbirlerine idğâm edilmeleri halinde ise yine tam idğâm yapılır. Yani "ث: sâ" harfi "ذ: zâl"e, "ذ: zâl" harfi, "ظ: za"ya dönüşür. "ث: Sâ" harfinin "ذ: zâl"e idğâm edilme-

[173] Kurtubî, *Miftâh*, s. 40; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 23; Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 72; Ebû Rîme; *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 19.
[174] Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 61; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 104.
[175] İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 185; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 44.
[176] Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 33-34; Zihni, *a.g.e.*, s. 62.
[177] Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 33-34.
[178] İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 241; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 23.

sinde, kıraat imamlarının ihtilafı bulunduğundan hükmü caiz,[179] "ذ: zâl" harfinin "ظ: za"ya idğâmında, kıraat imamlarının ittifakı bulunduğu için hükmü vaciptir.[180] "ث: Sâ"nın "ذ: zâl" harfine idğâm edilmesinin Kur'ân-ı Kerim'deki tek örneği يَلْهَثْ ذٰلِكَ (A'raf, 7/176) âyetidir. Âsım kıraatine göre bu kelimenin idğâmlı veya izhârlı olarak iki şekilde de okunması caizdir.[181]

Üçüncü grupta ise "ب: bâ"nın idğâmlı okunabilmesi için "mîm"den önce gelmesi gerekir. Bunun da tek örneği, يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا (Hûd, 11/42) âyetidir. Âsım kıraatinde hem idğamlı hem izharlı okunması caiz[182] olan bu kelimenin, idğamlı okuyuşu tercih edilmiştir.[183]

Bu grupta da, "ب: bâ" harfinin "م: mîm"e idğâmında, kıraat imamları arasında ihtilaf bulunduğundan hükmü caizdir.[184]

e) İdğâm-ı Mütekaribeyn

Mahreçleri veya sıfatları birbirine yakın olan (mütekarib) iki harften, sakin olan birincisinin, harekeli olan ikincisine katılarak okunmasına "idğâm-ı mütekaribeyn" denir:[185]

﴿قُلْ رَبِّ﴾ ﴿بَلْ رَبُّكُمْ﴾ ﴿اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ﴾

İdğâm-ı mütekaribeyn harfleri dört tane olup bu harfler iki grupta toplanmıştır:

---

179 Kurtubî, *Miftâh*, s. 34; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 113.

180 Kurtubî, *a.g.e.*, s. 26; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 240; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 23.

181 Dimyâtî, *İthâf*, II, 70.

182 İbn Cezerî, *Neşr*, II, 11; Dimyâtî, *a.g.e.*, II, 126.

183 eş-Şîrâzî, Nasr. B. Ali b. Muhammed, *Kitâbü'l-Mûdah fî Vücûhi'l-Kırââti ve İlelihâ*, Thk. Ömer Handan el-Kübeysî, 1. Baskı, Cidde-1414/1993, II, 647; Pâlûvî, Abdülfettâh, *Zübdetü'l-İrfân*, Hilâl Yayınları, İstanbul-ts., s. 70.

184 Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 647; İbn Cezerî, *a.g.e.*, II, 11; Dimyâtî, *a.g.e.*, II, 126; Pâlûvî, *Zübde*, s. 70; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 112-113.

185 Bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 134-135; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 192; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 64; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 108.

1- "لْ" "ر" : ﴿ قُلْ رَبِّ ﴾ ﴿ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ ﴾

2- "قْ" "ك" : ﴿ اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ ﴾

Bu grupta "لْ: lâm" önce gelir ve bu idğâm "لْ: lâm" harfinin tam idğâm yapılarak "ر: ra" harfine dönüşmesi şeklinde uygulanır. "ر: Ra" harfinin önce gelmesi halinde ise idğâm yapılmaz, her harf mahrecinden telâffuz (izhâr) edilmek suretiyle okunur. "لْ: Lâm" harfinin "ر: ra"ya idğâmında kıraat imamları arasında ittifak bulunduğundan hükmü vaciptir.[186]

İkinci grubun tek örneği اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ (Mürselât, 77/20) âyetidir. Buradaki idğâm, tam veya nakıs yapılabilir ama tam idğâm yapılması tercih edilmiştir.[187]

f) İdğâm-ı Şemsiyye

"Lâm-ı tarif"in, kendisinden sonra gelen on dört şemsî harften birine idğâm edilerek okunmasına, "idğâm-ı şemsiyye" denir.[188]

İdğâm-ı şemsiyye harfleri, şu beyti meydana getiren kelimelerin ilk harfleridir:

تُبْ ثُمَّ دَعْ ذَنْبًا رَمٰى زِدْ سُمْعَةً

شِمْ صَدْرَ ضَيْفٍ طَابَ ظَنٌّ لَهُ نِعْمَ[189]

---

[186] İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 192; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî,* s. 23; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 115-116.

[187] Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 33; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd,* s. 108.

[188] İbn Cezerî, *Neşr*, I, 221; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd,* s. 46; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 103.

[189] Karabâşî, *Tecvid,* s. 16. Yukarıdaki beytin birinci satırında insanın kendi durumunu ve iç dünyasını düzeltmesine, ikinci satırında ise dış dünyaya yani bireyi bulunduğu topluma faydalı bir hale gelmesine işaret edilmektedir: "Tevbe et, sonra bir daha günaha yaklaşma, günahı terket ki günah cehenneme götürür. Misafirini rahatlatır, onun isteklerine karşı duyarlı olursan onun hüsnü zannını kazanırsın. Böyle olursa ne güzel olur."

﴿اَلشَّاهِدُ﴾ ﴿اَلشَّكُورُ﴾ ش ﴿اَلتَّالِيَاتُ﴾ ﴿اَلتَّوْبَةُ﴾ ت

﴿اَلصَّالِحَاتُ﴾ ﴿اَلصَّابِرَاتُ﴾ ص ﴿اَلثَّاقِبُ﴾ ﴿اَلثَّوَابُ﴾ ث

﴿اَلضَّآلِّينَ﴾ ﴿اَلضَّفَادِعُ﴾ ض ﴿اَلدَّهْرُ﴾ ﴿اَلدُّنْيَا﴾ د

﴿اَلطَّارِقُ﴾ ﴿اَلطَّرِيقَةُ﴾ ط ﴿اَلذَّارِيَاتُ﴾ ﴿اَلذِّكْرُ﴾ ذ

﴿اَلظُّلُمَاتُ﴾ ﴿اَلظَّاهِرُ﴾ ظ ﴿اَلرَّحْمٰنُ﴾ ﴿اَلرَّحِيمُ﴾ ر

﴿اَللَّذَانِ﴾ ﴿اَلَّيْلُ﴾ ل ﴿اَلزَّكٰوةُ﴾ ﴿اَلزُّخْرُفُ﴾ ز

﴿اَلنَّعِيمُ﴾ ﴿اَلنَّصِيرُ﴾ ن ﴿اَلسَّاعَةُ﴾ ﴿اَلسَّمَآءُ﴾ س

Bu idğâmda "lâm", mahreçleri arasındaki yakınlık sebebiyle kendinden sonra gelen şemsî harfe katılır.[190] Yani "lâm-ı tarif" okunmaz, şemsî harfin cinsine çevrilir ve şemsî harf şeddeli olarak okunur.

İdğâm-ı şemsiyye, ğunneli veya ğunnesiz olmak üzere ikiye ayrılır:

İdğâm-ı Şemsiyye Mealğunne: Lâm-ı tarifden sonra "nûn" harfi geldiğinde, idğâm-ı şemsiyye mealğunne olur:[191]

﴿اَلنَّاهُونُ﴾ ﴿اَلنَّاسُ﴾ ﴿وَ النَّجْمِ﴾

Bu idğâm, ğunneli ve tam idğâmdır.

İdğâm-ı Şemsiyye Bilâğunne: Lâm-ı tarifden sonra nûn dışında kalan şemsî harflerden biri geldiğinde, idğâm-ı şemsiyye bilağunne olur:[192]

﴿اَلتَّآئِبُ﴾ ﴿اَلسَّلاَمُ﴾ ﴿اَلشَّاكِرُ﴾

---

190 Mekkî, *Keşf*, I, 141.
191 Karabâşî, *Tecvid*, s. 16.
192 Karabâşî, *a.g.e.*, s. 16.

Bu idğâm ise ğunnesiz ve tam idğâmdır.

İsm-i mevsüller isim cinsinden kabul edildiğinden ﴿ اَلَّتِي ﴾ ve ﴿ اَلَّذِي ﴾ kelimelerini idğam-ı şemsiyye kapsamında değerlendirmek mümkündür. Ancak bu kelimelerin tekil hallerinde idğâm-ı şemsiyyenin lâmı görülmez, tesniyelerinde bu lâmı açıkça görmek mümkündür.

İdğâm-ı şemsiyyenin hükmü vaciptir.[193]

6. İdğâmın Faydası

İdğâmın faydası, okuyuşta kolaylık sağlamaktır.[194] Çünkü idğâmlı okuyuşta dil, tek harf varmış gibi mahreci bir kez, idğâmsız okuyuşta ise iki kez kullanır.[195]

7. İdğâmından Sakınılması Gereken Harfler

a) ع: ayn, غ: ğayn ve ح: hâ

"ع: ayn"ın, "غ: ğayn"a veya "ح: hâ"nın "ع: ayn"a veya tersi idğâmlı okuyuş caiz değildir:[196]

﴿ وَاسْمَعْ غَيرَ مُسْمَعٍ ﴾ ﴿ اَفْرِغْ عَلَيْنَا ﴾ ﴿ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ ﴾

b) د: Dâl

"د: dâl" harfinin, "ض: dâd" harfine idğâmı da caiz değildir:[197]

﴿قَدْ ضَلَلْتُمْ﴾ ﴿قَدْ ضَلُّوا﴾

---

[193] Husarî, *Ahkâmu Kıraâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 189.
[194] Mekkî, *Keşf*, I, 134; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 104.
[195] Mekkî, *a.g.e.*, I, 134; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 164; Ebû Şâme, *İbrâz*, IV, 119.
[196] İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 172.
[197] İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 239.

c) Ra: ر

"ر: Ra" harfinin, "lâm"a idğâmı da caiz değildir:[198]

﴿ اِغْفِرْلَنَا ﴾ ﴿ يَنْشُرْلَكُمْ ﴾ ﴿ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ﴾

d) ض: dâd

"ض: dâd" harfinin, "ت: tâ" ve "ط: ta" harflerine idğâmı caiz değildir. Bu harfin apaçık okunması hususunda farklı görüş yoktur:[199]

﴿ مَرِضْتُ ﴾ ﴿ قَبَضْتُ ﴾ ﴿ فَمَنِ اضْطُرَّ ﴾ ﴿ اَقْرَضْتُمْ ﴾

e) ف: fâ

"ف: fâ" harfinin, mahreçleri aynı olan "م: mîm", "و: vâv" ve "ب: bâ" harflerine idğâmı caiz değildir.[200] Bu sebeple aşağıdaki âyetlerde yer alan bu harfler arasında idğâm yapılamaz:

﴿ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ﴾ ﴿ لاَ تَخَفْ وَلاَ تَحْزَنْ ﴾

﴿ اِنْ نَشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ ﴾

f) م: mîm

"م: mîm" harfinin de "ف: fâ" ve "و: vâv" harflerine idğâmı caiz değildir:[201]

﴿ قُمْ فَاَنْذِرْ ﴾ ﴿ وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ اِلَى اللّٰهِ ﴾

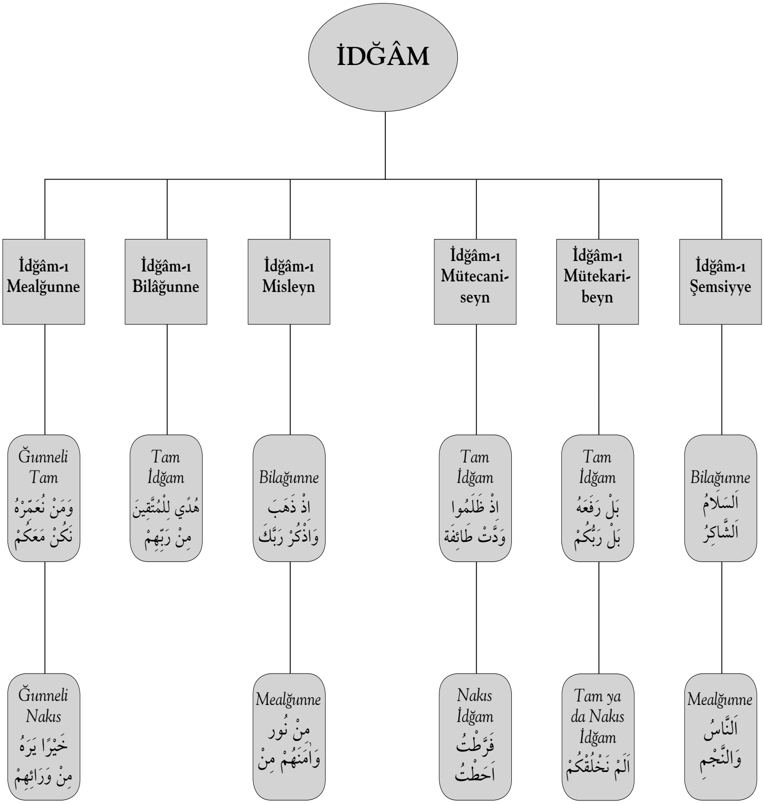
198 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 189. Ebû Amr, 'ra' harfinin müdğam olması hâlinde de idğâm yapar.

199 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 188.

200 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 176.

201 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 177.

8. İdğâm Şeması

C. İHFÂ

1. İhfânın Tanımı

İhfâ sözlükte, "gizlemek" demektir.[202] Tecvid ilminde ise;

"اَلْإِخْفَاءُ؛ حَالَةٌ بَيْنَ الْإِظْهَارِ والْإِدْغَام عَارِيَةٌ عَنِ التَّشْدِيدِ مَعَ بَقَاءِ الْغُنَّةِ"[203]

"İhfa, izhâr ile idğâm arasında, ğunneli ama şedde yapılmayan bir okuyuştur." diye tarif edilmiştir. Bu tecvid kuralı uygulanırken izhâr veya idğâm yapılmaz ve ğunnenin icrasına dikkat edilir.[204]

2. İhfâ Çeşitleri

İhfâ, sakin nûn ve tenvinin ihfâsı ve sakin mîmin ihfâsı olmak üzere ikiye ayrılır. İhfâda ya harfin zatı yok olup sıfatı kalır –sakin nûnun kaybolup ğunnesinin kalması gibi– ya da mahrece temasın zayıflığı sebebiyle, harfin cılız bir şekilde telaffuzuyla gücü gizlenir –sakin mîmin ihfâsında olduğu gibi–.

a) Sakin Nûn ve Tenvinin İhfâsı

Sakin nûn veya tenvinden sonra ihfâ harflerinden biri gelirse "ihfâ" olur.[205]

İhfâ harfleri on beş tane olup şu beytin kelimelerinin ilk harflerinde görülür:

صِفْ ذَا ثَنَا جُودَ شَخْصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا
ضَعْ ظَالِمًا زِدْ تُقًا دُمْ طَالِبًا فَتَرٰى[206]

---

[202] Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 183; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 124; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 37; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 32.

[203] Karabâşî, *Tecvid*, s. 11.

[204] Bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 166-167; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 124; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 75.

[205] Mekkî, *a.g.e.*, I, 166; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 258; Zihni, *a.g.e.*, s. 75; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 37; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 32.

[206] Karabâşî, *a.g.e.*, s. 11; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 38. "Anlatacaksan, cömertlikle değer

Sakin nûn veya tenvin ile ihfâ harflerinden birinin aynı kelimede bulunmasıyla meydana gelen ihfâya, "ihfâ-i eam", ayrı kelimelerde bulunmasıyla meydana gelen ihfâya, "ihfâ-i ehass" denir:[207]

İhfâ-i Eamm		İhfâ-i Ehass	
ت	﴿ اَنْتُمْ ﴾	﴿ خُبْزًا تَأْكُلُ ﴾	﴿ اِنْ تَتُوبَا ﴾
ث	﴿ اَلْاُنْثٰى ﴾	﴿ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴾	﴿ مِنْ ثَمَرِه ﴾
ج	﴿ يُنْجِيكُمْ ﴾	﴿ حُبًّا جَمًّا ﴾	﴿ مَنْ جَآءَ ﴾
د	﴿ عِنْدَهُ ﴾	﴿ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ ﴾	﴿ مِنْ دُونِهِ ﴾
ذ	﴿ لِتُنْذِرَ ﴾	﴿ يَتِيمًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴾	﴿ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ ﴾
ز	﴿ اَنْزَلَ ﴾	﴿ مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ ﴾	﴿ مِنْ زُخْرُفٍ ﴾
س	﴿ مَا نَنْسَخْ ﴾	﴿ قَوْلاً سَدِيدًا ﴾	﴿ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ﴾
ش	﴿ اَنْشَاْنَاكُمْ ﴾	﴿ مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴾	﴿ فَمَنْ شَهِدَ ﴾
ص	﴿ اَنْصَارًا ﴾	﴿ مِائَةٌ صَابِرَةٌ ﴾	﴿ وَلَمَنْ صَبَرَ ﴾
ض	﴿ مَنْضُودٍ ﴾	﴿ قِسْمَةٌ ضِيزٰى ﴾	﴿ وَمَنْ ضَلَّ ﴾
ط	﴿ اِنْطَلِقُوا ﴾	﴿ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ ﴾	﴿ مِنْ طِينٍ ﴾
ظ	﴿ اُنْظُرُوا ﴾	﴿ قَوْمٍ ظَلَمُوا ﴾	﴿ مِنْ ظَهِيرٍ ﴾
ف	﴿ يُنْفِقُونَ ﴾	﴿ مُؤْمِنٌ فَلاَ كُفْرَانَ ﴾	﴿ مِنْ فِئَةٍ ﴾
ق	﴿ يَنْقَلِبْ ﴾	﴿ سَلاَمٌ قَوْلاً ﴾	﴿ وَ اِنْ قِيلَ ﴾
ك	﴿ مِنْكُمْ ﴾	﴿ قَوْلاً كَرِيمًا ﴾	﴿ مَنْ كَانَ ﴾

kazanan, bu yönüyle övgüye layık olan cömert kişiyi anlat, onu öv. Zâlimi yer takvayı artırmaya çalış öğrenmeye araştırmaya devam et sonra bunun mükafatını elde edersin."

207 Bkz. Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 49.

Sakin nûn ve tenvinin ihfâsında, gizlenen, bizzat nûn veya aynı hükmü taşıyan tenvindir.[208] İhfâ yapılırken nûn harfi -dil mahrece temas etmediği için- ne izhârda olduğu gibi apaçık okunmakta ne de -kendisinden sonra gelen harfe katıldığı ve ğunne sıfat baki kaldığı için- idğâm da olduğu gibi diğer harfe katılmaktadır.[209] Dolayısıyla ihfâ, onu en iyi uygulayan bir üstattan öğrenilmelidir.[210]

Uygulanması hususunda kıraat imamlarının ittifak ettiği[211] ihfânın hükmü vaciptir.[212] İhfâ, bir harften çok, iki harften az tutulur.[213]

b) Sakin Mîmin İhfâsı

Sakin mîmden sonra "bâ" harfi bulunursa "ihfâ" olur.[214] Bu ihfâ, "mîm" ve "bâ" harflerinin mahrecinin dudak olması sebebiyle "dudak ihfâsı" anlamına gelen "ihfâ-i şefevî" diye de isimlendirilir.[215]

Bu ihfâda sakin mîm, birinci kelimenin sonunda, bâ harfi ise diğer kelimenin başında yer almaktadır:[216]

﴿ اَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾ ﴿ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ ﴾ ﴿ كُنْتُمْ بِهِ ﴾

﴿ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴾ ﴿ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ ﴾ ﴿ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ ﴾

208 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 124.
209 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kurâni'l-Kerîm*, s. 151.
210 Nelson, *The Art of Reciting The Qur'an*, s. 15.
211 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 124.
212 Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 38.
213 Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 59.
214 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 44; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 126; Ebû Rîme; *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 16; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 40; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 36.
215 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 127; Ebû Rîme; *a.g.e.*, s. 16; Demşekiyye, Şeyh Hasan, *Hidâyetü'l Mübtediîn ilâ Tecvîdi'l-Kitâbi'l-Mübîn*, 2. Baskı, Beyrut-1407/1986, s. 16; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 40.
216 Husarî, *a.g.e.*, s. 177.

Sakin mîmin ihfâsında yapılan, mîm harfinin zatının yok edilmesi değil, mahrecinin zayıflatılmasıdır. Dolayısıyla mahreci dudak olan mîm harfinde ihfâ, bu harfin telaffuzu anında dudakları mümkün olduğunca hafif ve sıkmadan kapatmak suretiyle yapılır.[217]

Dudak ihfâsı, hüküm olarak her ne kadar vacip değilse de; bâ harfinden önce gelen mîmde uygulanan ve tercih edilen görüş, onun ihfâlı okunmasıdır.[218]

Sakin mîmin ihfâsı da bir harften çok, iki harften az tutulur.[219]

D. İKLÂB

İklâb sözlükte, "bir şeyi değiştirmek", "bir halden başka bir hale çevirmek"[220] anlamına gelmektedir. Tecvid ilminde ise;

"اَلْإِقْلَابُ؛ هُوَ قَلْبُ النُّونِ السَّاكِنَةِ أَوِ التَّنْوِينِ مِيمًا خَالِصَةً
وَ إِخْفَاؤُهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِغُنَّةٍ"[221]

"İklâb, sakin nûn veya tenvini tam bir mîme çevirmek ve 'bâ' harfinden önce bu mîmi ğunne ile ihfâ etmektir." diye tarif edilir.

Sakin nûn veya tenvinden sonra "bâ" harfi gelirse "iklâb" olur.[222]

---

217 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 125; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kurâni'l-Kerîm*, s. 165. İhfâ-i şefevî ve iklâb arasındak uygulamada orataya çıkan benzerlik sebebiyle İbn Cezerî, bu iki tecvid kuralı arasında bir fark olmadığını ileri sürmüştür (İbn Cezerî, *Neşr*, II, 26).

218 Bkz. Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 127; Demşekiyye, *Hidâye*, s. 16; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 40-41. Bu durumdaki mîmin izhârlı okunması ile ilgili görüş için bkz. Husarî, *a.g.e.*, s. 176.

219 Bkz. Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 59.

220 Yesûî, *Müncid*, s. 751.

221 Karabâşî, *Tecvid*, s. 12.

222 Mekkî, *Keşf*, I, 165; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 257; Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 74; Suyûtî, *İtkân*,

İklâb uygulamasının örneklerini aynı kelimede de, iki ayrı kelimede de görmek mümkündür:[223]

﴿ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ ﴾ ﴿ يَنْبُوعًا ﴾ ﴿ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

﴿ مِنْ بُيُوتِكُمْ ﴾ ﴿ وَمَا يَنْبَغِي ﴾ ﴿ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴾

﴿ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ ﴾ ﴿ اِذِ انْبَعَثَ ﴾ ﴿ ذَهَابٍ بِهِ ﴾

İklâbda; sakin nûn veya tenvin bir mîme çevrilir, bu mîm de ğunne yapılarak ihfâ edilir.[224] Burada mîmin ihfâsından maksat gizlenmesi değil, ihfâ-i şefevîde olduğu gibi mahrecinin zayıflatılmasıdır.[225]

İklâbda sakin nûn ve tenvinin gerçek ve tam bir mîme dönüşümü[226] söz konusu olduğundan, iklâb yaparken dudakların kapanması zorunludur. Bu sebeple ihfâ yapar gibi dudaklar açık bir halde iklâb yapılamaz.

Gerek "mîm" gerek "bâ" harfinin mahrecinin dudak olması sebebiyle iklâb yapmak, telaffuzda bir kolaylık sağlar.[227]

Kıraat imamlarının ittifakı[228] olduğu için iklâbın hükmü vaciptir.[229] İklâbın süresi, bir elif miktarından fazla, iki elif miktarından azdır.[230]

I, 300; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh,* s. 48; Muhammed Mekkî, *Nihâye,* s. 122; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd,* s. 77.

[223] Mekkî, *Keşf*, I, 165; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 257; Ebû Şâme, *İbrâz,* II, 74; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 122.

[224] Ebû Şâme, *a.g.e.*, II, 74; Zihni, *a.g.e.*, s. 77-78.

[225] Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 165.

[226] Bkz. İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 257.

[227] Ebû Şâme, *a.g.e.*, II, 74.

[228] Mekkî, *a.g.e.*, I, 165; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 257; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî,* s. 24.

[229] Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 122.

[230] Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 350.

E. SEKTE

Sekte sözlükte, "susmak", "sözü kesmek"[231] ve "sönmek" [232] gibi anlamlar taşır. Tecvid ıstılahında,

"اَلسَّكْتَةُ؛ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ النَّفَسِ"[233]

"Sekte, (tilâvet esnasında) nefes almadan sesi kesmek" diye tarif edilir.

Sekte vasla özgü olup[234] müddeti -okuyuş tarzı dikkate alınarak- bir eliftir.

Kıraat imamımız Âsım, dört yerde sekte yapmıştır. Bu sektelerden ikisi elif, ikisi sükûn üzere icra edilir:

Kehf Sûresi

Kehf Sûresi'nin birinci ve ikinci âyetleri "عِوَجًا" ile "قَيِّمًا" kelimeleri arasındaki sekte, elif üzere yapılır.[235]

Yapılış Şekli: "عِوَجًا" kelimesindeki tenvin, elife dönüştürülerek[236] "عِوَجَا" şeklinde nefes almadan bir elif miktarı durup daha sonra diğer kelimeye geçilir.[237]

Sebebi: "قَيِّمًا" kelimesi, üzerinde sekte yapılan "عِوَجًا" kelimesinin sıfatı olmadığından; sekte yapmak suretiyle "sıfat mevsuf ilişkisi ihtimali" zihinlerden giderilmiş olur.[238] Böylelikle "âyetin mânâsının yanlış anlaşılma ihtimali önlenmiş ve kastedilen mânânın anlaşılması sağlanmış olur".[239]

---

231 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 306; Yesûî, *Müncid*, s. 341.

232 Râzî, *a.g.e.*, s. 306.

233 Karabâşî, *Tecvid*, s. 21.

234 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 48.

235 Ebû Şâme, *İbrâz*, III, 327; Dimyâtî, *İthâf*, I, 224; II, 208; Muhaysin, *Mühezzeb*, II, 105.

236 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 327.

237 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 105.

238 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 327; Husarî, *Ahkâm*, s. 258; Muhaysin, *a.g.e.*, II, 105-106.

239 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 105-106.

Hükmü: Burada sekte yapmak caiz olmakla birlikte,[240] âyet sonu olduğu için vakıf yapmak daha uygundur.[241]

Yâsîn Sûresi

Yâsîn Sûresi'nin 52. âyetindeki "مِنْ مَرْقَدِنَا" ile "هٰذَا" kelimeleri arasındaki sekte, elif üzere yapılır.[242]

Yapılış Şekli: "مِنْ مَرْقَدِنَا" kelimesinde nefes almadan bir elif miktarı durup daha sonra "هٰذَا" kelimesine geçmek suretiyle yapılır.[243]

Sebebi: "هٰذَا" kelimesinin, "مِنْ مَرْقَدِنَا" kelimesinin sıfatı olabileceği şüphesini izale etmektir.[244]

Bu iki kelime arasında sekte yapmakla, iki ayrı grubun (meleklerin ve kâfirlerin) sözü birbirinden ayrılmış olur.[245]

Hükmü: Burada sekte yapmak caiz olmakla birlikte,[246] vakıf yapmak daha uygundur.[247]

Kıyâme Sûresi

Kıyâme Sûresi'nin 27. âyetindeki "مَنْ" ile "رَاقٍ" kelimeleri arasındaki sekte, sükûn üzere yapılır.[248]

Yapılış Şekli: "مَنْ" kelimesindeki "nûn" üzerinde, bir elif mik-

---

240 Muhaysin, *Mühezzeb*, II, 105.

241 Bkz. ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Müktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, Thk. Yusuf Abdurrahman el-Meraşlî, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut-1404/1984, s. 366.

242 Ebû Şâme, *İbrâz*, III, 328; Dimyâtî, *İthâf*, I, 224; II, 402; Muhaysin, *a.g.e.*, II, 291.

243 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 291.

244 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 328; Dimyâtî, *a.g.e.*, II, 402; Muhaysin, *a.g.e.*, II, 291.

245 Bkz. Dânî, *a.g.e.*, s. 474; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 179.

246 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 291.

247 Bkz. Dânî, *a.g.e.*, s. 474.

248 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 328; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 48; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 224; II, 574; Muhaysin, *a.g.e.*, II, 436.

tarı nefes almadan durup daha sonra "رَاقٍ" kelimesine geçmek suretiyle yapılır.[249]

Sebebi: Sekte yapmak suretiyle "idğâma mâni olunmuş", "çorbacı" anlamına gelen ve âyetin mânâsıyla alakası olmayan "مَرَّاق" kelimesinin meydana gelmesi önlenmiş olur.[250]

Hükmü: Kıyâme Sûresi'nde sekte yapmak evlâdır.

Mutaffifîn Sûresi

Mutaffifîn sûresinin 14. âyetindeki "بَلْ" ile "رَانَ" kelimeleri arasındaki sekte de sükûn üzere yapılır.[251]

Yapılış Şekli: Burada sekte, "بَلْ" kelimesindeki "lâm" üzerinde nefes almaksızın bir elif durup daha sonra "رَانَ" kelimesine geçmek suretiyle yapılır.[252]

Sebebi: Sekte yapmak suretiyle "idğâma mâni olunmuş" ve "küpçü" anlamına gelip âyetin mânâsıyla alâkası olmayan "بَرَّان" kelimesinin meydana gelmesi önlenmiş olur.[253]

Hükmü: Mutaffifîn Sûresi'nde sekte yapmak evlâdır.

Âsım kıraatinde, bu dört yerden başka bazı yerlerde, "ه: hê" harfi üzerinde birkaç sekte daha yapılmaktadır. Hâ-i sekte denilen bu sekteyi, şu şekilde ele almamız mümkündür:

Hâ-i Sekte

Bu sekte, sonlarında "hê" harfi bulunan bazı kelimelerde yapılmaktadır.[254] Üzerinde cezim bulunduğundan zamirden de

---

249 Muhaysin, *Mühezzeb*, II, 436; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 179.
250 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 436.
251 Ebû Şâme, *İbrâz*, III, 328; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 48; Dimyâtî, *İthâf*, I, 224; II, 596; Muhaysin, *a.g.e.*, II, 450.
252 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 450.
253 Muhaysin, *a.g.e.*, II, 450.
254 Yesûî, *Müncid*, s. 341.

kolayca ayırt edilebilen bu harfte sekte, kelimelerin son harfinin harekesini korumak için yapılmaktadır.[255]

Asım kıraatine göre "hâ-i sekte" aşağıdaki âyetlerdre yer almaktadır:

1- ﴿ لَمْ يَتَسَنَّهْ ﴾ (Bakara, 2/259),

2- ﴿ اقْتَدِهْ ﴾ (En'âm, 6/90),

3- ﴿ كِتَابِيَهْ ﴾ (Hâkka, 69/19, 29),

4- ﴿ حِسَابِيَهْ ﴾ (Hâkka, 69/19, 29),

5- ﴿ مَالِيَهْ ﴾ (Hâkka, 69/28),

6- ﴿ سُلْطَانِيَهْ ﴾ (Hâkka, 69/29),

7- ﴿ مَالِيَهْ ﴾ (Hâkka, 69/28),

8- ﴿ مَا هِيَهْ ﴾ (Kâria, 101/10).

Âsım kıraatine göre bu yedi kelimedeki "hê: ه" harfleri, vasıl halinde sekte yapmak suretiyle okunur.[256] Sekte, vasıl haline mahsus bir okuyuş olduğundan; bu kelimelerde vakıf yapılması halinde sekte yapılmaz.

Bu kelimelerde sekte; "hê: هْ" harfi telâffuz edilip, nefes almaksızın bir elif miktarı durularak sonraki kelimeye geçmek suretiyle yapılır.

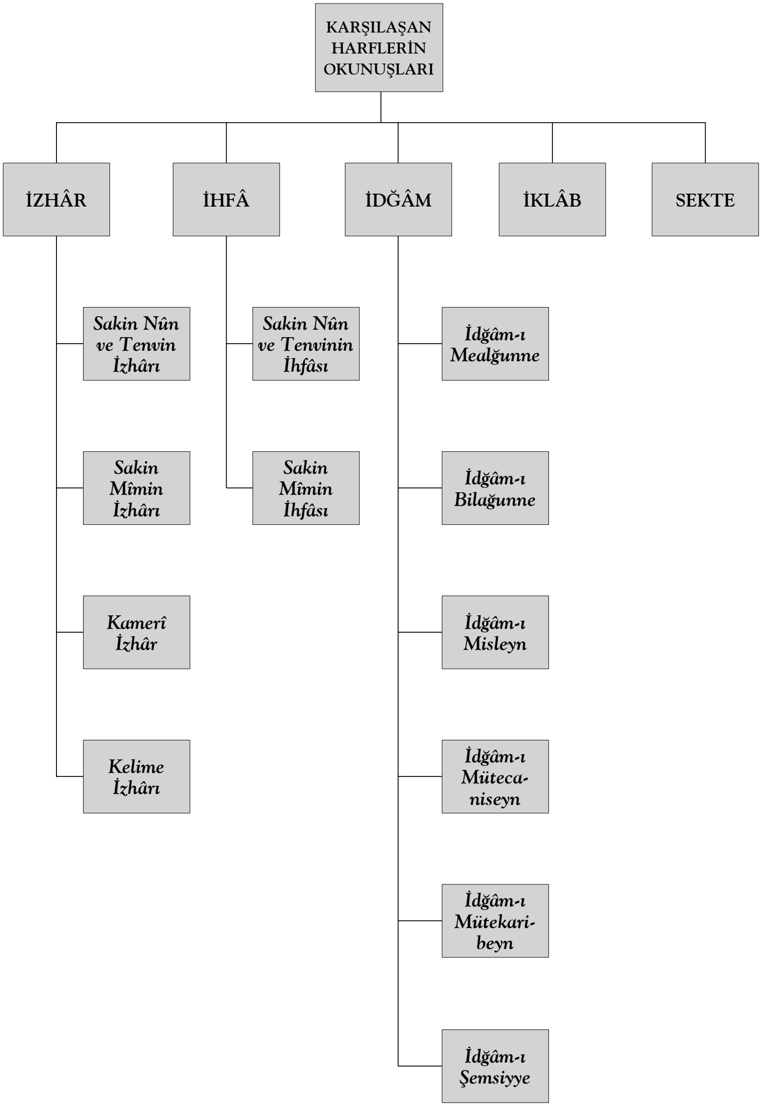
Âsım kıraatine göre, gerek vakıf gerek vasıl hallerinde, bu "hê"ler okunur.

---

255 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 400.

256 Bkz. Dimyâtî, *İthâf*, I, 324-325; Karabâşî, *Tecvid*, s. 21.

F. KARŞILAŞAN HARFLERİN ŞEMASI

III. HARFLERİN KALIN, İNCE VE VURGULU OKUNUŞU

A. HARFLERİN KALIN VE İNCE OKUNUŞU

Kur'ân harflerinin her biri ince veya kalın okunurlarken, ra harfi ve lafza-i Celâl'in lâmı, daha farklı okunabilir.

1. Ra Harfinin Okunuşu

Ra harfi ince, kalın ve hulf (aynı kelimede hem ince hem kalın) olmak üzere üç şekilde okunur:[257]

a) Ra Harfinin Kalın Okunuşu

Ra harfinin kalın okunmasına "tefhim" denir.[258] Âsım kıraatine göre ra harfi beş yerde kalın okunur:

1- "Ra" harfi, harekesi üstün ya da ötre olduğunda kalın okunur:[259]

---

[257] Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 29; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 48; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 98.

[258] Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 324; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 29; Dimyâtî, *İthâf*, I, 295; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 93; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 29; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 98.

[259] İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 324; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 29-30; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 296, 302; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 95; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 29; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 41; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 48; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 99.

﴿ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴾ ﴿ نَاضِرَةٌ اِلَي رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾
﴿ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴾ ﴿ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴾
﴿ رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي ﴾

2- "Ra" harfi sakin (cezimli), kendinden önceki harfin harekesi, üstün ya da ötre olduğunda kalın okunur:[260]

﴿ أَرْسَلْنَا ﴾ ﴿ قُرْاٰنًا ﴾﴿ مُرْشِدًا ﴾ ﴿ فُرْقَانًا ﴾ ﴿ بُرْهَانًا ﴾

3- "Ra" harfi ve öncesindeki harf sakin olup, bu sakin harften önceki harfin üstün ya da ötreli olması halinde "ra" yine kalın okunur:[261]

﴿ اَللّٰهُ نُورُ ْ﴾ ﴿ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ْ﴾
﴿ وَالْعَصْرِ ْ ﴾ ﴿مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴾ ﴿عَزِيزٌ غَفُورٌ ْ﴾

4- "Ra" harfi sakin olup, öncesinde ârızî kesreye sahip bir harf, ya da hemze-i vasıl bulunduğunda "ra" yine kalın okunur:[262]

﴿ اَمِ ارْتَابُوا ﴾ ﴿ اِرْجِعِي ﴾ ﴿ لِمَنِ ارْتَضٰى ﴾ ﴿ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴾

5- "Ra" harfi sakin, öncesinde esreli bir harf sonrasında da, üstünlü "ص: sad", "ط: ta" veya "ق: kaf" harflerinden birinin bulunması halinde "ra" yine kalın okunur:[263]

﴿ بِالْمِرْصَادِ ﴾ ﴿ مِرْصَادًا﴾ ﴿ اِرْصَاداً ﴾ ﴿ فِرْقَةٍ ﴾ ﴿ قِرْطَاسٍ ﴾

---

260 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 326; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 29-30; Dimyâtî, *İthâf*, I, 303; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 29; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 48; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 99.

261 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 30; Karabâşî, *Tecvid*, s. 19.

262 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 326; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 29; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 29; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 304; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 29; Zihni, *a.g.e.*, s. 42; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 48; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 99.

263 Mekkî, *Keşf*, I, 210; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 326; Şâtıbî, *a.g.e.*, s. 29; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 97; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 29; Zihni, *a.g.e.*, s. 42; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 48; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 99.

Kur'ân-ı Kerim'de bu gruba örnek olarak sadece yukarıdaki beş kelime bulunmaktadır.[264]

b) Ra Harfinin İnce Okunuşu

Ra harfinin ince okunmasına "terkîk" denir.[265] Âsım kıraatine göre ra harfi beş yerde ince okunur:

1- "Ra" harfi esreli olduğunda ince okunur:[266]

﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ ﴾ ﴿ اَنْذِرِ النَّاسَ ﴾ ﴿ بِالْبِرِّ ﴾

﴿ بِحُورٍ عِينٍ ﴾ ﴿ وَلَمْ اُشْرِكْ ﴾

2- "Ra" harfi sakin, kendinden önceki harf esreli olduğunda ince okunur:[267]

﴿ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ ﴾ ﴿ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ ﴾

﴿ اَنْذِرْ قَوْمَكَ ﴾ ﴿ وَاصْطَبِرْ ﴾ ﴿ فَكَبِّرْ ﴾

3- "Ra" harfi ve kendinden önceki harf sakin, onun öncesindeki harf de esreli olduğunda "ra" yine ince okunur:[268]

﴿ اَلذِّكْرُ ْ﴾ ﴿ اَلْخَبِيرُ ْ﴾ ﴿ اَلْبَصِيرُ ْ﴾ ﴿ قَدِيرٌ ْ﴾

4- "Ra" harfi sakin, kendinden önce lîn harflerinden olan bir "yâ" bulunduğunda "ra" yine ince okunur:[269]

---

264 Dimyâtî, *İthâf*, I, 304.

265 Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 324; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 295; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 29; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 98.

266 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 327; Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 28; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 29-30; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 302; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 95; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 30; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 41; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 49; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 98.

267 İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 327; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 29-30; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 97-98; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 30; Zihni, *a.g.e.*, s. 42; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 49; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 98.

268 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 30; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 49; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 98.

269 Şâtıbî, *a.g.e.*, s. 29; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 30; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 98. Kur'ân-ı Ke-

﴿ سَيْرْ ﴾ ﴿ طَيْرْ ﴾ ﴿ خَيْرْ ﴾

5- "Ra" harfinde imâle yapıldığında da ince okunur. Bunun Âsım kıraatindeki tek örneği Hûd sûresinin 41. âyetinde yer almaktadır:[270]

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا ﴾

c) Ra Harfinin Hem İnce Hem Kalın Okunuşu

"Ra" harfinin aynı kelimede hem ince, hem kalın okunmasına "hulf" denir.[271] Âsım kıraatine göre ra harfi üç yerde hem ince hem kalın okunabilir:

1- "Ra" sakin, kendinden önce esreli bir harf, kendinden sonra da esreli bir istilâ harfi bulunduğunda hem ince hem kalın okunabilir.[272] Bunun tek örneği فِرْقٍ (Şuarâ, 26/63) kelimesidir.[273]

Bu kelimenin ince okunması tercih edilir.[274]

2- "Ra" sakin, kendinden önce sakin "sad" ve "ta" bulunup bunların öncesindeki harf esreli olduğunda "ra" harfi yine hem ince hem kalın okunabilir:[275]

﴿ اُدْخُلُوا مِصْرَ ﴾ ﴿ عَيْنَ الْقِطْرِ ﴾

Bu kelimelerin vakıf halinde ince veya kalın okunması, onların vasıl hallerine bakılarak değerlendirilmiştir. Buna göre

rim'de, diğer lîn harfi olan "vav" ve "râ"nın bir arada bulunduğu medd-i lînli bir örnek bulunmamaktadır.

270 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 41

271 Bkz. Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 29; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 31.

272 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 31; Dimyâtî, *İthâf*, I, 304-305; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 97; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 30; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 49; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 100.

273 Şâtıbî, *a.g.e.*, s. 29.

274 Bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 210; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 327; Zihni, *a.g.e.*, s. 42.

275 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 31; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 305; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 99; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 148-149; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 50; Ğavsânî, *a.g.e.*, s. 100.

"مِصْرَ" kelimesi üstünlü olduğu için kalın, "الْقِطْرِ" kelimesi de esreli olduğu için ince okunması tercih edilmiştir.[276]

3- Asıllarına bakılarak ince, vakıf halleri gözetilerek kalın okunabilen ra harfi:

"أَسْرْ" ve "يَسْرْ" kelimelerinin sonunda mahzuf birer "yâ" harfi bulunmaktadır. Bu sebeple bu kelimeleri, asıllarını dikkate alarak ince okumak caizdir. Aynı kelimeleri, "ra" harfinin okunmasına dair genel kuralları dikkate alarak kalın okumak da caizdir. Bu kelimeleri, kalın okumak daha uygun görülmüştür.[277]

"Ra" Harfinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1- "Ra" harfi şeddeli olduğunda, ikinci "ra"ya itibar olunur:

İkinci ra kalın okunuyorsa, birincisi de kalın okunur:

﴿ يَفِرُّ الْمَرْءُ ﴾ ﴿ مَرَّ السَّحَابُ ﴾ ﴿ مَسَّكُمُ الضُّرُّ ﴾

İkinci ra ince okunuyorsa, birincisi de ince okunur:

﴿ جَانِبَ الْبَرِّ ﴾ ﴿ مِنْ شَرِّ ﴾ ﴿ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ ﴾

2- Art arda gelen ve aralarında idğâm söz konusu olmayan iki ra, kendi harekeleri dikkate alınarak okunmalıdır:

Birinci "ra"nın kalın, ikincisinin ince okunması gereken durumlarda her ikisinin de kalın veya her ikisinin de ince okunması hata olur:

﴿ بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴾ ﴿ عَلٰى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴾ ﴿ اَلضَّرَرِ ﴾

Birinci "ra"nın ince, ikincisinin kalın okunması gereken yerde her ikisinin de ince veya her ikisinin de kalın okunması yine hatadır:

﴿ وَ قُدُورٍ رَسِيَاتٍ ﴾

---

276 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 99; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 148-149.

277 Dimyâtî, *İthâf*, I, 306; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 99-100; Husarî, *a.g.e.*, s. 146-147.

2. Lafza-i Celâl'in Okunuşu

Lâm harfi, istifâl harflerinden olduğu için ince okunur.[278] Fakat "Lafza-i Celâl"in "lâm"ının okunuşu, bir başkalık arz eder ve bulunduğu yere göre ince veya kalın okunabilir:

a) Lafza-i Celâl'in Kalın Okunuşu

Allah lafzındaki "lâm" harfinin kalın okunuşuna, "tağliz" denir.[279] Tağliz ile okuyuş, "telâffuzda tazim ifadesi" dir.[280]

1- Lafza-i Celâl, başındaki vasıl hemzesi ile daima kalın okunur:[281]

﴿ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَ رَبُّكُمْ ﴾

2- Başındaki hemze ile değil de, kendinden önceki harfin harekesiyle okunduğunda, bu harfin üstün ya da ötreli olması halinde yine kalın okunur:[282]

﴿ سُبْحَانَ اللّٰهِ ﴾ ﴿ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ ﴾ ﴿ نَسُوا اللّٰهَ ﴾

﴿ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ ﴾ ﴿ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ﴾

Lafza-i Celâl'in, bu yerlerde kalın okunması vaciptir.[283]

b) Lafza-i Celâl'in İnce Okunuşu

Lafza-i Celâl'in ince okunuşuna "terkik" denir.[284] Terkik

---

278 Dimyâtî, *İthâf*, I, 307.

279 Bkz. Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 29-30; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 307; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 93.

280 Mekkî, *Keşf*, I, 219; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 32.

281 Mekkî, *a.g.e.*, I, 219; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 307; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 40.

282 Mekkî, *a.g.e.*, I, 219; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 337; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 31-32; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 100; Zihni, *a.g.e.*, s. 40; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 46; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 103.

283 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 139.

284 Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 307; Zihni, *a.g.e.*, s. 41.

ile okuyuş, "telaffuzda tahsin ifadesi" olarak kabul edilir. Lafza-i Celâl'den önceki harf esreli ise ince okunur.[285]

﴿ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ ﴾ ﴿ اِتَّقِ اللّٰهَ ﴾ ﴿ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ ﴾

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ ﴾ ﴿ وَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ ﴾

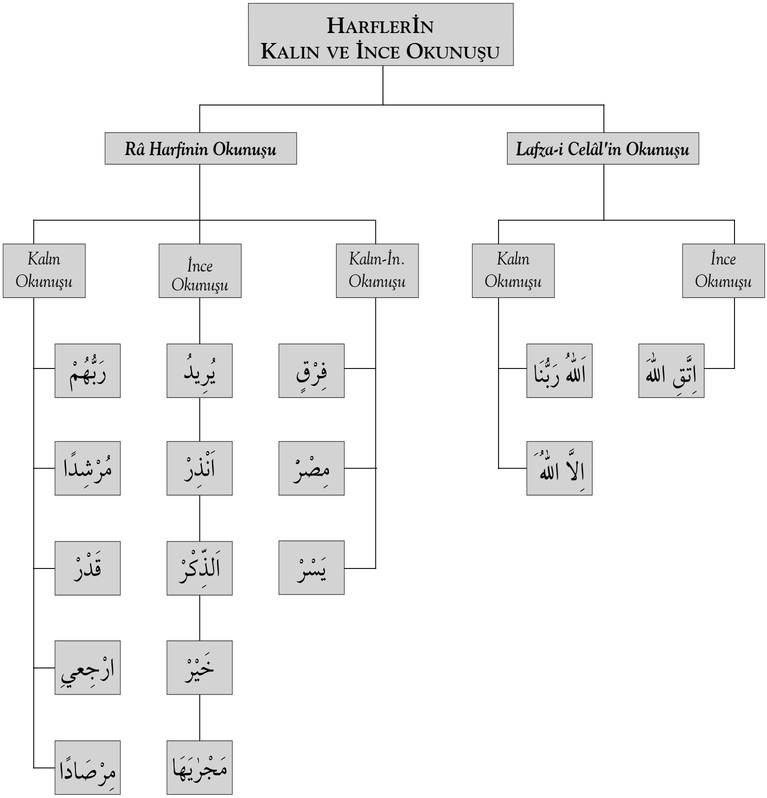
Lafza-i Celâl'in, esreli olduğu durumlarda ince okunması vaciptir.[286]

---

285 Mekkî, *Keşf*, I, 219; İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 338; Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 190; Dimyâtî, *İthâf*, I, 307; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 100; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 41; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 46; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 103.

286 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 139.

3. Kalın ve İnce Okunan Harflerin Şeması

B. HARFLERİN VURGULU OKUNUŞU "KALKALE"

Kalkale sözlükte, "sarsmak", "sallamak" ve "kımıldatmak" mânâlarına gelir.[287] Istılahta ise;

"اَلْقَلْقَلَةُ؛ تَقَلْقُلُ الْمَخْرَجِ حَتّٰى يُسْمَعَ لَهُ نَبْرَةٌ قَوِيَّةٌ"[288]

"Kalkale, kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin sarsılmasıdır" diye tarif edilir.

Kalkale sıfatına sahip olan harflerin sükûnları, mahreçlerine çarptırılarak okunduğunda "kalkale" meydana gelir.[289]

Kalkale sıfatına sahip olan harfler beş tanedir ve bu harfler, "قُطْبُ جَدٍ" ibaresinde toplanmıştır.[290] Kalkale, bu harflerin sükûnlu hallerine mahsustur.[291] Bu harflerin sükûnunun, aslî veya ârızî olması fark etmez, kalkale yapılır. Meselâ, "نَجْعَلْ" kelimesinde kalkale harfi olan "cîm"in sükûnu aslî bir sükûn olduğu halde, "أَحَدٌ" kelimesindeki "dâl: د" harfinin sükûnu, ârızî olarak gelmiştir. Bu yönüyle kalkale ikiye ayrılır:

Kalkale-i Suğra: Kalkale harflerinden biri, kelime ortasında sükûnlu olarak bulunursa "kalkale-i suğra" olur:

﴿ اَلنَّجْدَيْنِ ﴾ ﴿ مَدَدْنَاهَا ﴾ ﴿ يَجْتَبِيكَ ﴾

Kalkale-i Kübra: Kalkale harflerinden biri, kelimenin sonunda sükûnlu olarak bulunursa "kalkale-i kübra" olur.[292] Bu sükûn, genellikle ârızîdir:

﴿ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴾ ﴿ مِنْ وَرَٓائِهِمْ مُحِيطٌ ﴾ ﴿ وَظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾

Vakıf halinde yapılan kalkale-i kübralar, vasıl halinde yapılan kalkale-i suğralardan daha mübalağa ile yapılır.

---

287 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 549; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 18.

288 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 18; Karabâşî, *Tecvid*, s. 17.

289 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 80-81.

290 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 203; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 18; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 31.

291 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 203; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 31.

292 Bkz. İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 203-204; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 31.

	Kalkale-i Kübra	Kalkale-i Suğra
ب	﴿ وَ تَبَّ ﴾ ﴿ كَسَبَ ﴾	﴿ وَالْعَبْدُ ﴾ ﴿ اَبْوَابُ ﴾
ج	﴿ فَوْجٌ ﴾ ﴿ أَزْوَاجٌ ﴾	﴿ يَجْتَبِيكَ ﴾ ﴿ تُجْزٰى ﴾
د	﴿ يُولَدْ ﴾ ﴿ أَحَدٌ ﴾	﴿ وَلَدْنَهُمْ ﴾ ﴿ سِدْرٍ ﴾
ط	﴿ مُحِيطٌ ﴾ ﴿ اَلصِّرَاطَ ﴾	﴿ اَطْوَارًا ﴾ ﴿ مَطْلَعَ ﴾
ق	﴿ بِالْحَقِّ ﴾ ﴿ اِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴾	﴿ فَيَقْتُلُونَ ﴾ ﴿ فَاقْصُصْ ﴾

Kıraat imamlarının kalkale yapma konusundaki ittifakları sebebiyle kalkalenin hükmü vaciptir.[293]

Kalkalede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1- Kalkale harflerinde bulunan cehr sıfatı sebebiyle harfin sesine, kişinin yanındaki işitecek kadar bir tonda vurgu yapılır. Bu yapılırken ne ifrata gidilerek mahreç aşırı derecede zorlanmalı, ne de tefrite gidilerek mahreçteki vurgu ihmal edilmelidir.

2- Kalkale, bir önceki harfin harekesinin doğrultusuna uygun bir sesle yapılır:[294]

﴿ تُجْزٰى ﴾ ﴿ مَجِيدٌ ﴾ ﴿ وَلَمْ يُولَدْ ﴾

3- Bir kelimede, kalkale ile idğâm birleşirse, "idğâm, kalkaleye mâni" olduğu için idğâm yapılır, kalkale terk edilir.[295]

﴿ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ ﴾ ﴿ عَبَدْتُمْ ﴾ ﴿ عَاهَدْتُمْ ﴾

4- Kalkale harfi şeddeli olursa, vakf halinde bu durumu belirtecek şekilde kalkale yapılır.[296]

﴿ بِالْجُبِّ ﴾ ﴿ بِالْحَقِّ ﴾ ﴿ وَتَبَّ ﴾

---

293 Bkz. Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 83.

294 Kalkalenin, fethaya meyilli olarak yapılması konusunda da görüşler bulunmaktadır (Bkz. Husarî, *a.g.e.*, s. 83).

295 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 57.

296 Bkz. bu çalışma, s.151.

Üçüncü Bölüm

KUR'ÂN OKUMA ŞEKİLLERİ VE İLGİLİ BAZI HUSUSLAR

I. KUR'ÂN OKUMA ŞEKİLLERİ

Kur'ân-ı Kerim, sürat ve uygulama olarak üç tarz ile okunur. Bunlar tertil/tahkik, tedvir ve hadrdir.[1] Bu okuyuş tarzlarının ölçüsünü oluşturacağından, okumadaki ilk ses çok önemlidir.[2] Belli bir tarz okumadan sonra okunanlar, bu ilk sesle orantılı olur ve okuyuştaki ahenk sağlanır.[3]

A. TERTÎL (اَلتَّرْتِيلُ) / TAHKÎK (اَلتَّحْقِيقُ)

Tertil, sözlükte "sözü yerli yerinde, uygun ve güzel bir şekilde söylemek" demektir. Kıraat ıstılahı olarak, "Kur'ân'ı açık açık,[4] aheste aheste,[5] acele etmeksizin,[6] okuma"ya denir.

Tertile, tahkik de denir.[7] Bununla beraber, aralarında

---

1 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 205; Suyûtî, *İtkân*, I, 312-314; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 21; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 21; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 20-21; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 15; Nelson, *The Art of Reciting The Qur'an*, s. 20.

2 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul-ts., VIII, 5428.

3 Bkz. Aliyyü'l Kârî, *a.g.e.*, s. 21.

4 Ebû Şâme, Abdurrahman b. İsmail, *el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûmin Tetealleku bi'l-Kitâbi'l-Azîz*, Thk. Tayyar Altıkulaç, Dâru Sadr, Beyrut-1395/1975, s. 198; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 20.

5 Zihni, *a.g.e.*, s. 21; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 20.

6 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 207-208; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 20.

7 Zihni, *a.g.e.*, s. 21.

fark görenler de vardır. Tahkik, "araştırmak", "incelemek" ve "eksik ve fazla yapmadan bir şeyin hakkını yerine getirmeye özen göstermeye" denir.[8] Kur'ân tilâvetinde, harfleri mahreçlerinden ve sıfatlarına riayet ederek çıkarmak,[9] medleri son sınırına kadar uzatmak, hemzeyi aynen telaffuz etmek, izhâr ve şeddeyi belirtmek, harekeyi eksiksiz yapmak, sükûn, idğâm, imâle,[10] ihfâ, iklâb, ğunne vb. tecvid kurallarını, vakfa da riayet ederek okumaya "tahkik" denir.[11] Tüm bunlar yapılırken, sınırları aşmadan, zorlamaya gitmeden uygulamaya dikkat edilmelidir.[12]

Kıraatin, en yavaş icra edildiği bir okuyuş şekli olan bu tarzda, medd-i tabiî bir elif, medd-i ârız 1-4 elif, medd-i lîn 1-3 elif, diğer fer'i medler dört elif uzatılarak,[13] ihfâ, iklâb ve ğunneli idğâmlar ise bir buçuk elif miktarı tutularak okunurlar.[14]

Tahkik, tertilden biraz daha yavaş bir okuyuş şeklidir. Bu sebeple, tahkik, talim ve temrin (öğretmek ve alıştırma yapmak) için,[15] tertil ise tefekkür için daha uygundur.[16]

B. TEDVÎR (اَلتَّدْوِيرُ)

Tedvir, sözlükte "bir şeyi döndürmek" demektir.[17] Istılahta ise "tahkik ile hadr arası bir okuyuş" olarak tarif edilir.[18]

---

8 İbn Cezerî, *Neşr,* I, 205; Muhammed Mekkî, *Nihâye,* s. 14.
9 Ebû Şâme, *Mürşid,* s. 211; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd,* s. 20.
10 Ebû Şâme, *a.g.e.,* s. 211.
11 Tahkik, Hamza ve Verş'in ekolüdür (İbn Cezeri, *a.g.e.,* I, 205).
12 Ebû Şâme, *a.g.e.,* s. 211; Kabbânî, *a.g.e.,* s. 21.
13 Sağman, *Tecvid,* s. 11.
14 Bkz. bu çalışma, s. 69-, 73-82, 96-102, 107-109, 110.
15 Suyûtî, *İtkân,* I, 313-314; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 320.
16 Suyûtî, *a.g.e.,* I, 313-314.
17 Yesûî, *Müncid,* s. 228.
18 Tedvir, İbn Amr, Âsım, Kisâi, Halef'in ekolüdür (İbn Cezeri, *a.g.e.,* I, 207; Kabbânî, *a.g.e.,* s. 21).

Bu tarz ile Kur'ân tilâvetinde, orta yol tercih edilmekte, okuyuş ne çok süratli, ne de çok yavaş yapılmaktadır.[19] Tedvir ile okuyuşta, medd-i muttasıl, munfasıl üç elif, medd-i ârız ve medd-i lîn 1-3 elif; medd-i lâzım dört elif, ihfâ, iklâb ve ğunneli idğâmlar bir elife yakın tutulurlar.[20]

C. HADR (اَلْحَدْرُ)

Hadr, sözlükte "çabuk iş yapmak", "süratli olmak" demektir.[21] Bu kelime "Kur'ân tilâvetinde süratli olmak" anlamına gelmektedir.[22]

Hadr ile okuyuşta, okuyucu tertilde olduğu gibi yine kıraat imamlarının rivayetlerine uygun olarak,[23] Kur'ân kelimelerinin telaffuzlarına hassasiyet göstererek ve tecvid kurallarına riayet ederek okumaktadır.[24] Fakat bu okuyuş tarzında, med, ğunne vb. ölçüler asgari sınırına indirilerek uygulanmaktadır. Hadr ile okuyuşta, medd-i munfasıl, medd-i ârız ve medd-i lîn birer elif, medd-i muttasıl iki elif,[25] medd-i lâzım ise iki buçuk-üç elif miktarı[26] uzatılarak okunur. İhfâ, iklâb ve ğunneli idğâmları ise yarım elife yakın tutmak uygun olur.

Kur'ân tilâvetinde en hızlı okuyuş tarzı olduğundan ülkemizde de özellikle Kur'ân hatmi ve teravih namazlarında tercih

---

19 Suyûtî, *İtkân*, I, 313-314; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 321.
20 Sağman, *Tecvid*, s. 11.
21 Mütercim Asım, *Kâmus Tercümesi*, I, 813.
22 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 126; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 207; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 15.
23 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 313-314; Husarî, *a.g.e.*, s. 321.
24 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 15; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 21; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 15.
25 Sağman, *a.g.e.*, s. 11.
26 Hadr, İbn Kesir, Kâlûn, Ebû Amr, Yakûb ve Ebû Cafer'in ekolüdür (İbn Cezeri, *a.g.e.*, I, 207)

edilen hadrda, asgari uzatma miktarlarını zayi etmekten ve kıraati caiz olmayacak bir okuyuşa sapmaktan sakınmak son derece önemlidir.[27]

---

27 Bkz. İbn Cezerî, *Neşr*, I, 207; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 21.

II. İSTİAZE VE BESMELE

A. İSTİAZE

İstiaze, "اَلْعَوْذُ: el-avz" kökünden türemiş olup "sığınma" mânâsındadır.[28]

İstiazede tercih edilen[29] اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ sîğasıdır.[30] Nitekim Yüce Allah, bu lafızlarla istiazeyi teşvik etmiştir: فَاِذَا[31] قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ "Kur'ân okuyacağın zaman, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (Nahl, 16/98). Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de kıraate başlamadan önce bu sîğa ile istiazeyi tavsiye ettiği bilinmektedir.[32]

Kur'ân okumaya başlamadan önce istiazeyi (şeytandan Allah'a sığınmayı) emreden Nahl Sûresi'nin 98. âyeti, istiazenin mendub veya vacip olduğuna hamledilmiştir. Ancak âlimlerin çoğuna ve kıraat imamlarına göre, kıraatten önce istiaze sünnettir.[33]

Kur'ân'ı sessiz okuyan, istiazeyi de sessiz, aşikâr okuyan

---

28 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 461.

29 İstiazenin farklı sîğaları için bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 149-151; İbn Cezerî, *Neşr*, I, 249-252; Suyûtî, *İtkân*, I, 329-330; Dimyâtî, *İthâf*, I, 107-108.

30 Mekkî, *Keşf*, I, 8; İbn Bâziş, *a.g.e.*, I, 151; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 243; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 107; Palûvî, *Zübde*, s. 8; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 322.

31 Mekkî, *a.g.e.*, I, 8-9.

32 Bkz. İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 243-244.

33 Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî*, s. 9; İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 257-258; Dimyâtî, *a.g.e.*, I, 107; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 30.

istiazeyi de aşikâr yapar.[34] Ancak okuyucu, sıra ile okuyanlar arasında ise ve ilk kendisi de başlamamışsa kıraati vasletmek için istiazeyi gizli yapar.[35]

Kur'ân okuyan kişi, aksırmak, öksürmek vb. bir sebepten dolayı kıraati kesmek zorunda kalırsa, okumaya başladığı zaman istiazeyi tekrar etmesine gerek yoktur.[36] Ancak kıraat ile ilgili olmayan bir şeyle kıraati kesecek olursa, istiazeyi tekrar etmesi gerekir.[37]

B. BESMELE

Besmele, "بَسْمَلَ : besmele" fiilinin mastarıdır.[38] Besmele lafzının "بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ : Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm" (Neml, 27/30) olduğuna dair icma vardır.[39]

Sûre başından Kur'ân okumaya başlayan kimsenin, sûreye besmele ile başlaması konusunda kıraat imamlarının icmaı bulunmaktadır.[40] Fakat onların besmeledeki bu icmaları ihtiyaridir, dolayısıyla vücûb ifade etmez.[41] Besmele, Kur'ân hattında yer almaktadır[42] ve sûre başına besmele ile başlamak sünnettir.[43] Bu başlama ister kıraate ara verip tekrar başlamak şeklinde olsun, isterse bir sûreyi bitirip diğerine başlamak şeklinde olsun

---

34 Dimyâtî, *İthâf,* I, 107; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd,* s. 17.

35 Mollazade, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi,* s. 12; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvid,* s. 19.

36 Muhaysin, *Mühezzeb,* I, 32.

37 İbn Cezerî, *Neşr,* I, 259; Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 108; Muhaysin, *a.g.e.,* I, 32.

38 Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 358; Muhaysin, *a.g.e.,* I, 33.

39 İbn Bâziş, *İknâ',* I, 263.

40 İbn Bâziş, *a.g.e.,* I, 155; Muhaysin, *a.g.e.,* I, 33; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 323.

41 Mekkî, *Keşf,* I, 15. Besmelenin Kur'ân'dan bir âyet olduğu konusunda farklı görüş yoktur. Ancak Kûfe kurrası, onu Fatiha'nın ilk âyeti kabul ederken, Basra kurrası böyle kabul etmiyor (er-Râzî, Ebû Bekir b. Ahmed Ali, *Ahkâmü'l-Kur'ân,* Dâru'l-Fikr, Beyrut-ts., I, 8).

42 Bkz. Çollak, Fatih, *Hafs Rivâyetiyle Gelen Vecihler ve Hüccetleriyle Asım Kıraatı,* Üsküdar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul-1997, s. 39.

43 Ebû Şâme, *İbrâz,* I, 227.

fark etmez, besmele mutlaka okunur.[44] Ancak Tevbe Sûresi'ne başlarken, besmelenin okunmaması hususunda, kıraat imamlarının ittifakı bulunduğundan, bu sûreye başlarken besmele terk edilir, sadece istiaze çekilir.[45]

Kur'ân okumaya sûre ortasından başlayan kimsenin kıraatine; istiaze ve besmeleyle başlaması ya da sadece istiaze ile yetinmesi caiz görülmüştür. Kûfe ekolü, "istiaze ve besmele" ile Endülüs ekolü ise sadece "istiaze" ile sûre ortasından başlamayı tercih etmektedir. Ancak bugün başta Anadolu olmak üzere İslâm ülkelerinin çoğunda; sûre ortasından Kur'ân kıraatine, "istiaze ve besmele"yle başlayan Kûfe ekolünün tercihi kabul görmekte ve uygulanmaktadır.[46]

C. SÛRE BAŞLARINDA İSTİAZE VE BESMELE

Kıraat imamları, sûre başlarına dört şekilden biriyle başlanabileceğini kabul etmişlerdir:

1. İstiazede ve besmelede vakıf yaptıktan sonra sûrenin ilk âyetine geçiş yapmak *(kat'ı kül)*:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

2. İstiazeyi besmeleye, besmeleyi de sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumak *(vasl-ı kül)*:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

---

44 İbn Cezerî, *Neşr,* I, 264; Dimyâtî, *İthâf,* I, 360-361; Çollak, *Hafs Rivâyetiyle Gelen Vecihler ve Hüccetleriyle Asım Kıraatı*, s. 38-39.

45 Mekkî, *Keşf,* I, 19; İbn Bâziş, *İknâ',* I, 155; İbn Cezerî, *a.g.e.,* I, 264; Dimyâtî, *a.g.e.,* I, 360-361.

46 Palûvî, *Zübde,* s. 6; Mollazade, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi,* s. 12.

3. İstiazeyi besmeleye bitiştirip vakıf yapmak, sonra sûrenin ilk âyetine geçiş yapmak *(vasl-ı evvel, kat'ı sânî)*:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

4. İstiazede vakıf yapıp, besmeleyi ilk âyete bitiştirmek *(kat'ı evvel, vasl-ı sânî)*:[47]

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ancak okuyucu Tevbe Sûresi'nin başından okumaya başlayacaksa –bu sûrenin başında besmele bulunmaması konusunda kıraat imamlarının icmaı bulunması sebebiyle–[48] sadece şu iki vecih caizdir:

1. İstiazede vakıf yapıp besmele çekmeden sûreye başlamak *(katı')*:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمْ ۞ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ

اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ

2. İstiazeyi sûre evveline bağlamak *(vasıl)*:[49]

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ

اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ

---

47 Ebû Şâme, *İbrâz*, I, 221; Palûvî, *Zübde*, s. 7-8; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 323-324; Muhaysin, *Mühezzeb*, s. 32; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 10; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 18; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 20.

48 Husarî, *a.g.e.*, s. 324.

49 Husarî, *a.g.e.*, s. 324; Muhaysin, *a.g.e.*, I, 32.

D. İKİ SÛRE ARASINDA BESMELE

İki sûre arasında besmele üç şekilde okunabilir:

1. Okunan sûrenin sonunda da, besmelede de vakıf yapmak sonra diğer sûreye başlamak *(kat'ı kül)*:

وَلاَ الضَّٓالّ۪ينْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمْ ۞ الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ

2. Okunan sûrenin sonunu besmeleye, besmeleyi de okunacak sûrenin başına bitiştirmek *(vasl-ı kül)*:

وَلاَ الضَّٓالّ۪ينَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ

3. Okunan sûrenin sonunda vakıf yapıp besmeleyi okunacak sûreye bitiştirmek *(kat'ı evvel, vasl-ı sânî)*:[50]

وَلاَ الضَّٓالّ۪ينْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ

İki sûre arasında besmele okumada uygulanabilecek bu üç vecih dışında dördüncü bir ihtimal daha vardır ki, o caiz değildir: Sûrenin son âyetinden besmeleye geçiş yaptıktan sonra durmak sonra diğer sûrenin ilk âyetini okumak. Bu besmelenin, okunan sûrenin son âyeti vehmini uyandırabileceği için caiz görülmemiştir:[51]

وَلاَ الضَّٓالّ۪ينَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمْ ۞ الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ

Enfal ve Tevbe Sûreler'i arasında ise "vakıf" , "sekte" ve "vasıl" olmak üzere üç vecih caizdir.[52]

"Vakıf": Enfâl Sûresi'nin son harfi olan "mîm" sükûn ile okunur ve yeni bir nefes alınarak Tevbe Sûresi'ne geçiş yapılır:

---

50 Palûvî, *Zübde*, s. 7; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 35; Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 10; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 18-19; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 21.

51 Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 10; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 326; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 19.

52 Muhaysin, *a.g.e.*, I, 36.

إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمْ ۞ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه

"Vasıl": Enfâl Sûresi'nin son harfi olan "mîm"in tenvininden, Tevbe Sûresi'nin ilk harfi olan "bâ" harfine iklab yapılarak geçilir:

إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه

"Sekte": Enfâl Sûresi'nin son harfi olan "mîm" sükûn ile okunduktan sonra bir müddet ses kesilir ve yeni nefes almadan Tevbe Sûresi'ne geçiş yapılır:

إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمْ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه

Yukarıdaki her üç okuyuşta da Tevbe Sûresi'ne geçiş yapılırken ne istiaze ne de besmele çekilir.[53]

Besmele ile ilgili olarak ayrıca şu hususa da dikkat edilmelidir. Okumaya sûre başından değil de sûrenin herhangi bir âyetinden başlanılan aşr-ı şerif tilavetinde, şu iki vecih uygulanabilir:

1. İstiazede ve besmelede vakıf yaptıktan sonra okunacak âyete geçiş yapmak (*kat'ı kül*):

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞
اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا

2. İstiazeyi besmeleye bitiştirip vakıf yapmak, sonra okunacak âyete geçiş yapmak (*vasl-ı evvel, kat'ı sânî*):

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞
اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا

Sûre arasından bir âyetle okuyuşa başlanılan bu vecihde; besmeleyi sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumak caiz değildir. Dolayısıyla da bu durumda "*vasl-ı kül*" ya da "*kat'ı evvel, vasl-ı sânî*" vecihleri uygulanmamalıdır.

---

53 Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 326.

III. TEKBİR

Sözlükte tekbir, "saygı göstermek" anlamına gelir.[54] Tecvid ıstılahında ise bu kavram ile "Duhâ Sûresi'nden, Nâs Sûresi'ne kadar[55] her sûrenin sonunda[56] söylenen 'اَللّٰهُ اَكْبَرْ' lafzı" kastedilir.[57]

Kur'ân okuyan kimse Duhâ ile Nâs sûresi arasında bir sûre okuduğunda, okuduğu sûreyi bitirdikten sonra "اَللّٰهُ اَكْبَرْ" der. Sûre sonunda getirdiği bu tekbirden sonra yine okumaya devam etmek isterse, o zaman diğer sûreye iki şekilde devam edebilir:

Sûrenin son âyetini tekbire bitiştirerek vakıf yapmak, bes-

---

54 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 561.

55 Ebû Şâme, *İbrâz*, IV, 282-283; İbn Cezerî, *Neşr*, II, 411.

56 Tekbirin besmeleden önce, yani sûre başında getirilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır (Bkz. İbn Cezeri, *a.g.e.*; II, 429 Ebû Rîme, *Hidâyetü'l-Müstefîd*, s. 43). Fatiha Sûresi'nden sonra "اٰمِينْ", Rahman Sûresi'nden sonra "Allahu rabbül alemin", Kıyame Sûresi'nden sonra "بَلٰى وَاَنَا ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ", Mülk Sûresi'nden sonra "اَللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ", Mürselat Sûresi'nden sonra "اٰمَنَّا بِاللّٰهِ", Tîn Sûresi'nden sonra "بَلٰى وَاَنَا ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ" denmesi müstehaptır.

57 İbn Cezerî, *a.g.e.*, II, 429; Ebû Rîme, *a.g.e.*, s. 43. Tekbirin sebebiyle ilgili olarak şu rivayet edilir: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelen vahyin bir müddet kesilmesini, Peygamber'i (s.a.s.) üzmek için fırsat bilen inkârcılar, onu üzecek sözler söylemeye başlarlar. Resûlullah (s.a.s.) onların bu davranışlarından ve vahyin kesilmesinden dolayı son derece sıkıntılı bir hal içerisine girer. Nihâyet, Cebrail'in getirdiği "Duhâ" Sûresi'yle tekrar vahiy almaya başlayan Hz. Peygamber'in hüzünlü bekleyişi sevince dönüşür ve tekbir getirerek bu sevincini ifade eder (İbn Cezerî, *a.g.e.*, II, 406-407).

melede de vakıf yapmak daha sonra diğer sûrenin ilk âyetine geçmek:

فَحَدِّثِ اللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞ اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Sûrenin son âyetini tekbire bitiştirerek vakıf yapmak, daha sonra da besmeleyi diğer sûrenin ilk âyetine bitiştirmek:[58]

فَحَدِّثِ اللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Yukarıdaki iki vecihe göre de sûre sonlarının "tekbir"e birleştirilerek okunması gerektiğinden vasıl kurallarının uygulanmasına dikkat edilmelidir. Vasıl halinde "lafza-i Celâl"in hemzesi okunmadığından sûrenin son harfinden, "lafza-i Celâl"-in "lâm" harfine geçiş yapılır.

Son harfi üstün, esre ya da ötreli kelime, geçiş halinde harekesiyle okunur:

﴿ مَطْلَعِ الْفَجْرِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Kadir, 97/5)

﴿ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Tin, 95/ 8)

﴿ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Beyyine, 98/ 8)

Sükûnlu harften geçiş halinde, sakin olan son harf esre ile harekelenir:

﴿ وَاقْتَرِبِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Alak, 96/ 19)

﴿ فَارْغَبِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (İnşirah, 94/ 8)

﴿ فَحَدِّثِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Duha, 93)

---

58 İbn Cezerî, *Neşr*, II, 432. Tekbirin diğer vecihler için bkz. Temel, Nihat, *Kur'ân Kıraâtında Vakf ve İbtida*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul-2001, s. 213-215.

Tenvinli harften geçiş de, tenvinin esreli bir "nûn" harfine açılımıyla yapılır:

﴿ اِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً نِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Nasr, 110/ 3)

﴿ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ نِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Fil, 105/ 5)

﴿ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ نِ اللّٰهُ اَكْبَر ﴾ (Adiyat, 100/ 11)

Tekbirin, sûre sonunda olmasına göre uygulanan yukarıdaki iki vecih dışında; tekbirin gerek sûre sonu, gerek sûre başında oluşuna göre uygulanabilen ortak vecihlerden biri "kat'-ı kül" yapılarak okunmasıdır. Çoğunlukla uygulamadaki kolaylığı da dikkate alınarak tercih edilen bu vecih; gerek sûre sonunda, gerek tekbirde gerekse de besmelede vakıf yaparak okumak şeklinde uygulanmaktadır:

فَحَدِّثْ ۞ اَللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞
اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

IV. TİLÂVET SECDESİ

Secde, sözlükte, "alnı yere koymak" anlamına gelir.[59] Tilâvet secdesi, Kur'ân'da bulunan secde kelimelerini içeren on dört âyetten birini okuduktan[60] veya dinledikten sonra yapılması gereken secdeye denir.[61]

Kur'ân-ı Kerim'de on dört tane secde âyeti vardır:[62]

1. وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ (A'râf, 7/206);
2. وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ (Ra'd, 13/15);
3. وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ (Nahl, 16/49);
4. يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا (İsrâ, 17/109);
5. خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا (Meryem, 19/58);
6. اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ (Hac, 22/18);
7. وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ (Furkan, 25/60);
8. اَلَّا يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ (Neml, 27/25);

---

59 Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa*, s. 423.

60 İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Terc. Ahmed Davudoğlu ve arkadaşları, Şâmil Yayınevi, İstanbul-1983, III, 211.

61 ez-Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Terc. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risâle, 2. Baskı, İstanbul-1992, II, 235.

62 İbn Âbidin, *a.g.e.*, III, 211.

9. إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ (Secde, 32/15);
10. فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَنَابَ (Sad, 38/24);
11. وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذٖي خَلَقَهُنَّ (Fussilet, 41/37);
12. فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا (Necm, 53/62);
13. وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَ (İnşikak, 84/21);
14. كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (Alak, 96/19).

Hanefilere göre tilâvet secdesi, gerek secde âyetini okuyan, gerek dinleyen kimseye vaciptir.[63] Secde yapmak; secde ile ilgili kelimenin, ondan önceki ya da sonraki bir kelimenin okunmasıyla vacip olur.[64] Aynı secde âyetinin, aynı mecliste tekrarlanması, secdenin tekrarlanmasını gerektirmez.[65]

Tilâvet secdesinde; iftitah tekbiri, rükû, teşehhüt ve selâm gibi namazın diğer rükünleri yoktur. Bu sebeple, tilâvet secdesi yapacak kişi, ayakta ve kıbleye yönelik olarak niyet ettikten sonra -ellerini kulaklarına götürmeden- "اَللّٰهُ اَكْبَرْ" diyerek doğrudan secdeye varır ve secdede üç kez "سُبْحَانَ رَبِّىَ الْاَعْلٰى" der. Sonra yine tekbir alarak ayağa kalkar. Gerek secdeye varmak için gerek secdeden kalkmak için alınan bu tekbirlerin ikisi de sünnettir.[66] Ayağa kalktığında ise "سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ اِلَيْكَ الْمَصيرُ" der.

63 Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, II, 212.
64 İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, III, 212.
65 Zuhaylî, *a.g.e.*, II, 246.
66 Zuhaylî, *a.g.e.*, II, 241.

V. VAKIF, İBTİDA VE KURALLARI

A. VAKIF

1. Vakfın Tanımı

Vakıf, sözlükte, "hapsetmek", "alıkoymak",[67] "durmak", "durdurmak"[68] ve "ayakta durmak"[69] demektir. Bu kelime tecvid ıstılahında ise "tilâvet esnasında, herhangi bir kelime üzerinde, nefes alıp dinlendikten sonra tekrar okumaya başlamak niyetiyle sesi kesmek"[70] şeklinde tarif edilmiştir.

Kur'ân ilimlerinden biri olan vakıf ve ibtida, Kur'ân okunurken, mânâ esas alınarak, nerelerde durulup nerelerde geçileceğini bildirir. Nahiv, kıraat, tefsir, lügat, kıssa ve fıkıh âlimi olmayan kimsenin, vakıf yerlerini kendisinin tespit etmesi mümkün değildir. Bu sebeple yazılan veya basılan mushaflara, vakıf yerlerini gösteren birtakım işaretler konulur. Kur'ân okuyan kimse, onlara riâyet etmekle mükelleftir.[71]

---

67 Cürcânî, *Târifât, s*. 253.

68 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 733.

69 İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, 1. Baskı, Beyrut-1410/1990, IX, 359.

70 Dimyâtî, *İthâf*, I, 313; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 153; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 223; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 111.

71 Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul-1989, s. 83.

2. Vakıf İşaretleri

Vakıf ve ibtida konusunda birçok müellif eser vermiş olmakla beraber, uygulamada metodu en çok takip edilen İbnü'l-Enbârî (ö. 328/939), Nehhâs (ö. 338/953), Ebu'l-Alâ (ö. 599/1202), Muhammed Tayfur es-Secâvendî (ö. 560/1165) ve Ebû Yahyâ Zekeriyya el-Ensârî (ö. 926/1520) olmuştur.[72]

Halen elimizde bulunan mushaflardaki vakıf işaretleri, Secâvendî'ye aittir. Secâvendî, vakıfları belirli kurallara göre sınıflandırmış, her kurala ait işaretler koymuştur. Müellifine izafeten bu vakıf işaretlerine "secâvend" denmiştir. Secâvendî'nin bu sistemi, İslam âleminde vakıf ve ibtida konusunda en çok rağbet gören sistemdir.[73]

Secâvendî'ye göre vakfın beş derecesi vardır ki, bunlar da şu beş vakıf işaretiyle gösterilir:[74]

a) Vakf-ı Lâzım:[75] Muhakkak vakıf yapılması gerektiğini gösterir. [76] Durulmadığı takdirde mânâ değişir.[77] İşareti "م: mîm"dir:[78]

﴿ فَلاَ يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴾

b) Vakf-ı Mutlak:[79] Cümle ve söz başlangıcı olduğunu gösterir. İşareti "ط: ta"dır. Bu işaretin bulunduğu yerde vakıf yapılıp,

---

72 Vakıf ve ibtida ile ilgili eserler için bkz. Temel, *Kur'ân Kıraâtında Vakf ve İbtida*, s. 25-37.

73 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 368-369.

74 Suyûtî, *İtkân*, I, 262.

75 Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 61; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 28.

76 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 262; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 69-70.

77 Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 84.

78 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 262; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 69-70.

79 Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Zihni, *a.g.e.*, s. 28.

sonraki bölüme devam edilmesi daha uygundur:[80]

﴿ وَامْرَاَتُهُ ط حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾

c) Vakf-ı Caiz:[81] Hem vakfın, hem vaslın yapılabileceğini gösterir. Ancak vakıf yapmak tercih edilmelidir. İşareti "ج: cîm"dir:[82]

﴿ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ج
وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴾

d) Vakf-ı Mücevvez:[83] Hem vakfın, hem vaslın yapılabileceğini gösterir. Vakıf yapılabilir ancak vasıl daha uygundur. İşareti "ز: zâ"dir:[84]

﴿ قُلْ ف۪يهِمَٓا اِثْمٌ كَب۪يرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ز وَاِثْمُهُمَٓا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ﴾

e) Vakf-ı Murahhas:[85] Sonrası, öncesine muhtaç olmakla beraber,[86] âyetin uzun olması ve nefesin yetmemesi, kesilmesi sebebiyle vakıf yapılmasına ruhsat verilmiş vakıftır.[87] Ancak, sonraki kısım, anlaşılması mümkün olan bir cümle olduğundan,[88] vakıf yapıldığında geriden almaya lüzum yoktur. İşareti "ص: sad"dır:[89]

﴿ فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ص وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

---

80 Suyûtî, *İtkân*, I, 262.
81 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 28.
82 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 263; Aliyyü'l-Kârî, *Mineh*, s. 63; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 70.
83 Zihni, *a.g.e.*, s. 28.
84 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 263; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Zihni, *a.g.e.*, s. 28.
85 Zihni, *a.g.e.*, s. 28; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 177; Kabbânî, *a.g.e.*, s. 71.
86 Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 85.
87 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 263; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 177.
88 Yıldırım, *a.g.e.*, s. 85.
89 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 263; Aliyyü'l-Kârî, *a.g.e.*, s. 63; Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 177.

Mushaflara, Secâvendî'nin sınıflandırmasına göre konulan bu işaretlerden başka, daha sonraları vakfa delâlet eden birkaç harf daha kullanılmış ve tüm bu vakıf işaretleri, Müslümanlar arasında yaygın hale gelmiştir:

"ق": Vaslın evlâ, vakfın caiz olduğunu gösterir.[90] Durulduğunda geriden alınmaz:

﴿ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ ۗ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ ﴾

"قف": Dur demektir. Vakıf evlâ, vasıl caizdir:[91]

﴿ وَاعْفُ عَنَّا ۜ وَاغْفِرْ لَنَا ۜ وَارْحَمْنَا ۜ ﴾

"لا": Durma demektir.[92] Durulması uygun olmayan yerlere konulan "لا"de durmak, mânânın bozulmasına sebep olmaktadır.[93] Bu işaret gerek mânâ, gerek lafız yönünden, kendisinden sonrasıyla alakalı olan yerlere konulur. Herhangi bir sebeple vakıf yapılması halinde ise geriden almak sûretiyle okumaya devam edilmesi gerekir:[94]

﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۙ سُبْحَانَهُ﴾

Âyet sonlarında bulunan "لا" de ise vakıf yapıldığında, geriden almaya lüzum yoktur. Çünkü bu işaret, bulunduğu bu yerde, bir önceki konunun devam ettiğini gösterir.[95]

Fâtiha Sûresi'ndeki "لا" in bulunduğu ﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ

90 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 28.
91 Zihni, *a.g.e.*, s. 28.
92 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 334; Zihni, *a.g.e.*, s. 29; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 70.
93 Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 85.
94 Zihni, *a.g.e.*, s. 29.
95 Zihni, *a.g.e.*, s. 29.

﴿ عَلَيْهِمْ ﴾ âyeti ise, âyet sonu kabul edildiğinden, vakıf yapıldığında geriden alınmaz.[96]

"ۛ ۛ" Bazen, iki grup üç nokta, bir veya birkaç kelime ara ile art arda gelir. Bu vakıf işaretine, "vakf-ı muanaka" ya da "vakf-ı murakabe" denir. Bu art arda gelen noktalardan birinde durulup diğerinde geçilir. İkisinde birden durulmaz veya ikisinde birden geçilmez:[97]

﴿ وَلاَ تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ۛ وَاَحْسِنُوا ۛ ﴾

Bu işaretlerin dışında vakıf için bazı işaretler daha kullanılmaktadır ki, bunlara dair açıklamaları, yer aldığı Mushaf'ın arkasında bulmak mümkündür.[98]

Uygun bir vakıf için, vakıf işaretlerine riayet etmek gerekir. Vakıf işaretlerinin bulunmadığı yerlerde zorunlu olarak durmak gerektiğinde ise; şart ile cezanın, mübteda ile haberin,[99] muzaf ile muzafun ileyhin,[100] sıfat ile mevsufun, matuf ile matufun aleyhin,[101] kavl ile mekulü kavlin,[102] fiil ile failin, fiil ile mefulun,[103] sıla ile mevsulün arasını ayırmadan vakıf yapmaya özen göstermelidir.[104] Sonra da âyete, uygun bir yerden geriden almak suretiyle okumaya devam etmelidir.[105]

---

96 Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 86.

97 İbn Cezerî, *Neşr*, I, 237-238; Suyûtî, *İtkân*, I, 269; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 172; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 70; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 119.

98 Kabbânî, *a.g.e.*, s. 71.

99 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 230; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 264.

100 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 230; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 267.

101 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 231.

102 Suyûtî, *a.g.e.*, I, 273.

103 İbn Cezerî, *a.g.e.*, I, 230.

104 Vakıf yapılması uygun olmayan yerler hakkında geniş bilgi için bkz. Temel, *Kur'ân Kıraâtında Vakf ve İbtida*, s. 92-109.

105 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 28.

3. Vakfın Kuralları

Hareke telaffuz ederek vakıf yapılmaz. Vakıfta genel kural, üzerinde vakıf yapılan kelimenin son harfini sakin okumaktır.

Vakıf, kelimelerin sonunda yapılır. Bir kelimeyi bölecek şekilde kelime ortasında vakıf yapılmaz.[106] Vakıfta aslolan, sözün tamam olması olduğu için, sadece bir kelimenin tam okunması da çoğunlukla vakıf için yeterli olmaz. Bu sebeple vakıf, bazen âyet ortası, bazen de âyet sonunda yapılır. Fakat söz çoğunlukla âyetin sonunda tamam olduğu için çoğunlukla vakıf, âyet sonunda yapılır.

Vakıf yaparken dikkat edilmesi gereken bazı kurallar vardır. Bunları kısaca şu şekilde ele almamız mümkündür:

a) Sükûn Üzere Vakıf Yapılan Yerler

1- Son harfi sakin olan bir kelimede vakıf yapılması halinde, bu kelime olduğu gibi okunur:

﴿ وَاٰتِينِي ﴾ ﴿ فَاتَّقُوا ﴾ ﴿ فَارْغَبْ ﴾

﴿ وَانْحَرْ ﴾ ﴿ وَلَمْ يُولَدْ ﴾

Vasıl halinde iki sakinin bir araya gelmesi sebebiyle kelimenin sonunda hazfedilen med harfleri, vakıf halinde okunurlar:[107]

﴿ وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَي الْمَدِينَةِ ﴾ ⇦ ﴿ وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصٰى ﴾

﴿ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ ﴾ ⇦ ﴿ قُلْ اَطِيعُو ﴾

---

106 Bkz. İbn Cezeri, *Neşr*, I, 224; Dimyâtî, *İthâf*, I, 313; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 153; Ğavsânî, *İlmü't-Tecvîd*, s. 111.

107 Muhammed Mekkî, *a.g.e.*, s. 201-205.

2- Vakıf yapılacak kelimenin sonu üstün, esre veya ötreli ise, bu kelimelerin son harfleri ârızî birer sükûn ile sakin kılınır:[108]

﴿ نَسْتَعِينُ ⇦ نَسْتَعِينْ ﴾ ﴿ رُؤْيَايَ ⇦ رُؤْيَايْ ﴾ ﴿ فَاتَّقُونِ ⇦ فَاتَّقُونْ ﴾

Ayrıca son harfi esreli bir harfte revm, ötreli bir harfte de hem revm, hem de işmam yapılabilir.[109]

3- Vakıf yapılacak kelimenin son harfi şeddeli olduğunda, yine sükûn üzere vakıf yapılır. Son harf harekesiyle okunmaz, ancak şedde / idğâm sebebiyle bu harf, sükûnu ile birlikte biraz tutulur:[110]

﴿ اَلسَّامِرِيُّ ⇦ اَلسَّامِرِىْ ﴾ ﴿ صَوَآفَّ ⇦ صَوَآفْ ﴾ ﴿ فَظَلَّ ⇦ فَظَلْ ﴾

Şeddeli olan son harf; tekrir sıfatına sahip "ra" harfi, kalkale harflerinden biri ya da kendilerinde ğunne sıfatı bulunan "mîm" veya "nûn" harfi olduğunda, bu harfler sahip oldukları sıfatlar sebebiyle diğer harflerden daha belirgin olarak tutulurlar:

﴿ وَ تَبَّ ⇦ وَ تَبّْ ﴾ ﴿ مُسْتَقَرٌّ ⇦ مُسْتَقَرّْ ﴾

﴿ فِي الْيَمِّ ⇦ فِي الْيَمّْ ﴾ ﴿ مِنْهُنَّ ⇦ مِنْهُنّْ ﴾

4- Esreli ve ötreli tenvinler, vakıf halinde cezimli olarak okunur:[111]

﴿ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ⇦ كِتَابْ مَرْقُومْ ﴾

﴿ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ⇦ وَ مِزَاجُهْ مِنْ تَسْنِيمْ ﴾

---

108 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 33-34.

109 Bkz. bu çalışma s. 80-81.

110 Bkz. İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 512; Zihni, *a.g.e.*, s. 35.

111 Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 192; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 228; Zihni, *a.g.e.*, s. 34.

5- Tâ-i merbuta (yuvarlak tâ: ة) tenvinli ise, vakıf halinde tenvin düşüp sükûnlu okunacağı gibi,[112] "ة: tâ" de "ه: hê" ye dönüşür: [113]

﴿ لُمَزَةٍ ⇦ لُمَزَهْ ﴾ ﴿ رَابِيَةً ⇦ رَابِيَهْ ﴾ ﴿ وَاحِدَةٌ ⇦ وَاحِدَهْ ﴾

6- Vakıf yapılan kelimenin son harfi, "ma kabli ötreli bir vâv" veya "ma kabli esreli bir yâ" harfi olduğunda bu harfler med harfi olurlar ve birer elif uzatılarak okunurlar:[114]

﴿ فَنَسِيَ ⇦ فَنَسِي ﴾ ﴿ وَمَنْ مَعِيَ ⇦ وَمَنْ مَعِي ﴾

﴿هُوَ ⇦ هُو ﴾ ﴿هِيَ ⇦ هِي ﴾ ﴿ لَنْ نَدْعُوَ ⇦ لَنْ نَدْعُو ﴾

7- Müfred müzekker gaib zamiri olan "هُ: hû" üzerinde vakıf yapıldığında, sükûn üzere vakıf yapılır:

﴿ وَحْدَهُ ⇦ وَحْدَهْ ﴾ ﴿ مَالَهُ ⇦ مَالَهْ ﴾ ﴿ مِنْ دُونِهِ ⇦ مِنْ دُونِهْ ﴾

8- İki sakin harfin bir arada bulunması sebebiyle hareke verilen harf, üzerinde vakıf yapıldığında yine sükûn üzere vakıf yapılır:[115]

﴿ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ ⇦ وَاٰتَوْا ﴾

﴿ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ ⇦ مِنْهُمْ ﴾ ﴿ اِشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ ⇦ اِشْتَرَوْا ﴾

---

112 Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 34.

113 Ebu'l-Beka, Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî, *el-Külliyât (Mu'cem fî Mustalahât ve'l-Furûk el-Lüğaviyye)*, Matbaa-i Âmire, İstanbul-1287/1870, s. 183; Zihni, *a.g.e.*, s. 34. Ancak müenneslik "tê" si olduğu halde Kur'ân-ı Kerim'de "رَحْمَتْ", "نِعْمَتْ" şeklinde açık "tê" ile yazılan bazı kelimeler, Asım kıraatinde Mushaf'ın hattı dikkate alınarak yazıldıkları şekilleriyle açık "tê" ile okunurlar (İbn Cezerî, *Neşr*, II, 129).

114 Zihni, *a.g.e.*, s. 35.

115 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 531.

b) Elif Üzere Vakıf Yapılan Yerler

1- Sonu elif ile biten bir kelimede vakıf yapılması halinde kelime olduğu şekliyle okunur:

﴿ وَاعْفُ عَنَّا ﴾ ﴿وَاغْفِرْ لَنَا ﴾ ﴿ وَارْحَمْنَا ﴾

2- Vakıf halinde, üstünlü tenvin elife dönüştürülür ve meddi tabiî üzere vakıf yapılır:[116]

﴿ وِفَاقًا ⇦ وِفَاقَا ﴾ ﴿ سَوَاءً ⇦ سَوَاءَا ﴾ ﴿ مِهَادًا ⇦ مِهَادَا﴾

Aslında sakin birer "nûn" olan وَلَيَكُونًا (Yusuf, 12/32) ve لَنَسْفَعًا (Alak, 96/15) kelimelerindeki tenvinler de Mushaf hattında tenvin ile yazıldığından elif üzere vakfedilirler.[117]

3- Birinci tekil şahıs zamiri olan, "اَنَا" vasıl halinde çekilmeden "اَنَ : ene", vakıf halinde ise çekilerek "اَنَا: enâ" şeklinde okunur.[118]

Âsım kıraatine göre لٰكِنَّا هُوَ اللّٰهُ رَبِّي وَلا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا (Kehf, 18/36) âyetindeki "لٰكِنَّا"; vasıl halinde çekilmeksizin " لٰكِنَّ: lâkinne", vakıf halinde ise çekilerek "لٰكِنّاَ: lâkinnâ" şeklinde okunur.[119]

Ayrıca, الظُّنُونَا (Ahzab, 33/10), الرَّسُولاَ (Ahzab, 33/66), السَّبِيلاَ (Ahzab, 33/67), قَوَارِيرَا (İnsan, 76/4), سَلاسِلَا (İnsan, 76/15) kelimeleri de vakıf halinde elifleri isbat edilerek, med ile vasıl halinde elifleri iskat edilerek kasır ile okunurlar. Ancak سَلاسِلَا kelimesinde سَلَاسِلْ şeklinde de vakıf yapılabilmektedir.[120]

---

116 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 505; Ebû Şâme, *İbrâz*, II, 192; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 228; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 34.

117 Zihni, *a.g.e.*, s. 34-35.

118 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 334; Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 150; Zihni, *a.g.e.*, s. 34.

119 Ebû Şâme, *a.g.e.*, III, 334-335; Dimyâtî, *İthâf*, II, 215; Zihni, *a.g.e.*, s. 34. Bu elifler Kisâî kıraatinde de Âsım kıraatinde okunduğu şekliyle okunurlar (Bkz. Kirmânî, Kıraeti'l-Kisâî, s. 76, 99, 128).

120 Ebû Şâme, *a.g.e.*, IV, 91, 235; İbn Cezerî, *Neşr*, II, 394; Zihni, *a.g.e.*, s. 33.

B. İBTİDA

1. İbtidanın Tanımı

İbtida, sözlükte, "bir şeye ilk defa başlama" demektir.[121] Istılahta ise "kıraate ilk defa başlamak veya vakıf yaptıktan sonra kıraate devam etmek için tekrar başlamak" demektir.[122]

2. İbtidanın Kuralları

İbtida, anlam gözetilerek ve hareke ile yapılır. Âyet sonu olmayan ya da vakıf işareti bulunmayan bir yerde okuyuşuna ara vermek zorunda kalan okuyucunun uygun ibtida için bilmesi gereken bazı kurallar vardır.

İbtida da anlam dikkate alınacağından, uygun bir başlangıç yapabilmek için öncelikle fiiller, atıf edatları (ثُمَّ، فَ، و vb.), tahkik edatları (أَنَّ، إِنَّ) ya da teşbih (كَ) edatı gibi anlam başlangıcı olabilecek kelimeler tercih edilmelidir.

Kendisiyle okumaya başlanacak olan kelimenin ilk harfi, "hemze-i vasıl" olduğunda ise şu hususlara dikkat edilmelidir:

a) Başında marifelik takısı (اَلْ) bulunan bir isimden ibtida yapılacak ise bu hemze-i vasıl, üstün ile harekelenir:

﴿ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ﴾

﴿ ------------------- اَلْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ﴾

b) İbtida yedi isimden (اِبْنٌ اِبْنَتٌ اِمْرُؤٌ اِثْنَيْنِ اِمْرَأَةٌ اِسْمٌ اِثْنَتَيْنِ) biri ile yapılacaksa, bu kelimelerin hemzeleri, esre ile harekelenir:

﴿ اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ ﴾

---

[121] Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 43.
[122] Sakar, *Tecvid ve Ulûmu'l-Kur'ân*, s. 149.

﴿ -------------------- اِثْنَا عَشَرَ شَهْرًا في كِتَابِ اللّٰهِ ﴾

c) Fiillerdeki hemze-i vasılları kısaca şu şekilde ele alabiliriz:

1- Üç harfli fiillerin emr-i hâzırlarının başındaki hemzeler, hemze-i vasıldır. Bu fiillerin muzarileri -يفعل da "ayn" harfi- esre ya da üstün ise hemze esre ile ötre ise hemze ötre ile harekelenir. Bu tür fiillere aşağıdaki emr-i hazırları örnek gösterebiliriz:[123]

﴿ اِرْحَمْ ﴾ ﴿ اِرْكَبْ ﴾ ﴿ اِذْهَبْ ﴾ ﴿ اِقْرَأْ ﴾ ﴿ اِرْجِعْ ﴾

﴿ اُدْخُلْ ﴾ ﴿ اُنْظُرْ ﴾ ﴿ اُدْعُ ﴾ ﴿ اُذْكُرْ ﴾ ﴿ اُتْلُ ﴾

2- Üç harfli ve dört harfli fiillere harf ilave edilerek yapılan -if'âl babı hariç- kalıpların; "mazi", "masdar" ve "emr-i hazır"larının başındaki hemzeler de hemze-i vasıldır. Bu hemzeler esre ile harekelenir:

﴿ اِنْقَلَبَ ﴾ ﴿ اِسْتَخْرَجَ ﴾ ﴿ اِبْيَضَّتْ ﴾ ﴿ اِسْتَكْبَرَ ﴾ ﴿ اِسْتَيْئَسُوا ﴾

Sonuç olarak âyet sonlarına ve durak işaretlerine riayet ederek okuyan kişi, ibtidaya uygun okuma yapmış olur.

123 Muhammed Mekkî, *Nihâye*, s. 181-182; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 302-314.

VI. VASIL VE KURALLARI

A. VASLIN TANIMI

Vasıl, sözlükte, "ulaştırmak" ve "bir şeyin diğer bir şeye bitişmesi" mânâlarına gelir.[124] Istılahta ise, "Tilâvet esnasında, bir kelimeyi, sesi ve nefesi kesmeden kendisinden sonra gelen kelimeye bağlayarak okuma"ya denir.[125]

Bir kelimeyi diğerine bağlayarak kelime aralarında geçiş yapmak vasıl olduğu gibi, âyet sonlarında vakıf yapmayıp müteakip âyeti okumaya devam etmek de bir vasıl halidir. Bir sûrenin sonunda durmayıp, diğer sûreye geçiş de aynıdır.

B. VASLIN KURALLARI

Tilâvet esnasında bir kelimeyi, kendisinden sonra gelen kelimeye bağlamakla ilgili bazı kurallar vardır:

1. Vasıl yapılacak iki kelimeden birisinin veya her ikisinin harekeli olması halinde, bu harfler harekeleri ile aynen okunurlar:

﴿ هُوَ التَّوَّابُ ﴾ ﴿ لَقَدْ جَٓاءَكَ الْحَقُّ ﴾

﴿ اَلسَّمَٓاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ ﴾ ﴿ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعي ﴾

124 Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, s. 725.

125 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 401.

2. Vasıl yapılacak iki kelimenin de sakin olması halinde, sakin olan birinci harfin ya okuyuştan düşürülmesi ya da harekelenmesi gerekir:[126]

a) Vasıl yapılacak ilk kelimenin sakin olan son harfi, med harfi ise uzatılmaz:[127]

﴿ نُحْيِ الْمَوْتٰى ﴾ ﴿ لَهُ الْحُكْمُ ﴾ ﴿ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ﴾

﴿ قُلْنَا اهْبِطُوا ﴾ ﴿ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ ﴾

Ancak Kur'ân'ın bazı yerlerindeki mütekellim zamiri olan ya harfleri, bu kuralın dışında tutularak üstün ile harekelenir:[128]

﴿ عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾

﴿ رَبِّيَ الَّذِي ﴾ ﴿ وَلِيَ دِينِ ﴾ ﴿ نِعْمَتِيَ الَّتِي ﴾

b) Vasıl yapılacak sakin harf, -med harfi değilse- genel kural gereğince, esre hareke verilerek okunur:[129]

﴿ قُمِ اللَّيْلَ ﴾ ﴿ وَاَنِ اعْبُدُونِي ﴾

﴿ فَاعْبُدِ اللّٰهَ ﴾ ﴿ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ﴾ ﴿ مَنِ اتَّبَعَ ﴾

Tenvinler de sakin nûn hükmünde olduğu için vasıl halinde esre ile harekelenir:[130]

﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اللّٰهُ الصَّمَدُ ⇦ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدُ نِ اللّٰهُ الصَّمَدُ ﴾

﴿ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا ⇦ وَرَهْبَانِيَّةَ نِ ابْتَدَعُوهَا ﴾

---

[126] Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 29.

[127] Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 198; Zihni, *a.g.e.*, s. 29.

[128] Zihni, *a.g.e.*, s. 29.

[129] Zihni, *a.g.e.*, s. 29.

[130] Zihni, *a.g.e.*, s. 32.

﴿وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةِ الَّذِي ⇦ وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةِنِ الَّذِي﴾

Bu kuralın birkaç istisnası olarak, sakin olan cemi mîmleri[131] ve makabli üstün cemi vavlarının, ötre ile[132] "min" harfi cerinin de üstün ile harekelenerek geçiş yapıldığını belirtmek uygun olacaktır:[133]

﴿ رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ﴾ ﴿ اَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ ﴾

﴿ اٰتَوُوا الزَّكٰوةَ ﴾ ﴿ لاَ تَخْشَوُوا النَّاسَ ﴾

﴿وَمِنَ النَّاسِ ﴾ ﴿ مِنَ الْاَجْدَاثِ ﴾

---

131 Bkz. Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd*, s. 31; Muhaysin, *Mühezzeb*, I, 36.

132 Bkz. Mekkî, *Keşf*, I, 275; Zihni, *a.g.e.*, s. 31.

133 Zihni, *a.g.e.*, s. 30-31. Ayrıca bu konu hakkında bkz. Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 75-76; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 401-403; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, s. 129-131; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 105-106.

VII. TEMSİLÎ TİLÂVET

Kur'ân, okumaya yönelik bir emir[134] ile nazil olan ve bu okumanın tertil[135] niteliği taşımasını vurgulayan ilâhî bir kitaptır. Tertil ile okumanın en belirgin özelliği de tefekkür hedefleyen bir okuma tarzı olmasıdır.[136] Dolayısıyla Kur'ân okuma, anlam eksenli olmalı, düşünmeye, anlamaya ve uygulamaya yönlendirici bir tarzda yapılmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı güzel bir sesle okuması[137] ve sesini çevresindekilerin duyacağı bir tonda,[138] bazen yükseltip bazen alçaltarak, hüzünlü ve duygulu[139] bir tarzda kullanması; düşünmeye sevk

---

[134] Bkz. Alak, 96/1.

[135] Bkz. Furkân, 25/32;Müzzemmil, 73/4.

[136] Bkz. Suyûtî, *İtkân*, I, 313-314.

[137] Bkz. el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul-1979, "Ezan", 727, "Tevhid", 6991; Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmu's-Sahîh*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut-1972, "Salat", 706-708; et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Seyre (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh* (Sünen), Thk. Muhammed Şâkir, Kahire-ts., "Salat", 285; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "İftitah", 990-991; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), Sünenü Ebî Dâvud, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut-ts., "Salat", 1032; İbn Mâce, *Sünen*, "İkâmeti's-Salati ve's-Sünneti fîhâ", 826; Mâlik, İbn Enes (ö. 179/792), *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992, "en-Nidâ li's-Silati",161.

[138] Bkz. Ebû Dâvud, *Sünen*, "Ref'i's-Savt bi'l-Kıraeti", 1327, 1333.

[139] Bkz. İbn Mâce, *Sünen*, "Hüsnü's-Savt bi'l-Kur'ân", 1337.

eden bir okuyuşun prensiplerini içerir niteliktedir. Dolayısıyla okumanın sesli yapıldığı yerlerde, ses hep aynı perdenin kullanımıyla monoton bir yapı sunmamalı, manayı dikkate alan, yukarı ve aşağı hareketli bir seyir izleyen tarzda olmalıdır. Kur'ân tilâvetinde ses tonu "temsil" prensiplerine göre belirlenir. Kur'ân okurken ses tonunun dikkate alındığı temsili şu şekilde ele almamız mümkündür:

A. TEMSİLİN TANIMI VE ÖNEMİ

Temsil sözlükte, "birinin verdiği yetkiye dayanarak onun adına hareket etme", "bir şeyi canlandırma", "tasvir etmek", "eziyet etmek", "özümleme" ve "benzetme" gibi anlamlar taşımaktadır.[140] Tilâvet kelimesi ise sözlük anlamıyla "terk etmek", "tâbi olmak" ve "okumak"[141], ıstılahî anlamıyla "Kur'ân okumak"[142] demektir. İki sözcüğün oluşturduğu "temsilî tilâvet" kavramı ise "Kur'ân kıraatinde, mana edatlarını rollerine, kelimeleri manalarına, âyetleri mefhumlarına uygun bir ses tonu ile okumaya" denir.[143]

Kur'ân okumada, harflerin kendilerine özgü yapılarına ve niteliklerine uygun telaffuz edilmeleri, tecvid kurallarının uygulanması ve makam önemli hususlardandır. Ancak Kur'ân tilâvetinin önemli dinamiklerinden biri de hiç şüphesiz, ilâhî hitabı icazına uygun bir ses tonu ile okuyabilme yani tilâvette, manayı aksettiren ses tonu kullanmaktır. Bu husus, ilâhî hitabı anlayacak anlam bilgisine, gerektiği yerde sese uygun perdeyi verebilecek ve okuyuşu sanatsal boyuta taşıyacak icra kabiliyetine bağlı önemli bir dinamiktir.

140 Râzî, *Muhtâru's-Sıhah*, s. 165; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XI, 614-615; Mehmet Kanar, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul-2005, s. 718.

141 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XIV, 102.

142 Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, VIII, 134.

143 Sağman, *Tecvid*, s. 36.

Temsilde ana prensip, hissederek okumak ve hissettirmektir. Kur'ân, okuyucunun hissederek okuması ve bunu yansıtan bir tarz/temsil kullanması halinde gönüllere etki eder. Dinleyeni huzur verici iklimine çeker.

B. TEMSİLÎ TİLÂVET PRENSİPLERİ

Kur'ân tilâvetinde son derece önemli bir yeri olan temsil konusunu birkaç ana başlık halinde ele almamız mümkündür:

1. Ses Tonunu Alçaltmak (Hafd-ı Savt)

Temsilî okuma prensiplerinin ilki "ses tonunu alçaltmak / hafd-ı savt"tır. Kur'ân kıraatinde mananın gerektirdiği yerlerde ses tonunu ve perdesini indirmek ve mahzun bir tavır ile okuyuşu seslendirmek gerekir. Aksi takdirde, uygun olmayan yerlerde gereksiz yere sesi yükseltmek mesajdan çok şey götürebilir.

Ses tonunun ve perdesinin indirilmesi gereken yerler:

a) Zem İfade Eden ya da Batıl Sözleri Yansıtan Âyetler[144]

Kur'ân-ı Kerim'de inkârcıların asılsız iddialarını, Allah'a, peygamberlere ve inananlara yönelik aşağılayıcı, kınayıcı ve karalayıcı sözlerini ifade eden âyetlerin alçak ve hafif bir ses tonu ile okunması gerekir.

Meselâ müşriklerin, Hz. Peygamber'i, normal insanların söylemeyecekleri tuhaf sözler söyleyen, büyü yüzünden aklî dengesi bozulmuş bir adam olarak nitelendirdikleri[145] ve mü'minlere

---

[144] Bkz. Salih, *Mebâhis*, s. 339-340.

[145] Bkz. el-Beğavî, *Mesûd el-Ferrâ* (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzîl* (Tefsîrü'l-Beğavî), Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1375/1955 (Hazin tefsiriyle birlikte), V, 94; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Beyrut-ts., III, 83; el-Hâzin, Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdâdî (ö. 725/1325), *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl* (Tefsîrü'l-Hâzin), Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâdihi,

"اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلاَّ رَجُلاً مَسْحُورًا / *Siz, büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz.*"[146] dedikleri bu ve benzeri âyetlerin, alçak ve hafif bir ses tonu ile okunması gerekmektedir. Çünkü müşrikler, Hz. Peygamber'e yönelik böyle küstahça sözleriyle O'na hakaret etmek ve O'nu küçük düşürmek amacındadırlar.[147]

İnkârcılardan hikâye edilen bu tür âyetlerde hafif bir ses tonu kullanmak, adeta onların inkâr ve iftiralarının şiddetini ses tonuyla azaltma, sözlerini etkisiz, cılız bir çaba olarak nitelendirme anlamına gelir.[148]

b) Dua, Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetler

Gerek peygamberlerin gerek sair inananların Yüce Allah'a dua, yakarış ve pişmanlıklarını dile getirdikleri âyetlerin, ses perdesinin indirimiyle okunması gerekir.[149] Nitekim bu, Yüce Dergâh'a el açmanın da adabıdır.

Dua âyetlerine bir örnek olması açısından Bakara Sûresi'nin son âyetleri dikkat çekicidir: "رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَسِينَآ اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ /*Rabbimiz, unuttuklarımızdan ya da yanıldıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de*

Mısır-1375/1955, V, 94; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ânil-Azîm*, Dâru'l-Marife, Beyrut-1413/1993, X, 287; es-Suyûtî, Celâlüddin ve Mahallî Celâlüddin, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul-ts., II, 60; Furkân, 25/8.

146 Furkân, 25/8.

147 İbn Kesir, *a.g.e.*, X, 287.

148 Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/13, 258; Âl-i İmrân, 3/181; A'râf, 7/109; Yûnus, 10/2; İsrâ, 17/90-93; Tâhâ, 20/63; Şuara, 26/34; Secde, 32/10; Sâd, 38/4; Nâziat, 79/24; Fecr, 89/16.

149 Genel olarak hafif bir sesle okunması gereken dua âyetleri bazen heybet ve korku uyandırmak için yüksek sesle okunabilir. Hz. Nûh'un, kavminin helâkini içeren sözleri vb. (Salih, *a.g.e.*, s. 339)

ağır yük yükleme. Rabbimiz, kendisine güç yetiremeyeceğimiz şeylerle bizi yükümlü tutma. Affet bizi, bağışla kusurlarımızı, merhamet buyur bize. Sen bizim Mevla'mızsın. Kâfirler topluluğuna karşı yardım et bize."[150]

Dua, güçsüzlüğünün bilincinde olan kulun, Yüce Allah'ın affına ve hoşgörüsüne sığınma isteğidir. Bu tür âyetler, ümit, sevgi ve heyecan atmosferi içerisinde bulunan kalplerin ürpertisini ve ruhların süzülüşünü tasvir eden; mahzun ve tatlı bir nağme şeklinde hafif bir ses perdesi ile sunulmalıdır. Bu tatlı ses perdesi; duaya yakıcı bir yumuşaklık, istek, yöneliş ve yakarış atmosferine uygun nitelik katar.[151]

c) İnkârcıların Pişmanlıklarını Dile Getirdikleri Âyetler

Meselâ, vaktiyle sürekli yaşayacaklarına, hiç ölmeyeceklerine dair yemin eden inkârcıların[152] kaçınılmaz akıbet gördüklerinde " رَبَّنَآ اَخِّرْنَآ اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ/*Ey Rabbimiz, bizimle hesaplaşmayı yakın bir sürenin sonuna ertele de senin çağrına olumlu cevap verip, peygamberlere uyalım*"[153] demeleri alçak bir ses tonu ile okunursa daha isabetli olur.[154]

d) İnananların ya da Meleklerin Bazı Sorularının ve İsteklerinin İfade Edildiği Âyetler

Bu tür âyetlerin de ses tonunun düşürülerek okunması gerekir. Aksi ses tonunun kullanılması, ilâhî hükümlerle ilgili olarak

---

150 Bakara, 2/286. Diğer bazı âyetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/7,8, 16, 147, 191-193; Nisâ, 4/75, 77; Mâide, 5/83; A'râf, 7/23, 89, 126; İbrahim, 14/36-41.

151 Kutub, Seyyid (ö. 1387/1966), *fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, Beyrut-1400/1980, I, 345-346.

152 Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 52; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 52; Suyûtî, *Celâleyn*, I, 210.

153 İbrahim, 14/44.

154 Diğer bazı âyetler için bkz. Secde, 32/12; Mü'min, 40/11; Haşr, 59/16; Nebe', 78/40.

şüphe, tereddüt ya da eleştiri vurgusu sayılabilir. Bu konuyla ilgili olarak birkaç örneğin ele alınması konuyu daha anlaşılır kılacaktır:

1- İbrahim peygamberin, ölülerin tekrar diriltilmelerine dair bir arzusunun tasvir edildiği "وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهيمُ رَبِّ اَرِني كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتٰى / *Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.*" [155] âyeti hafif ses tonu ile okunmalıdır. Bu âyette söz konusu olan istek, iman için bir belge isteği ya da güçlendirici arayışı değildir. Bu arzunun, imanın varlığı, sarsılmazlığı, eksiksizliği ve kararlılığı ile de ilgisi yoktur. Bu arzu ilâhî sırrın mahiyetine, oluş ve gerçekleşme anında tanık olmaya ilişkin bir ruhi özlemdir. Allah'ın yaratma sanatının içyüzünü yakından görmeye yönelik bu arzu içli, yumuşak huylu, hoşnut,[156] tevhid dinine tâbi,[157] şükreden,[158] ibadete düşkün ve Allah'ın dostu[159] Hz. İbrahim'den gelen, dolayısıyla da tüm bu özellikleri aksettiren zarif ve hafif bir ses tonu ile okunması halinde daha uygun olur.

2- Meleklerin yeryüzünde insan türünün yaratılması konusundaki yaklaşımlarının sergilendiği "اَتَجْعَلُ فيهَا مَنْ يُفْسِدُ فيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ / *Â! oradaki nizamı bozacak ve yeryüzünü kan bulayacak bir mahlûk mu yaratacaksın?*"[160] âyeti de hafif ses tonu ile okunmalıdır.

Bu tür âyetleri alçak ve hafif ses tonu ile okuma; Yüce Yaratıcı'ya karşı kulluğun gereği, saygı ve hürmetin yansıması olarak gâyet şık durmaktadır. Aksi tarz, tavır ve kontrolsüz ses tonu, bu tür ifadeleri "sorgulama" boyutuna iter.

---

155 Bakara, 2/ 260.
156 Bkz. Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.
157 Bkz. Nisâ, 4/125; Nahl, 16/120.
158 Bkz. Nahl, 16/121.
159 Bkz. Nisâ, 4/125.
160 Bakara, 2/ 30. Diğer bazı âyetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/40, 47, 48.

e) Hz. Peygamber'e Uyarı Niteliği Taşıyan Âyetler

Kur'ân-ı Kerim, bazen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bazı davranışlarıyla ilgili olarak uyarı üslûbu kullanır. Bu tür âyetlerin alçak ve hafif bir ses tonu ile okunması gerekir. Nitekim uyarı niteliği taşıyan bir âyete bakıldığında, gerek seçilen kelimelerin, gerek dizilimin ses tonuna dikkat edilmesini hissettiren bir üslup içerdiği görülür.[161]

1- Meselâ Tebük savaşına katılanları methetmek, katılmayanları yermek için nazil olduğu ifade edilen[162], "عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ / *Hay Allah seni affedesice! Niçin sence doğru söyleyenler iyice belli oluncaya ve yalancılar da meydana çıkıncaya kadar beklemeyip izin isteyen o münafıklara izin verdin?*" [163] âyetinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu anlatımda, lütufkârane bir sitem[164] ile önce, "Hay Allah seni affedesice!" denilerek "af" kelimesi zikredilmiş, sonra, "Niçin onlara izin verdin?" şeklinde yumuşak bir uyarı yapılmak suretiyle latif bir dizilim gözetilmiştir.[165]

2- En belirgin uyarı olarak kabul edilebilecek uyarılardan biri de Abese Sûresi'nde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in, Kureyş'in ileri gelenlerinden bir topululuğu İslam'a çağırmaktayken, fakir ve gözleri görmeyen İbn Ümm-i Mektum'un, "Ey Allah'ın elçisi, Allah'ın sana öğrettiklerinden, bana da oku, bana da öğret."

---

161 Bkz. Alican Dağdeviren, *İlâhî Mesajın Sunumu Açısından Kur'ân'da Sorular ve Cevaplar*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul-2006, s. 22.

162 Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 102-103; er-Râzî, Fahruddîn, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer (ö. 606/1209), *Mefâtîhu'l-Ğayb* (et-Tefsîrü'l-Kebîr), Mısır-ts., XVI, 75; Hâzin, Lübâbü't-Te'vîl, III, 102.

163 Tevbe, 9/43.

164 el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire-1387/1967, VIII, 154-155.

165 en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Kahraman Yayınları, İstanbul-1984, II, 128.

diyerek çıka gelmesi... Hz. Peygamber'in de yüzünü ekşitmesi ve onunla ilgilenmemesi…[166]

İlâhî uyarıya yol açan yaklaşımı tasvir eden şu âyetlerin alçak ve hafif bir ses tonu ile okunması uygun olur:

"عَبَسَ وَتَوَلّٰى * اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى * وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰى * اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى * اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى * فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰى * وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى * وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى * وَهُوَ يَخْشٰى * فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى * كَلَّا اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ / *Surat astı ve yüz çevirdi. Kendisine o âmâ geldi diye. Nerden biliyorsun; belki o, temizlenip-arınacak? Ya da öğüt alacak; böylelikle bu öğüt kendisine yarar sağlayacak. Fakat kendini müstağni gören ise, işte sen, onda yankı uyandırmaya çalışıyorsun. Oysa onun temizlenip-arınmasından sana ne? Ama koşarak sana gelen ise, 'içi titreyerek korkar' bir durumdadır. Sen ona aldırış etmeden oyalanıyorsun. Hayır; çünkü o (Kur'ân), bir öğüttür.*"[167]

Yukarıdaki âyetlerin arasında yer alan "*Ne bileceksin belki o arınacak. Yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek.*" [168] âyeti, okumanın alçak ve hafif bir ses ton ile yapılmasına işaret eden yumuşak bir ifadedir.[169]

2. Ses Tonunu Yükseltmek (Ref-i Savt)

Temsilî okuma prensiplerinin bir diğeri "ses tonunu yükseltmek / ref-i savt"tır. Kur'ân kıraatinde mânanın gerektirdiği yerlerde ses tonunu ve perdesini yükseltmek ve canlı bir tavır ile okuyuşu seslendirmek gerekir. Nitekim yüksek ses, fikirleri vurgulamak için etkili bir tarzdır.

---

[166] Bkz. Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 208-209; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 217; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, VII, 208-209; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, XIV, 246-247; Suyûtî, *Celâleyn*, II, 252.

[167] Abese, 80/1-11.

[168] Abese, 80/3.

[169] Seyyid Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, VI, 3825. Diğer bazı âyetler için bkz. Tevbe, 9/43; Yûnus, 10/105-106; Tahrim, 66/1; Hâkka, 69/44-46; Duhâ, 93/6-8.

Yüksek ses tonu ile okunması gereken yerler:

a) İlâhî Emir ve Yasakların İfade Edildiği Âyetler

Yüce Allah'ın insanlığa yönelik emir ve yasaklarının konu edildiği âyetlerin yüksek ses tonu ile okunması gerekir. Buna bir emir, bir de yasak içeren âyetlerden misal vermek istiyoruz:

1- Emirle ilgili olarak Mutaffifîn Sûresi'nden bir âyeti ele almamız uygun olacaktır. Bu sûrede, cennetin nitelikleri anlatıldıktan ve onun arzulanmaya değer yönlerine dikkat çekildikten[170] sonra gelen "وَفِي ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ / *O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar.*"[171] âyeti yüksek ses tonuyla okunmalıdır. Bu emir, gerçekten özendirmede son derece etkili ve kesin anlamı olan bir vurgudur. "İsteyenler, arzu edenler bunu arzulasınlar" çünkü "uğrunda yarışılmaya değecek olan kazanç budur" denilmektedir. [172] Âyeti yüksek ses tonuyla okuma; çalışıp didinme, mücadele etme ve yarışmaya değer olan ilâhî mükâfatın altını çizer bir nitelik taşımaktadır.[173]

2- Yüce Allah'ın yasaklarının ifade edildiği, dolayısıyla da yüksek ses tonuyla okunması gereken âyetlere örnek ise: "وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ / *Bilmediğin şeyin ardına düşme.*" şeklindeki âyettir.[174]

Bir haber, olay ya da hareket hakkında kesin bir hüküm vermeden önce ciddi bir araştırma yapılması Kur'ân'ın temel öğretilerindendir. Kalbin ve aklın bu metotla hareket etme-

---

170 Bkz. Mutaffifîn, 83/22-25.

171 Mutaffifîn, 83/26.

172 Kurtubî, *Câmi'*, XIX, 266; Seyyid Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, VI, 3859.

173 Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/43, 110, 123, 136; Âl-i İmrân, 3/131-133; Nisâ, 4/59; Mâide, 5/92; Enfâl, 8/46; Yûnus, 10/87; İsrâ, 17/35; Nûr, 24/56, 58; Rûm, 30/31; Muhammed, 47/33; Mücâdele, 58/13; Teğâbun, 64/12, 16; Müzzemmil, 73/20.

174 İsrâ, 17/36.

si durumunda; inanç dünyasında kuruntu ve saçmalıklara, hüküm, yargı ve sosyal ilişkiler dünyasında zan ve şüphelere, araştırma ve bilim dünyasında yüzeysel hükümler ve kuruntulara dayalı teorilere meydan verilmez. [175] İşte bu tür âyetler, belirgin bir perdeye sahip yüksek ses tonuyla, dikkat çekici bir tarzda okunmak suretiyle ilâhî yasaklama ve uyarı anlamını pekiştirir.

b) Hak ve Hakikate Vurgu Yapan Âyetler

Dini, ilmi ve sosyal gerçeklerin ifade edildiği âyetler yüksek bir ses tonu ile okunur:

1- Meselâ Kur'ân'ın doğruluğundan şüphe edilmemesi, kuşku duyulmaması gereken ilâhî bir kitap olduğunun vurgulandığı "ذٰلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فيهِ / *İşte Kitap! Şüphe yoktur onda.*" [176] âyeti yüksek ses tonu ile okunur. Bu ses tonu Kur'ân'ın doğruluğunun ve gerçekliğinin ilanı niteliği taşır.[177]

2- İhlâs Sûresi de bütünüyle yüksek ses tonuyla okunması gereken bir sûredir: "قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ * اَللّٰهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ / *De ki: O Allah Birdir. Allah Samed'dir. O doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır.*"[178] Tevhid inancını[179] ortaya koyan bu sûre gerek içerdiği mesaj itibariyle, gerek "söyle / deki" şeklindeki ilana yönelik emir niteliği taşıyan başlangıcıyla, gerek âyet sonlarında yer alan ve

---

[175] Seyyid Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, IV, 2227.

[176] Bakara, 2/2.

[177] Bkz. Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 114; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânil-Azîm*, I, 259-260; Suyûtî, *Celâleyn*, I, 2. Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/119; Yûsuf, 12/40; İsrâ, 17/53-55, 82-83, 97; Secde, 32/2; Ahzâb, 33/45; Fâtır, 35/24; Şûrâ, 42/28-33; Fetih, 48/8.

[178] İhlâs, 112/1-4.

[179] Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 320-321; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 298-299; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, VII, 320-321.

yapısında belirgin okuma özelliği bulunan harf (dâl harfi)[180] yapısıyla yüksek ses tonuna okuyucuyu sevk etmektedir.

c) Müjde, Mükâfat ve Rahmet İçeren Âyetler

Sevindirici haberler içeren âyetlerin, yapılan iyiliklere karşı sunulacak ilâhî lütuf, armağan ve mükâfatları haber veren, bağışlama, yarlıgama ve merhamet niteliği taşıyan âyetlerin yüksek ses tonuyla okunması uygundur. Bunlara da iki örnek vermek istiyoruz:

1- Yüksek ses tonuyla okumaya uygun yapısıyla dikkatleri çeken Kadir Sûresi, özellikle "لَيْلَةُ الْقَدرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ فيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ * سَلاَمٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ* / *Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için iner. O gece, tanyerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.*"[181] âyetleri yüksek ses perdesi ile okunmalıdır. İnsanın içine işleyen, parlak, sevecen ve müjdeler dolu ışık seli yayan bu âyetler, bu gecenin kapsadığı büyük anlamları canlandırması açısından canlı ve yüksek ses tonu ile okunmalıdır.

2- Yûnus Sûresi'ndeki, kendilerini Allah'a bağlayan imanları nedeniyle, iyi işlere yöneltilen ve doğru yolu görmeleri sağlanan mesut insanların eriştiği yüce mertebe de yüksek ses tonu ile ifade edilmesi gereken âyetlerdendir. Ahiret hayatının varlığını kabul eden, yüce huzura çıkarılmalarını bekleyen, insanlığın olgunluk yoluna giren takva sahiplerine söz verilen cennet...

[180] Nitekim bu sûredeki "يَكُنْ" kelimesinin ismi olan "اَحَدٌ" kelimesi, fasıla uyumu açısından sonraya bırakılmıştır (Suyûtî, *İtkân*, II, 274). Âyet sonunda bulunması sebebiyle sükûn ile okunan, dolayısıyla da kalkale niteliği taşıyan bu kelimedeki "dal" harfi, âyet ortasında olması halinde tenvin ile okunacağından vurgulu okuma özelliği olan kalkale sıfatından yoksun kalırdı (Bkz. bu çalışma, s. 125-126).

[181] Kadir, 97/3-5.

Sürekli bir hoşnutluk içinde Allah'ı yücelten ve O'na şükreden, O'na iman edenlerin ve güzel davranışlarda bulunanların mükâfat yeri...:"إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ/ *İman edip makbul ve güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri, onları içlerinden ırmaklar akan, o nimet dolu cennetlerdeki mutluluklara erdirir.*"[182]

Sesin yüksek perdeden kullanımı, bazen âyetin bir bölümünde, bazen tamamında, bazen de art arda gelen birkaç âyette yapılabilmektedir. Bu ses yükseltisinden farklı olarak bazen kelimelerin sadece ilk harflerine de ses vurgusu yapılabilmektedir.[183]

3. Kelimelerde Ses Vurgusu Yapmak

Sese vurgu yaparak okumak, gerek kelimelerin müstakil hüviyetlerini ortaya koymak, gerek kelime manalarına kuvvet kazandırmak açısından oldukça mühimdir. Dolayısıyla kelimelerin ilk harflerine biraz vurgu/baskı yaparak prozodik bir eda ile okumak da temsilin belli başlı öğelerindendir. Bunları şu şekilde ele alabiliriz:

a) Olumsuzluk bildiren "مَا: mâ" (mâ-i nâfiye) da sese ton verilir:

"مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ / *Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin.*"[184]

"مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ / *Ona ne malı, ne de yaptığı işler fayda verdi!*"[185]

---

182 Yûnus, 10/9. Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/277; Hûd, 11/23; Kehf, 18/30, 107; Meryem, 19/96; Hac, 22/14, 23, 50, 56; Ankebût, 29/7, 9, 57; Rûm, 30/15; Lokman, 31/8; Secde, 32/19; Sebe, 34/4; Fâtır, 35/7; Sâd, 38/24; Fussilet, 41/8; Şura, 42/22; Câsiye, 45/30; Muhammed, 47/2.

183 Müjde, mükâfat ve rahmet içeren âyetler için ayrıca bkz. Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 534.

184 Mülk, 67/3.

185 Leheb, 111/2.

"مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلاَ شَفِيعٍ يُطَاعُ / *O zalimlerin ne dostları, ne de sözüne itibar edilir şefaatçileri olabilir.*"[186]

"Mâ-i mevsûle" de ise sese hiç ton vermemeye ve vurgusuz okumaya dikkat etmelidir. Özellikle bu edatta sese vurgu yaparak okumak anlam değişmesine yol açar. Meselâ inananların dikkatlerini Allah katındaki mükâfata çeken ve bu mükâfatın oyun, eğlence, ticaret ve hayatın diğer uğraşılarından daha hayırlı[187] olduğunu belirten "مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ / *Allah'ın nezdinde bulunan eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır.*" [188] âyetindeki "مَا: mâ" edatı pes perdeden ve alçak bir sada ile okunmalıdır. Bu edatta ses tonunu yükseltmek âyetin anlamını olumsuz yönde etkiler. Çünkü buradaki "mâ"ya vurgu yaparak sesi yükseltmek, bu edatı olumsuzluk bildiren "مَا: mâ" (mâ-i nâfiye)ya dönüştürür. Dolayısıyla Allah'ın katındaki mükâfatı önemsemeye yönelik bu âyet, sözü edilen edatın yüksek bir ses tonuyla okunması halinde, oyun ve eğlencenin ilâhî mükâfattan daha değerli olması anlamına gelebilecek bir yanlışa götürür.

Aşağıdaki âyetlerdeki "مَا: mâ" edatında da sesin yükseltilmesi benzer anlam bozulmalarına sebebiyet vereceğinden, söz konusu edatın hafif bir ses tonuyla okunması gerekir:

"اِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ / *Kendilerine gerçeği bildiren ilim geldikten sonra…*" [189]

"مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ / *Yarattığı şeylerin şerrinden…*" [190]

"وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ اٰتٰيكُمْ / O, *size verdiği şeylerde sizi imtihan etmek istediği için…*"[191]

---

186 Mü'min, 40/18.
187 Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 106.
188 Cuma, 62/11.
189 Âl-i İmrân, 3/18; Şûrâ, 42/14; Câsiye, 45/17.
190 Felak, 113/2.
191 Mâide, 5/48.

b) Bütün olumsuzluk bildirilen "لا: lâ" edatlarında sese ton verilerek âyette ifade edilen olumsuz yapı vurgulanır:

"لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ / *Onlara hiç bir korku olmayacak, hiç üzülmeyecekler de.*[192] "

"لاَ جُنَاحَ عَلَيكُمْ / *Bunda da size vebal yoktur.*"[193]

" لاَ تَثْرِيبَ عَلَيكُمُ الْيَوْمَ/ *Bugün sizi kınama yok!*"[194]

"Tebrie lâ"sındaki vurgu ve ton diğerlerinden daha çoktur:

"فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ / *O halde şu gerçeği hiç unutma ki: Allah'-tan başka ilah yoktur.*"[195]

"شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ / *Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına şahid bizzat Allah'tır.*"[196]

c) Tahsis ifade eden "لِ: li", tekit belirten "لَ: le" harfinde sese tonlu bir perde verilir.

"ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ / *İşte bu -rıza makamı- da Rabbine saygı duyanlarındır.*"[197]

"اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً / *Elbette bunda -iman edecek kimseler için- bir rahmet vardır.*"[198]

"وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ / *İnananlar için bir rehber ve müjde olmak üzere …*"[199]

d) İstisna harflerinde sese vurgu yapmak da temsil şartların-

[192] Bakara, 2/38, 62, 112, 262, 274, 277; Âl-i İmrân, 3/170; Mâide, 5/69; En'âm, 6/48; A'râf, 7/35; Yûnus, 10/62; Ahkâf, 46/13.
[193] Bakara, 2/233, 234, 235, 236, 240; Nisâ, 4/23, 24, 102; Mümtehine, 60/10.
[194] Yûsuf, 12/92.
[195] Muhammed, 47/19.
[196] Âl-i İmrân, 3/18.
[197] Beyyine, 98/8.
[198] Ankebût, 29/51.
[199] Bakara, 2/97. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/124; A'râf, 7/2; Tevbe, 9/61; Yûnus, 10/57; Hûd, 11/120; İbrahim, 14/41; Hicr, 15/77, 88; İsrâ, 17/82; Nûr, 24/30; Neml, 27/2, 77; Ankebût, 29/44; Câsiye, 45/3; Muhammed, 47/19; Fetih, 48/20; Münâfikûn, 63/8; Nûh, 71/28

dandır.[200]

"وَمَا عَلَيْنَآ اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبينُ / *Açıkça tebliğden başka bir şeyle yükümlü değiliz biz.*"[201]

"فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ السَّاعَةَ / *Yoksa onlar, kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi gözlüyorlar?*"[202]

"وَمَآ اُمِرُوٓا اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصينَ / *Onlara, şirkten uzak olarak yalnız Allah'a ibadet etmeleri,…emredilmişti.*" [203]

e) Harekeli aynı iki harf yan yana gelince, ikincisine vurgu yapılarak okunur.

[204]"كَيْفَ فَعَلَ" "فَصَلِّ لِرَبِّكَ"[205] "رَبَّكَ كَثِيرًا"[206]

Temsili okumada bütün bunları yapmaya çalışırken tabiî olmaya ve temsili yapmacıklığa taşımamaya özen göstermek gerekir.[207] Zira sese ton verme ve vurgu yapma esnasında mübalağa, okuyuştaki ahengi bozar. Ayrıca tonlama yaparken (bazı okuyucularda müşahede ettiğimiz gibi) sekte yapıyor imajı verilmemesi gerekir.

Sonuç olarak; Kur'ân, gerek yapı, gerek anlam dokusundaki ahengiyle asırlar boyu gönüller üzerinde etki etmiştir. Anlam dokusu, ona inananların hayat tarzlarını belirlerken, yapısal ahengi; inanan inanmayan herkesi kendisine hayran bırakmıştır. Bu gönülleri fetheden okuma, harflerin özgün yapısını ön plana çıkaran, okunma kuralları (tecvid) gözetilen, anlamı da dikkate alındığında yerine göre duygulu ve mahzun, yerine göre coşkulu bir özellik (temsil) taşımaktadır.

---

200 Bkz. Sağman, *Tecvid*, s. 36-39.
201 Yâsîn, 36/17.
202 Muhammed, 47/18.
203 Beyyine, 98/5.
204 Âl-i İmrân, 3/41.
205 Kevser, 108/2.
206 Fecr, 89/6; Fil, 105/1.
207 Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 128.

Anlamdan soyutlanmış; dolayısıyla da ses hacmi ya da tonunda hiçbir değişiklik yapılmadan okuma biçimi, özgün değil, sıradan ve monotondur. Oysaki yerli yerince sesi alçaltmak ya da yükseltmek, hem okuyuşa canlılık kazandırır, hem de anlamı güçlendirir. Yani ses perdesinin uygun kullanımı anlamı berraklaştırır, bir sözcüğe genel anlamından daha güçlü bir anlam katar. Ne var ki, günümüzde anlamı dikkate alarak okuma neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Dolayısıyla ilâhî mesajın anlaşılarak okunup, haz duyulan özgün tilâveti ile sunumu için Kur'ân öğretiminde, temsil yeniden ve dikkatle ele alınmalıdır.

VIII. KUR'ÂN OKUMADA DUDAK HAREKETLERİ "DUDAK TALİMİ"

A. TANIMI VE ÖNEMİ

Kur'ân okuma esnasında, dudakların usul ve kurallara uygun şekil alıp, hareket etmesine "dudak talimi" denir.[208]

Kimilerince bir fantezi olarak görülebilen ve bu sebeple de ihmal edilen dudak talimi, harflerin seslerini doğrudan etkilediği için Kur'ân okumanın vazgeçilmez bir kuralıdır. Çünkü dudak hareketlerine göre sesler değişir. Bu sebepledir ki, dudak hareketlerine uygun olmayan okuyuş dudaklara bakılmadan da fark edilir.

Güzel Kur'ân okumada gerek dudakların gerek çenenin rolü çok büyüktür. Dudakların doğru kullanılmaması sadece mahreci "bâ", "fâ", "mîm" ve "vâv" harflerinde değil, tümü sessiz olan ve harekelerle doğrultulu okunabilen elifbâ'nın diğer harflerinde de sorun oluşturur. Özellikle dudak seslileri arasında yer alan ötrede dudağın hareketi çok önemlidir. Doğru kullanım için ötrede dudakların ileriye doğru geçerek yuvarlak bir biçim alması kaçınılmazdır. Yoksa ses bulanık bir hal alır ve anlaşılmaz bir niteliğe bürünür. Aynı şekilde çenenin kullanımıyla seslendirilen

---

208 Geniş bilgi için bkz. Sağman, *Tecvid*, s. 38-43.

harfler, onun açılıp-kapanma, daralıp-genişleme miktarına bağlı olarak doğru ya da yanlış telaffuz edilmiş olurlar.

B. DUDAK HAREKETİ İLE İLGİLİ KURALLAR

Dudak ve buna bağlı olarak da çene; "harf" ve "harekeler"e göre hareket eder. Elifbâ harfleri arasında -harekesi ne olursa olsun- sadece "vâv" harfinde dudaklar yumularak belli miktarda öne uzatılırken, diğer harfler kendilerine doğrultu veren harekelere göre şekil alır. Harekelerde ise ötrede dudaklar öne yumulurken, üstün ve esrede tabiî durumunu muhafaza eder. Dudak hareketlerine dair kuralları bir genelleme yaparak dört ana madde halinde incelememiz mümkündür:

1. Üstün ve Esrede Normal

Üstün, harfi seslendirmek için alt çenenin düşmesiyle ağzın açılma durumudur. Bu harekede ağız biraz açık, dudaklar ise normaldir. Ancak ağzın açıklığı kalın harflerde, ince harflere göre biraz daha fazladır. Meselâ ince harflerin bulunduğu "نَزَلَ شَفَاعَةً" kelimelerinin ve kalın harflerin bulunduğu "طَغَى خَاضَ" kelimelerinin telaffuzunda bu durum açıkça fark edilir.

Esre, harfi seslendirmek için alt çenenin ileri kırılmasıyla ağzın biraz açılması durumudur. Esrede dudaklar normal bir halde ve ağız açıklığı da ince harflere göre kalın harflerde biraz daha fazladır. Meselâ, ilk harfi kalın sonraki harfleri ince olan قِيلِهِ kelimesinin telaffuzunda bu fark hissedilebilir.

2. Ötre ve "Vâv"da İleride

Ötre ve vâv dudakların tabiî duruşunu değiştiren iki durumdur.

Ötre, harfi seslendirmek için dudakların yuvarlak bir biçim

alarak önde toplanması durumudur. Ancak dudakların fazla yumulması halinde ötreli harf "u" yerine "o" sesine yakın bozuk bir ses verir.

Harekesi ne olursa olsun "vâv" harfi de dudakların ileriye doğru toplanmasıyla telaffuz edilir. Bu toplanma ve yumulma dudakların içlerinin öne doğru açılımı ile yapılmalı ve dudakların arasında nohut tanesi kalacak kadar boşluk bırakılmalıdır. Dudakların dış yüzlerinin kullanılması, bu ince harfi kalınlaştıracağı gibi, boşluk miktarının daha küçük olması da "vâv"ı boğuk sesli kılar.

3. Sakin Harfte, İzhâr, İhfâ ve İklâbda "Sâkin Harfin Öncesine" Uygun

Dudaklar, sükûnlu bir harfte, izhâr, izhâr-ı şefevî, ihfâ, ihfâ-i şefevî ve iklâbda daima sakin harften önceki harfin doğrultusuna tabidir. Bu durumlarda sakin harften önce, üstün ya da esreli bir harf olduğunda dudaklar normal, ötreli olduğunda ise dudaklar öne doğru toplanmış bir vaziyet alır.

Ayrıca ihfâ ve iklâbda sakin nun ya da tenvinden önceki harfin ötreli olması halinde ihfâ ve iklâb tamamen icrâ edilinceye kadar dudaklar önde yumuk vaziyette tutulur:

	Normal	**İleride**
Sakin harf	﴿ هَلْ ﴾	﴿ قُلْ ﴾
İzhâr (sakin nûn)	﴿ مَنْ خَشِيَ ﴾ ﴿ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴾	﴿ غفورٌ حَلِيمٌ ﴾
		﴿ وَالْمُنْخَنِقَةُ ﴾
İzhâr (sakin mim)	﴿ اَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا ﴾ ﴿ كَمْ اَنْبَتْنَا ﴾	﴿ وَاَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴾
İhfâ (sakin nûn)	﴿ عَلَقَةً فَخَلَقَ ﴾ ﴿ يَنْصُرَكَ اللّٰهُ ﴾	﴿ مُنْتَشِرٌ ﴾ ﴿ غَنِّيٌّ كَرِيمٌ ﴾
İhfâ (sakin mim)	﴿ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ ﴾	﴿ عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴾
İklâb	﴿ يَنْبَغِي ﴾	﴿ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾
		﴿ تُنْبِتُ ﴾

4. İdğamda "Müdğamün Fih"e Uygun

İdğamda, sakin harften önceki hareke ile sonraki harf ve hareke arasındaki geçişler, dudak taliminin maharet isteyen kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla harekeler arası geçiş sürati ve dudağın idğamın icrasındaki şekli, dudak taliminin en teknik noktasını oluşturur.

İdğamlı kelimelerde dudaklar, daima "müdğamün fih" denilen sakin harften sonraki harfin harekesine uygun vaziyet alır. Sakin harften sonra üstün ya da esre bulunması durumunda dudaklar tabiî şekillerini muhafaza ederlerken, ötre ya da "vâv" bulunması halinde süratlice önde yumuk bir vaziyet alır. İdğam süresince de dudaklar bu duruşlarını korur

Sâkin harften önce üstün ya da esre bulunması halinde dudaklar tabii duruşları üzere olacaklarından müdğamün fihe geçişte bir sorun olmaz. Ancak sakin harften önce ötre ya da "vâv" bulunması halinde, dudakların önde yumulduktan hemen sonra süratlice müdğamün fihe uyum sağlaması gerekmektedir:

Normal[209]

﴿مَالًا مَمْدُودًا﴾ ﴿وَمَنْ مَعِيَ﴾

﴿رِحْلَةَ الشِّتَآءِ﴾ ﴿رَبِّكُمَا﴾

﴿اِنْ يعْمَلْ﴾

﴿عَلٰى بَشَرٍ مِنْ﴾

﴿قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ﴾ ﴿قُلْ لَسْتُ﴾

﴿رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ﴾ ﴿لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ﴾

İleride

﴿وَمَنْ يُؤْمِنْ﴾ ﴿صُحُفًا مُطَهَّرَةً﴾

﴿عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ﴾

﴿عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ ﴿اَدُلُّكُمْ﴾

﴿مِنْ وَرَآئِهِمْ﴾ ﴿وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ﴾

[209] Dudaklar, idğam süresini müdğamün fihin vaziyeti üzere tamamlayacağından; müdğamün fih esas alınarak normal ya da ilerde şeklinde bir ayırım yapılmıştır.

IX. KUR'ÂN OKUMA HATALARI "LAHN"

A. LAHNİN TANIMI

Sözlükte, "dil", "melodi", "sesi güzelleştirmek", "makamla okumak", "meyletmek", "sözü gerçek anlamının dışında kullanmak", "doğrudan ayrılmak" ve "hata etmek"[210] gibi farklı anlamlara gelmektedir. Lahn kelimesi, kavram olarak ise "Kelimelerin özel yapılarına ve tecvid kurallarına uymamak sebebiyle Kur'ân kıraatinde hata yapmak" demektir.

B. LAHNİN KISIMLARI

Kur'ân kıraatinde yapılan hatalar; "lahn-i celî" ve "lahn-i hafî" şeklinde ikiye ayrılır:[211]

1. Lahn-i Celî

Kelime yapılarında, harflerin mahrec ve bazı sıfatlarında yapılan hatalara "lahn-i celî" denir. Bu isim, yapılan hatanın

[210] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XIII, 379; Mütercim Âsım, *Kâmus Tercümesi*, IV, 746.

[211] Geniş bilgi için bkz. İbn Cezerî, *Neşr*, I, 210-211; Suyûtî, *İtkân*, I, 100; Aliyyü-'l-Kârî, *Mineh*, s. 63; Kabbânî, *Kifâyetü'l-Müstefîd*, s. 69-70; Muhammed Mekkî, *Nihaye*, s. 22-24, 64; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 259-262.

belirgin olması ve çoğu kimse tarafından fark edilebilmesi sebebiyle "açık hata" anlamında kullanılmaktadır.

Lahn-i celî şu şekilde incelenebilir:

a) *Kelime yapısını bozan hatalar*: Bir kelimeye harf ilave etmek ya da harf eksiltmek lahn-i celîdir. Kalkalenin idğamlı okunuyor gibi telaffuz edilmesi, kelime sonlarında "hemze", "hê" veya başka bir harf varmış gibi okunması ya da medd-i tabiiyi terk etmek bu tür hatadır.

Meselâ Leheb Sûresi'nde "كَسَبَ لَهَبٍ الْحَطَبِ مَسَدٍ" gibi kelimelerdeki kalkaleleri idğamlı okumak lahn-i celîdir. Bu sûredeki kalkalelerden "وَتَبَّ: tebb" kelimesi dışındakilerde idğam yapmak, kelimeye bir harf ilavesinde bulunmak demektir. İdğam yapılması gereken "tebb" kelimesinde idğam yapmamak ise kelimeden harf eksiltmek sayılacağından yine bu tür bir hatadır.

"دَكَّآءَ" (Kehf, 18/98) kelimesindeki hemzenin telaffuzu tamamlanmadan nefesi bu harf ile birlikte bırakmak sebebiyle kelimede bulunmayan bir "hê" harfi çıkarmak, ya da hemzenin mahrecini aşırı derecede zorlama sebebiyle ikinci bir hemze çıkarmak yine lahn-i celîdir.

"وَامْرَاَتُهُ" (Leheb, 111/4) kelimesindeki "tâ" harfini, sonrasında med harfi bulunur bir tarzda "vemraetuuh" şeklinde okumak, kelimeye harf ilave etme hatasına düşmektir.

b) *Harfi değiştiren hatalar*: Bir harfi başka bir harfe dönüştürmek, harfin mahrecinde ya da lazımî sıfatında yapılan hata yine açık bir hatadır. "Dad" harfini "dâl" gibi, üç noktalı peltek bir harf olan "sâ" harfini, "sîn" gibi okumak vb. hatalar bu gruba dair hata türlerindendir.

c) *Harfin harekesini değiştiren hatalar:* Üstünlü bir harfi, ötreli veya esreli okumak suretiyle harfin harekesini değiştirmek ya da sakin harfi harekeli, harekeli harfi sakin okumak yine lahn-i celîdir.

Lahn-i celî olarak kabul edilen bu tür hatalar, kıraat imamlarının ittifakı ile haramdır. Dolayısıyla Kur'ân okuyan kimsenin, kıraatini bu tür hatadan koruması "farz-ı ayn"dır.

2. Lahn-i Hafî

Harflerin bazı sıfatlarında meydana gelen ve harfin yapısını değiştirmeyen hatalara "lahn-i hafî" denir. Kıraat ve tecvid konusunda bilgin kişiler dışındakiler tarafından çok az fark edilebildiği için bu tür hatalar "gizli hata" olarak isimlendirilmiştir.

Lahn-i hafî de iki kısma ayrılmaktadır:

a) *Kıraat ilmi ile ilgisi bulunan herkesin fark edebileceği hatalar:* İhfâ, izhar ve idğam gibi tecvid kurallarını ihlal etmek, gunne gereken yerlerde gunneyi terk etmek, tabiî meddi fazla çekmek ve hareke ile vakıf yapmak bu tür hatalardandır.

Lahn-i hafînin bu kısmı tahrimen mekruhtur ve Kur'ân okuyan kimsenin bu tür okuyuş hatasına düşmeyecek kadar tecvid bilgisiyle donanımlı olması vaciptir.

b) *Kıraat ilminde uzman olanların fark edebileceği hatalar:* Fer'î medleri gereken ölçülerinden az çekmek, kalın okunması gereken harflerde mübalağa yaparak haddi aşmak, ince harflerden sonra gelen elif harfini imale yapar gibi aşırı inceltmek, "ra", harfinin tekrir sıfatında, "nûn" ve "mîm" harflerinin gunne miktarında yapılan hatalar.

Lahn-i hafînin bu kısmı ise tenzihen mekruhtur ve bu tür hatadan korunacak kadar tecvid bilgisine sahip olmak müstehaptır.

X. ÂSIM KIRAATİNE AİT BAZI OKUYUŞ ÖZELLİKLERİ

A. VASIL VE VAKIF İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1. Besmelenin Sûre Başlarındaki Hemzelere Vaslı

Besmeleyle vasıl hemzesi bulunan sûrenin ilk âyetine geçiş yapılmak istendiğinde, sûre başındaki bu hemze okunmaz. Besmelenin son harfi olan mîmin esresi ile ilk âyete geçiş yapılır:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞ اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقْ (vakıf halinde)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقْ (vasıl halinde)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (vakıf halinde)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِين (vasıl halinde)

Yine, En'âm, Kehf, Rahman, Karia Sûreleri'nin başında yer alan hemzeler de vasıl hemzesidir. Besmeleden bu sûrelerin ilk âyetlerine geçiş yapıldığında, aynı şekilde bu hemzeler de okunmazlar.

Katı' hemzeleri ile başlayan sûrelerde, gerek vakıf gerek vasıl halinde bu hemzeler okunurlar:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ ۞ اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

2. Hurûfu Mukattaada Vakıf ve Vasıl

a) الٓمٓ (Âl-i İmrân, 3/1) âyetindeki "lâm" ve "mîm" harflerinde medd-i lâzım yapılır. Bu âyetten sonraki âyete vasıl yapılmak istendiğinde mîm harfi 4 elif (tul) uzatılarak ya da 1 elif (kasır) uzatılarak okunabilir. Bu geçiş halinde son harf olan "mîm"e de "lafza-i Celâl"in tazimi için "fetha /üstün" hareke verilir:[212]

Tul ile Okuyuş: الٓمٓ âyetindeki mîm dört elif miktarı uzatıldıktan sonra, üstünlü olarak "lafza-i Celâl"e vasledilir:

﴿ اَلِفْ لَآمْ مِيييِيمَ اللّٰهُ ﴾

Kasır ile Okuyuş: Bu okuyuşta ise mîm harfi, bir elif miktarı uzatılarak "lafza-i Celâl"e vasledilir:

﴿ اَلِفْ لَآمْ مِيمَ اللّٰهُ ﴾

Vasıl ve vakıftaki bu okuyuş vecihlerinde, Ebû Cafer dışında kıraat imamları arasında farklı görüş bulunmamaktadır.[213]

b) ﴿ يٰسٓ * وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ﴾ (Yâsîn, 36/1-2) âyetindeki iki âyet arasında ya da ﴿ نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴾ (Kalem, 68/1) âyetinde vasıl yapılmak istendiğinde, huruf-u mukattaa ile sonraki harf arasındaki geçiş, hem izhâr hem idğâm ile yapılabilir.[214] Ancak (kıraatı Âsım rivayeti Hafs'a) göre her iki sûre de izhar yapılması daha uygundur.[215]

---

212 İbn Mücahid, *Kitabu's-Seb'a*, s. 200.

213 Bkz. Pâlûvî, *Zübde*, s. 39.

214 Dimyâtî, *İthâf*, II, 397, 553; Husarî, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 159.

215 Bkz. Mekkî, *Keşf*, II, 214, 314; Pâlûvi, *a.g.e.*, s.114.

3. "اَيُّهَا: Eyyüha" Kelimesinde Vakıf

Mushafta, vakıf yapılması halinde, elif üzere vakıf yapılan "اَيُّهَا: eyyühâ" kelimesi, اَيُّهَ şeklinde elifsiz yazıldığı üç yerde,[216] vakıf yapılması halinde, kıraat imamımız Âsım tarafından, elifsiz okunmuştur:[217]

﴿ اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ ﴿ يَٓا اَيُّهَ السَّاحِرُ ﴾ ﴿ اَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴾

B. DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN BAZI KURALLAR

"Sad: ص" Harfi ile Yazılan Bazı Kelimelerin Okunuşları

"وَيَبْصُطُ" (Bakara, 2/245) âyeti "وَيَبْسُطُ" şeklinde ve "بَصْطَةً" (A'râf, 7/69) âyeti "بَسْطَةً" şeklinde "س: sîn" ile okunur.

"الْمُصَيْطِرُونَ" (Tûr, 52/37) âyeti hem "س: sîn" hem de "ص: sad" ile okunabilir.

"بِمُصَيْطِرٍ" (Ğaşiye, 88/22) âyetindeki "ص: sad" harfi, yazıldığı şekliyle "ص: sad"lı olarak okunur.[218]

İki Vecih Okunması Caiz Olan Kelimeler

1. "آٰلذَّكَرَيْنِ" (En'âm, 6/143-144), "آٰلْاٰنَ" (Yûnus, 10/51, 91), "آٰللّٰهُ" (Yûnus, 10/59, Neml, 27/59) medd-i lazım yapılarak okunan bu kelimeler, "teshil" ile de okunabilmektedir. Ancak bu âyetlerin medd-i lazım (ibdâl) yapılarak okunması tercih edilmektedir.

2. "ضَعْفٍ" (Rûm, 30/54) aynı âyette üç kez yer alan bu kelimedeki "üstünlü dad" harfi, "ضُعْفٍ : du'fin" şeklinde ötreli olarak da

---

216 Nur, 24/31; Zuhruf, 43/49; Rahman, 55/31.

217 İbn Bâziş, *İknâ'*, I, 525.

218 Ebû Şâme, *İbrâz*, IV, 257. "وَيَبْصُطُ" (Bakara, 2/245) ve "بَصطَةً" (A'râf, 7/69) âyetleri "sad" ile "بِمُصَيْطِرٍ" (Ğaşiye, 88/22) âyeti "sin" ile de rivayet edilmiştir (Bkz. Dimyâtî, *İthâf*, I, 444; II, 53; II, 606).

okunabilmektedir. Bu kelimenin üstünlü olarak "ضعْفٍ: da'fin" şeklinde okunması tercih edilmektedir.[219]

[219] Palûvî, *Zübde*, s. 57, 109.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerim

Abdülbâki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İslâmî Kitabevi, İstanbul-1986.

Aliyyü'l Kârî (ö. 1014/1606), *el-Minehu'l-Fikriyye Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1327/1948.

Altıkulaç, Tayyar, *Tecvîdü'l Kur'ân*, Ankara-1986.

el-Beğavî, Mesûd el-Ferrâ (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzîl (Tefsîrü'l-Beğavî)*, Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1375/1955 (Hazin tefsiriyle birlikte).

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul-1979.

el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât*, İstanbul-1265/1849.

Çollak, Fatih, *Hafs Rivâyetiyle Gelen Vecihler ve Hüccetleriyle Âsım Kıraatı*, Üsküdar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul-1997.

Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul-ts.

Dağdeviren, Alican, *İlâhî Mesajın Sunumu Açısından Kur'ân'da Sorular ve Cevaplar*, Yeni Akademi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul-2006.

——, "Kur'ân Tilâvetinde Temsil", EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 35, Bahar 2008, s. 49-63.

——, "Kur'ân Kıraatinin Ana Dinamiği Harfler", SAÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/2008, Sakarya 2008, s. 20-58.

ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd (ö. 444/1052), *el-Müktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, Thk. Yusuf Abdurrahman el-Meraşlî, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut-1404/1984.

——, *et-Tehzîb limâ Teferrade bihî Küllü Vâhidin minel-Kırâeti*'s-Seb'ati, Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dâru Neynevâ, 1. Baskı, Dımeşk-1426/2005.

Demşekiyye, Şeyh Hasan, *Hidâyetü'l Mübtedîn ilâ Tecvîdi'l-Kitâbi'l-Mübîn*, 2. Baskı, Beyrut-1407/1986.

Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ (ö. 1117/1705), *İthâfü Füdalâi'l-Beşer bi'l-Kırââti'l-Erbeate Aşer*, Thk. Şaban Muhammed İsmail, Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut-1407/1987.

Ebu'l-Beka, Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî (ö. 1094/1682), *el-Külliyât (Mu'cem fî Mustalahât ve'l-Furûk el-Lüğaviyye)*, Matbaa-i Âmire, İstanbul-1287/1870.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvud*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut-ts.

Ebû Rîme, Muhammed el-Mahmûd, *Hidâyetü'l-Müstefîd fî İlmi't-Tecvîd*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 3. Baskı, Beyrut-1409/1989.

Ebû Şâme, Abdurrahman b. İsmail (ö. 665/1267), *İbrâzü'l-Meânî min Hırzi'l-Emânî fi'l-Kırââti's-Seb' li'l-İmâmi'ş-Şâtıbî*, Thk. Mahmûd b. Abdilhâlik Muhammed Câdû, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine-1413/1993.

——, *el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûmin Tetealleku bi'l-Kitâbi'l-Azîz*, Thk. Tayyar Altıkulaç, Dâru Sadr, Beyrut-1395/1975.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul-ts.

Ğavsânî, Yahya Abdürrezzak, *İlmü't-Tecvid*, 1. Baskı, Dımeşk-1417/1996.

Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahman el-Ferahidî (ö. 175/791), *Kitâbü'l-Ayn*, Thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmirâî, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut-1408/1988

el-Hâzin, Alâüddîn Ali b. Muhammed (ö. 725/1325), *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl (Tefsîrü'l-Hâzin)*, Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1375/1955.

el-Hemezânî, Ebu'l-Alâ el-Hasen b. Ahmed (ö. 569/1173), *Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kırââti'l-Aşereti Eimmeti'l-Emsâr*, Thk. Eşref Muhammed Fuad Talat, 1. Baskı, Cidde-1414/1994.

el-Husarî, Mahmûd Halîl, *Ahkâmu Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dımeşk-1389/1970.

İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, Terc. Ahmed Davudoğlu ve Arkadaşları, Şâmil Yayınevi, İstanbul-1983.

İbn Bâziş, Ebû Cafer Ahmed b. Ali (ö. 540/1145), *Kitâbü'l-İknâ' fi'l-Kırââti's-Seb'*, Thk. Abdülmecîd Katamiş, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut-1403/1982.

İbn Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr*, Thk. Ali Muhammed ed-Debbâğ, Matbaatü Mustafa Muhammed, Mısır-ts.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ânil-Azîm*, Dâru'l-Marife, Beyrut-1413/1993.

İbn Mücahid, Ebû Bekir Ahmed b. Musa (ö. 324/936), *Kitabu's-Seb'a*, Thk. Şevkî Dayf, 3. Baskı, Kahire-1988.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed (ö. 711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sâdır, 1. Baskı, Beyrut-1410/1990.

el-Kabbânî, Muhammed Arabî, *Kifâyetü'l-Müstefîd fî İlmi'l-Kırââti ve't-Tecvîd*, Dâru'l-Hayr, 1. Baskı, Beyrut-1991.

Kanar, Mehmet, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul-2005

Karabaşî, Şeyh Abdurrahman, *Tecvid,* Şirketü Sahafiyye-i Osmanî Matbaası, İstanbul-1309/1891.

Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri,* Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul-ts.

Karakılıç, Celâleddin, *Tecvid İlmi,* 3. Baskı, Ankara-1977.

el-Kirmânî, Muhammed b Ebî Nasr (ö. 563/1165), *Kırâeti'l-Kisâî,* Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dâru Neynevâ, 1. Baskı, Dımeşk-1426/2005.

el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,* el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire-1387/1967.

el-Kurtubî, Muhammed b. Abdilvehhab (ö. 463/1071), el-*Miftâh fi'l-Kırâati's-Seba'ti'l-Müsemmîne bi'l-Meşhurîn,* Thk. Hâtim Salih ed-Dâmin, Dâru'l-Beşâir, 1. Baskı, Dımeşk-1427/2006.

Kutub, Seyyid (ö. 1387/1966), *fî Zılâli'l-Kur'ân,* Dâru'ş-Şurûk, Beyrut-1400/1980.

Mâlik, İbn Enes (ö. 179/792), *el-Muvatta,* Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992.

Mekkî b. Ebî Talib, Ebû Muhammed (ö. 437/1045), *el-Keşf an Vücûhi'l-Kırââti's-Seb' ve İlelihâ ve Hicecihâ,* Thk. Muhiddin Ramazan, Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut-1401/1981.

Muhammed Mekkî, Nasr, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd fî İlmi't-Tecvîd,* Thk. Ali Muhammed ed-Dabbâğ, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır-1349/1970.

Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Mühezzeb fi'l-Kırââti'l-Aşr ve Tevcîhihâ min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr,* Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire-1969.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmu's-Sahîh,* Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut-1972.

Mollazade, M. Tevfik, *Mollazade Kur'ân-ı Kerim Tecvidi*, Aksiseda Matbaası, İstanbul-1970.

Mütercim Âsım, Ebu'l-Kemâl Ahmed (ö. 1235/1819), *Kâmus Tercümesi Okyânus*, Cemâl Efendi Matbaası, İstanbul-1305/1887.

en-Neccâr, Ahmed Şevki, *el-Ebcediyyetü'l-Arabiyye*, ed-Dâre, Riyâd-1976.

Nelson, Kristina, *The Art of Reciting The Qur'an,* Dar el-Kutub, Mısır-2001.

en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî,* Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992.

en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl,* Kahraman Yayınları, İstanbul-1984.

Pâlûvî, Abdülfettâh (ö. 1252/1836), *Zübdetü'l-İrfân,* Hilâl Yayınları, İstanbul-ts.

er-Râzî, Ebû Bekir b. Ahmed Ali (ö. 370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân,* Dâru'l-Fikr, Beyrut-ts.

er-Râzî, Fahruddîn, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer (ö. 606/1209), *Mefâtîhu'l-Ğayb (et-Tefsîrü'l-Kebîr)*, Mısır-ts.

er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 666/1267), *Muhtâru's-Sıhah,* Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut-ts.

Rekin, Ertem, *"Elifbâ"*, *DİA*, İstanbul-1995.

Sağman, Ali Rıza, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, Bahar Yayınları, 5. Baskı, İstanbul-1958.

Sakar, Abdülbedî', *et-Tecvîd ve Ulûmi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-İslâmî, 10. Baskı, Beyrut-1412/1992.

es-Salih, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlim, 17. Baskı, Beyrut-1988.

Sarı, Mehmet Ali, *"Harf"*, *DİA*, İstanbul-1997.

Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman (ö. 194/809), *el-Kitâb*, Mısır-1316/1898.

es-Suyûtî, Celâleddin (ö. 911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, 2. Baskı, Dımeşk-1414/1993.

es-Suyûtî, Celâlüddin ve Mahallî Celâlüddin, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul-ts.

eş-Şâtıbî, Ebû Muhammed Kâsım (ö. 590/1194), *Hırzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî*, Thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bi, Dâru'l-Matbûâti'l-Hadîsiyye, 2. Baskı, Cidde-1410/1990.

eş-Şenkîtî, Semlâlî, *Tahsîlü'l-Menâfi' alâ Kitâbi'd-Düreri'l-Levâmi'*, Mektebetü't-Tevbe, 1. Baskı, Riyad-1422/2001.

eş-Şîrâzî, Nasr b. Ali (ö. 565/1169), *Kitâbü'l-Mûdah fî Vücûhi'l-Kırââti ve İlelihâ*, Thk. Ömer Hamdan el-Kübeysî, 1. Baskı, Cidde-1414/1993.

Tebrîzî, Veliyyüddin Muhammed b. Abdillah, *Tecvid-i Edâiyye*, İstanbul-1280/1863.

Temel, Nihat, *Kur'ân Kıraâtında Vakf ve İbtida*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul-2001.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh (Sünen)*, Thk. Muhammed Şâkir, Kahire-ts.

Uzun, Mustafa, *"Ebced"*, *DİA*, İstanbul-1995.

Ünlü, Demirhan, *Kur'ân-ı Kerim'in Tecvidi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara-1993.

el-Yesûî, Luis Ma'luf, *el-Müncid fi'l-Lüğa*, Dâru'l-Meşrik, 33. Baskı, Beyrut-1992.

Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul-1989.

ez-Zerkeşî, Bedruddin (ö. 794/1392) *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır-ts

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmûd b. Ömer (ö. 538/1143), *Esâsü'l-Belâğâ*, Kahire-1960.

Zihni, Mehmed (ö. 1911), *el-Kavlü'l-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd*, Dâru't-Tıbâati'l-Âmire, 1. Baskı, İstanbul-1316/1898.

ez-Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Terc. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risâle, 2. Baskı, İstanbul-1992.